

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL HİZMETLER BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİNEMADA YAŞLILIĞA POLİTİK EKONOMİK
YAKLAŞIM: CARROLL ESTES MODELİ

Elif ÇEVİK

2501180823

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Ali KAYA

İSTANBUL – 2022

ÖZ

SİNEMADA YAŞLILIĞA POLİTİK EKONOMİK YAKLAŞIM: CARROLL ESTES MODELİ ELİF ÇEVİK

Bu tezde, sosyal politika ve sosyal hizmetlerin temel konularından biri olan yaşlılık, odağında yaşlı bireyler olan I Care a Lot (2020), I, Daniel Blake (2016), Lun Lok Yan (2018) ve Bizi Hatırla (2018) filmlerindeki temsilleri üzerinden ele alındı. Nitel bir araştırma olan tezde, araştırma deseni, durum/vaka çalışması olarak belirlenirken veri analizi olarak tematik içerik analizi yöntemi kullanıldı. Araştırmanın kuramsal çerçevesini, politik ekonomi kuramına ait Carroll Estes'in modeli oluşturdu. Söz konusu modelde, merkezi fenomen olan yaşlılık, makro düzeyde ideoloji, devlet, cinsiyet sistemi, post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşme, medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimleri boyutlarıyla incelenirken mikro düzeyde ise birbirine kenetlenmiş baskı sistemleri olan, sınıf, ırk/etnisite, cinsiyet ve vatandaşlık olguları üzerinden ele alındı. Öncelikle yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin olgular demografik, toplumsal ve tarihsel yönleri ile incelendi. Ardından yaşlılık döneminde karşılaşılan sorunlar ve yaşlılığa yönelik öne çıkan toplumsal kuramlar açıklanıp politik ekonomi kuramı ve Estes modeli geniş bir şekilde tanıtıldı. Filmlerin analizini içeren son bölümde ise, teorik modele uygun şekilde oluşturulan beş araştırma sorusuna yanıt bulmak adına seçili filmler ayrı ayrı analiz edildi. Elde edilen bulgular ışığında, sinema perdesine yansıyan yaşlılık deneyiminin, politik ekonomi kuramı ile uyumlu olduğu ve Estes'in görüşlerini desteklediği görüldü.

Anahtar Kelimeler: Yaşlanma, Yaşlılık, Sinema, Politik Ekonomi, Sosyal Politika

ABSTRACT
A POLITICAL ECONOMIC APPROACH TO OLD AGE IN CINEMA:
THE CARROLL ESTES MODEL
ELİF ÇEVİK

In this thesis, aging, which is one of the main issues of social policy and social services, is discussed through the representations of elderly individuals in the such films as *I Care a Lot* (2020), *I, Daniel Blake* (2016), *Lun Lok Yan* (2018) ve *Remember Us (Bizi Hatırla)* (2018). In the thesis, which is a qualitative research, the research design was determined as a case study and thematic content analysis method was used as data analysis. Carroll Estes' model of political economy theory formed the theoretical framework of the research. In the model in question, the central phenomenon of aging is analyzed at the macro level in terms of ideology, state, gender system, post-industrial capitalism and globalization, medical industry complex and aging enterprise, while at the micro level the interlocking systems of oppression are class, race/ethnicity, gender, and citizenship were discussed. Firstly, aging and the phenomena related to aging were discussed with their demographic, social and historical aspects. Then, the problems encountered in old age and prominent social theories about old age were explained, and the political economy theory and Estes' model were introduced in a wide way. In the last part which includes the analysis of the films, selected films were analyzed separately in order to find answers to five research questions created in accordance with the theoretical model. In the light of the findings, it was seen that the old age experience reflected on the cinema screen was compatible with the political economy theory and supported Estes' views.

Keywords: Aging, Old Age, Cinema, Political Economy, Social Policy

ÖNSÖZ

Sosyal politikalar ve sosyal hizmetler alanında yüksek lisans yapmaya karar verdiğimde temel motivasyonum hayattaki gerçek sorunlara gerçekçi ve somut enstrümanlarla yaklaşmanın imkanını aramaktı. Sıra kendim için bir araştırma konusu seçmeye geldiğinde ise sosyoloji bölümündeki lisans hocalarımın söylediği: “Kendi gerçekliğinizin, kendi problemlerinizin peşine düşün,” cümlesi zihnimde yankılandı. Bu düşüncelerle araştırma konusu ararken, yanı başımda oturan, doksan yaşında ve Alzheimer hastası olan babaannemi fark ettim. Hayatımdaki gerçeklik öylece karşımda duruyordu. Daha önce babaannemin durumuyla ilgili bilgi edinmeye çalışırken, dünyada Alzheimer ve demansa bağlı ölümlerde Türkiye’nin birinci olduğunu gösteren bir istatistikle karşılaşmıştım. Ayrıca uzmanlar 30-40 yıl içerisinde Türkiye’de en ciddi sağlık sorununun Alzheimer olacağını söylüyorlardı. Bu da benim ve yaşlılarımın yaşlılığına denk geliyordu. Peki ileride bize bakacaktı? Ya da kim bakmalıydı? Yaşlı ve muhtaç biri, evladının merhametine terk edilebilir miydi? Devletin bu işteki sorumluluğu ne kadardı? Mesele sadece bakım mıydı? Tüm bu sorular, sosyal politikalarda çözülüyordu. Dolayısıyla araştırma alanım artık belliydi: Yaşlılık.

Araştırmam için, yaşlılarla görüşmek, hem içerisinde bulunduğumuz Covid-19 pandemisi hem de yaşlılarla iletişim kurmadaki güçlükler nedeniyle mümkün olmayacaktı. Fakat ben yine de yaşlıların hayatlarına ilişkin gözlem yapmak istiyordum. Bu nedenle bir araştırmacı olarak, söz konusu gözlemi sinema filmleri aracılığıyla yapmaya karar verdim. Bunun için yaşlılık temalı içerikleri incelerken “aktif yaşlanma” vurgusunun öne çıktığını gördüm. Buna göre, yaşlanan nüfusu idare etmenin yolu, yaşlıların kendi kendilerini idare etmelerini sağlamaktı. Başlangıçta, yaşlanmış olmasına rağmen çeşitli hobilerle uğraşan, sosyalleşen biri olma anlatısı bana makul ve olumlu gelmişti. Fakat çok geçmeden bu anlatının yaşlanmayı romantize ettiğini fark ettim. Bu da beni eleştirel teoriye götürdü. Politik ekonomi kuramını incelerken bu alanda oldukça dikkat çekici teoriler öne sürmüş olan Carroll Estes ile tanıştım. Kendisinin teorik modeli benim meseleye bakışımla örtüşüyor ve sorularıma cevap verebiliyordu. Bu sebeple kuramsal çerçevenin Estes’in modeli

olması gerektiğine karar verdim. Ancak kendisinin teorik modeline hiçbir Türkçe kaynakta rastlamamıştım. Böylesi etkileyici bir teorinin Türkçe literatürde yer alması için teoriyi İngilizce orijinal kaynaklarından okuyup anlamaya çalışıp ardından teze aktarmak gibi zorlu bir işe talip oldum. Bunu ne kadar başarabildiğimi bilemesem de en azından çabalarken öğrendiklerimden dolayı mutluyum.

Bu vesileyle en başta, ‘Oku!’ emrini bize ulaştırarak hayatlarımıza en büyük anlamı katan Hz. Muhammed’i (s.a.s) bize rehber kılan ve her fırsatta bizleri düşünmeye, araştırmaya teşvik eden, insana bilmediklerini öğreten ve bu tezi tamamlamak için ihtiyacım olan sağlık, sıhhat, sabır ve kuvveti ihsan eden, her yardımın ve kolaylığın sahibi olan Allah’a şükürler olsun.

Yüksek lisans programının başlangıcından bu yana hem ders sürecindeki hem de tez sürecimdeki değerli katkılarından dolayı kıymetli akademisyen Dr. Öğr. Üyesi Ali Kaya hocama,

Çocukluğumuzdan itibaren tüm evlatlarının eğitimine her şeyden çok önem göstermiş ve bu yolda hiçbir fedakarlıktan kaçınmamış olan babam İsmail Çevik ve annem Dürdane Çevik, tezimi baştan sona okuma zahmetine katlanan ve her daim değerli görüşlerini benimle paylaşan ablam Gülay Güler, tezimle ilgili takıldığım büyük küçük her meselede kendisine başvurduğum abim Orhan Çevik, tezimi rahatlıkla yazabilmem için evinin salonunu adeta bir çalışma salonu haline getirerek beni misafir eden ve bu süreci keyifli hale getiren kardeşim Ömer Çevik ve bu süreçte zaman zaman ev içerisindeki sorumluluklarımı yerine getiremediğimde yükümü hafifleten kardeşim Murat Çevik gibi üyeleri bulunan eşsiz bir aileye,

Son olarak, bu zorlu süreçte bana güvenen, her fırsatta şevk veren, dua eden, bilgileriyle yoluma ışık tutan tüm dostlarıma,

tesekkürlerimi sunarım.

İSTANBUL, 2022

ELİF ÇEVİK

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

1.1. Kapsam ve Yöntem.....	8
1.1.1. Araştırmanın Yöntemi: Nitel Araştırma.....	8
1.1.2. Araştırma Deseni: Durum/Vaka Çalışması	9
1.1.3. Veri Toplama Aracı: Sinema Filmleri.....	10
1.1.4. Kuramsal Çerçeve: Politik Ekonomi Kuramı.....	11
1.1.5. Veri Analizi: Tematik İçerik Analizi.....	11
1.2. İlgili Literatür.....	12
1.3. Kavramsal Açından Yaşlılık ve Yaşlılık Dönemi	12
1.3.1. Yaşlılık ve Yaşlanma.....	12
1.3.2. Demografik Bazı Kavramlar: Yaşlı, Yaşlanma, Yaşlılık.....	14
1.3.3. Çok Yönlü Toplumsal Bir Olgusu: Yaşlı, Yaşlanma, Yaşlılık.....	15
1.3.4. Yaşlılık Olgusunun Tarihsel Süreçteki İzdüşümleri ve Modern Toplumlardaki Görünümü	15
1.3.5. Demografik Dönüşüm: Yaşlılığın Artması	20
1.3.6. Gerontoloji Biliminin Doğuşu ve Gelişimi.....	24
1.4. Yaşlılık Döneminde Karşılaşılan Sorunlar	26

1.4.1.	Fiziksel ve Ruhsal Sorunlar	26
1.4.2.	Yaşlı İhmal ve İstismarı	31
1.4.3.	Yalnızlık ve Sosyal İzolasyon.....	35
1.4.4.	Ekonomik Sorunlar	37
1.5.	Yaşlılığa Yönelik Öne Çıkan Toplumsal Kuramlar	39
1.5.1.	Yaşamadan Çekilme/Kopma Kuramı (Disengagement Theory)	40
1.5.2.	Aktivite Kuramı (Activity Theory)	41
1.5.3.	Rol Bırakma Kuramı (Role Exit Theory).....	41
1.5.4.	Modernleşme Kuramı (Modernization Theory).....	42
1.5.5.	Sosyal Değiş-Tokuş Kuramı (Social Exchange Theory)	42
1.5.6.	Süreklilik Kuramı (Continuity Theory)	43
1.5.7.	Yaş Tabakalaşması Kuramı (Age Stratification Theory).....	44
1.5.8.	Yapılandırılmış Bağımlılık Kuramı	45

İKİNCİ BÖLÜM

POLİTİK EKONOMİ KURAMI: CARROLL ESTES MODELİ

2.1.	İdeoloji.....	50
2.2.	Birbirine Kenetlenmiş Baskı Sistemi: Sınıf, Irk/Etnisite, Toplumsal Cinsiyet ve Yaş.....	55
2.2.1.	Sınıf.....	55
2.2.2.	Irk / Etnisite.....	57
2.2.3.	Cinsiyet	58
2.3.	Devlet	60
2.4.	Post-Endüstriyel Kapitalizm ve Küreselleşme	63
2.5.	Cinsiyet Sistemi.....	65
2.6.	Vatandaş/ Halk	70
2.7.	Medikal Endüstri Kompleksi ve Yaşlı Bakımı Girişimleri	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİNEMADA YAŞLILIĞIN POLİTİK EKONOMİ YAKLAŞIMI ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

3.1.	Araştırma Soruları	78
3.2.	Filmler	78
3.3.	Bulgular	80
3.3.1.	Yaşlılık Döneminde Kesişen, Birbirine Kenetlenmiş Baskı Sistemleri: Sınıf, Irk/Etnisite, Cinsiyet ve Yaş	81
3.3.2.	Yaşlılık Döneminde Vatandaş-Devlet İlişkisi.....	88
3.3.3.	Yaşlı Sağlık Hizmetleri Olarak Medikal Endüstri Kompleksleri ve Yaşlı Bakımı Girişimleri.....	97
3.3.4.	Yaşlıları Kuşatan Post-endüstriyel Kapitalizm ve Küreselleşme.....	104
3.3.5.	Yaşlılıkta, Yaşanılan Olumsuzluklara Karşı Olası Direniş Yöntemleri.....	111
3.4.	Tartışma.....	115
SONUÇ.....		123
KAYNAKÇA		126

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2-1 Meşruiyet ve Motivasyon Krizi.....	53
Tablo 2-2 Kadının Roller, Sosyal Yapı ve Sosyal Politika.....	67
Tablo 4-1 Sinema Filmlerinin Karşılaştırmalı Analizi	115



ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.3.1 Yıllara ve Yaş Gruplarına Göre Dünya Nüfus Artışı.....	20
Şekil 1.3.2 Dünya Yaşlı Nüfus Profili.	21
Şekil 1.3.3 Yıllara Göre Yaşlı Nüfusunun Diğer Nüfus İçindeki Oranı	22
Şekil 1.3.4 Dünya Doğuşta Beklenen Ortalama Yaşam Süresi.	23
Şekil 1.3.5 Dünyada Ölüm Nedeni ve Cinsiyete Göre Ölen Yaşlı Sayısı.	29
Şekil 1.3.6 Yaşlı İstismarı: Sistematiik İncelemeler ve Meta Analizler.	33
Şekil 1.3.7 COVID-19 Salgını Sürecindeki Yaşlı İstismarı Oranları.	35
Şekil 1.3.8 Dünya Yaşlı Bağımlılık Oranı..	37
Şekil 1.3.9 Dünya Bölgelere Göre Tahmini ve Öngörülen Yaşlı Bağımlılık Oranları.38	
Şekil 2.1 Politik Ekonomi Kuramı Modeli: Estes Versiyonu	48
Şekil 2.2 Sosyal Politika ve Yaşlanmanın Teorik Modeli: Estes Versiyonu	49

KISALTMALAR LİSTESİ

DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
BM	: Birleşmiş Milletler
Bkz	: Bakınız

GİRİŞ

Dünya nüfusu hızla artmakta ve yaşlanmaktadır. Nüfusun çok azının yaşlanabilmesi, insanlık deneyimi için bir sorun oluşturduğu gibi, nüfusun büyük çoğunluğunun yaşlılık dönemine erişmesi de çeşitli kaygılara neden olmaktadır. II. Savaş sonrası yaşanan küresel çaptaki teknolojik gelişmelerle birlikte, sağlık hizmetlerine erişim artmış ve doğumda beklenen yaşam süresi uzamıştır. 1950’lerde 2,5 milyar kadar olan dünya nüfusu, teknolojik ve toplumsal değişimlerin etkisiyle 2019’da 7,7 milyara ulaşmıştır. Daha önce görülmemiş hızdaki bu artışın, aynı şekilde devam etmesi halinde dünya nüfusunun, 2030’da 8,5 milyar ve 2050’ye gelindiğinde 9,7 milyara ulaşması tahmin edilmektedir (United Nations, 2019c). Yaşlı nüfusunun da benzer bir hızla arttığı ve 2050 yılına gelindiğinde yaklaşık 9,7 milyar olacağı tahmin edilen nüfusun, yaklaşık 2 milyarını 65 yaş üstü bireylerin oluşturacağı tahmin edilmektedir (United Nations, 2019a).

Yaşlanan nüfus gerçeği, günümüzde politikacılar ve bilim insanlarının temel gündemlerinden biri haline gelmiştir. Politikacılar, yaşlıları, sosyal politikaların muhatabı olan “dezavantajlı gruplar”a dahil ederek yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamaya odaklanmışlardır. Bilim insanları ise yaşlılık çalışmalarındaki geleneksel tıbbi yaklaşımın genişletilmesi gerektiğine inanmış ve yaşlılığın biyolojik ve fizyolojik yönlerinin olduğu kadar psikolojik ve sosyolojik yönlerinin de incelenerek disiplinler arası araştırmaların yapılması gerektiğine karar vermişlerdir. Bu bağlamda gerontoloji gibi yeni disiplinler oluşmuş ve yaşlılığa yönelik yeni toplumsal teoriler öne sürülmüştür.

Dünya ekonomi sisteminde meydana gelen -küreselleşme adı verilen- yapısal değişimlerden kaynaklanan sorunlar, refah toplumunu da olumsuz etkilemiş, milli devletlerin hareket kabiliyetini ve alanını sınırlamıştır. Refah devleti anlayışının hâkim olduğu dönemlerde, çalışan iş gücüne vaat edilen yaşlılıkta rahat bir emeklilik hayali, demografik gerçekler karşısında tutunamamıştır. Keynesci ekonomi politikasının sona erışı, kamu harcamalarının içine düştüğü krizi derinleştirmiştir ve artık milli hükümetler küresel piyasaların uyguladığı baskı sonucu iktisadi hayatın bütününe nüfuz edebilme gücünü gittikçe yitirmektedir. Öyle ki milli devletlerin gücü, milletler-

ötesi pazar ilişkilerinin siyasi ve içtimai alanda doğurduğu istenmeyen neticeleri bertaraf etmeye yetemez hale gelmiştir (Habermas, 2018: 63).

Her ne kadar sosyal devlet anlayışı, kapitalizmin açtığı problemlerin ideal çözümü olmazsa bile bir süre için, bu problemin açtığı içtimai sıkıntıları makul sınırlar için tutmada faydalı olmuştur. Fakat bugün gelinen noktada, sorunların belli bir teritoryum içerisinde halledilmesinin imkânı kalmamıştır. Zira milli devletler, vergi toplamak, büyümeyi teşvik etmek ve bu yollarla kendi meşruiyetinin dayanaklarını güvence altına alabilmek gibi görevleri tesis edemedi, piyasalar tarafından püskürtülmektedir. Bunun için millet-ötesi kurumlara ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak bu iş için bir numune kabul edilebilecek Avrupa Birliği de ne yazık ki beklenen etkiyi göstermekten uzaktır. Öyle ki, Avrupa Birliği sosyal hakları ilgilendiren üç yüze yakın karar almış ancak bu girişimleri, üye ülkelerin vergilendirme finansman ve bölüşüm biçimine tesir edememiştir (Habermas, 2018: 102-127). Bunun en bariz örneklerinden biri nüfusun yaşlanması gerçeğinin sonuçlarıyla doğrudan yüzleşmekte olan Avrupa için durumu fırsata çevirme girişimi olarak görülen “aktif yaşlanma”nın keşfidir. 6 Eylül 2010 tarihinde, Avrupa Parlamentosu ve AB Konseyi Kararı ile 2012 yılı, Aktif Yaşlanma ve Nesillerarası Dayanışma Yılı olarak kabul edilmiştir. Bu tarih, Avrupa nüfusunun giderek yaşlandığı ve çalışma çağındaki nüfusun giderek azalması beklenen bir döneme -60 yaş üstü nüfusun her yıl 2 milyon kişi artacağı öngörülmektedir-karşılık gelmektedir. Dolayısıyla aktif yaşlanma politikaları ile yaşlı insanları sağlıklı, bağımsız ve aktif tutmanın yanı sıra ileri yaştaki yoksullukla mücadele için kullanılacak önemli araçlardan biri olarak kullanılmak istenmiştir. Söz konusu insanların yapabilirliklerine uygun işlerde istihdam edilmeleri, bu kişilerin karşı karşıya kaldığı yoksulluk riskinin azaltılmasında kuşkusuz önemli rol oynarken, gönüllü faaliyetlere aktif katılımları da bu kişilerin kendilerini toplumdan soyutlamalarının önüne geçeceği varsayılmıştır (T. C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011: 2-3). Ancak bireyleri daha uzun süre iş gücünde tutmak için emeklilik yaşının uzatılması gibi yöntemlere de başvurulduğu halde, bu yöntemler sorunu çözmeye yetmemiştir. Zira iş gücü sorunu, yaşlılıkla bağlantılı tek sorun değildir.

Yaşlı bakımı, bilhassa politikacılar için çok daha ciddi bir sorun haline gelmiştir. Bu demografik gerçeklik, ilk bakışta yaşlılığın, hastalık, bağımlılık ve kamu

harcamalarında artış gibi kavramlarla özdeşleştirilmesi nedeniyle olumsuz anlamlandırılmasına neden olmuştur. Aktif yaşlanma gibi kavramlar bu olumsuz algının kırılmasına yönelik bir teklifi sunar görünse de gerçekte yaşlı bakımı, son derece tıbbileştirilmiş bir anlama sahiptir ve bu sorun kamu bütçesinin üzerinde kocaman bir yük olarak görülmektedir.

Yaşlılık çalışmalarına ilişkin akademik yazında da 2012 yılından itibaren aktif yaşlanma konusuna ilgi artmış ve yaşlılık çalışmaları büyük ölçüde bu yaklaşıma dayalı olarak şekillenmiştir. Ancak bu yaklaşımın göz ardı ettiği çok temel hususlar bulunmaktadır. Dolayısıyla yaşlanma, özellikle yaşlanmanın ekonomi politiği üzerine eleştirel bakış açılarından yapılan çalışmalar, giderek artan sayıda bilim insanının dikkatini çekmiştir. Özellikle kapitalist ekonomi ve toplumunun her yönünü ve aynı zamanda tüm yaş gruplarının kaderini şekillendiren küreselleşme hakkında artan bir farkındalıkla bilim insanları, devlet ile post-endüstriyel kapitalizm arasındaki çatışmaya artan bir ilgi göstermektedirler. Zira tümü ideoloji yoluyla pekiştirilen ve yaşlanma üzerine sosyal politikanın inşasını da körükleyen makro düzeydeki bu çatışmalar, mikro düzeyde cinsiyet, ırk/etnisite ve yaş üzerinden baskı kurmakta ve bireyin hayatta kalma mücadelesi şiddetlenmektedir (Estes, 2001: 18).

Bu bağlamda politik ekonomi yaklaşımı, yaşlılığı mikro ve makro düzeyde ele alarak, aktivite kuramında olduğu gibi, görünen tablonun, yaşlıların kendilerini oyalayacak aktiviteler buldukları romantik bir tablo değil, yaşlılığın çok daha geniş ve katmanlı bir yapısal sürecin metası haline geldiğini ifade etmiştir. Politik ekonomi kuramı, her şeyden önce vatandaşlık deneyiminin herkes için eşit olmadığını ve bu bağlamda yaşlı bireylerin de toplum içerisindeki konumunun ve yaşlanma deneyimlerinin birbirinden farklı olduğunu öne sürmektedir. Dolayısıyla aktivite teorisinin öne sürdüğü gibi ileri yaşlarda çalışmanın sürdürülmesinin gerçek anlamı, yaşlı kişinin dahil olduğu toplumsal sınıfa göre değişmektedir. Yoksul ve yaşlı olanlar zorunlu olarak çalışmaya devam ederken, zengin ve yaşlı olanlar ise çalışmayı bir hobi edinmek gibi “aktif” kalma olarak yorumlayabilmektedirler. Bu nedenle aktif yaşlanma, çalışmanın ya da dışarıdan bakımın zorunlu olduğu yaşlılar için hayatlarının yalnızca romantize edilmesi anlamına gelmektedir. Sosyal politikalar açısından bakıldığında da yaşlılığı homojenize ederek aktivite kuramında olduğu gibi yaşlıların

hepsinden kendi hayatlarını idare etmelerini beklemek, politikacıların samimiyetsiz bir şekilde sorumluluktan kaçmalarının örtük bir ifadesidir. Dolayısıyla hem akademik literatürde hem de kamu politikalarında eleştirel söylemin bize aktardıkları bugünün ve yarının yaşlıları için hayati öneme sahiptir.

Türkiye’de son yıllarda artan lisansüstü yaşlılık çalışmaları da büyük ölçüde aktivite teorisine dayanmaktadır. Eleştirel söylemin neredeyse kendisine hiç yer bulamadığı bu çalışmalarda, çalışmamızın temel kuramsal çerçevesini oluşturan politik ekonomi kuramına nadiren değinilmekte ancak bu kurama bağlı olarak geliştirilen Carroll Estes modelinden hiç söz edilmemektedir. Bu durum, sadece lisansüstü çalışmalarda değil genel anlamda yaşlılıkla ilgili literatürün ekseriyetinde söz konusudur. Dolayısıyla lisansüstü düzeyde bu teorinin tanıtılmasının akademik literatüre önemli bir katkı sağlayacağını düşünüyoruz. Söz konusu teoriyi ise modern toplumun temel mesaj araçlarından biri olduğu için sinema filmleri üzerinden açıklamaya karar verdik.

Modern toplum aynı zamanda bir enformasyon toplumdur. Neil Postman’ın ifadesiyle, onu ifade edecek iletişim aracının bulunmadığı bir dünyada enformasyon da yoktur ve olması da mümkün değildir. Yani enformasyonun, kültürel içeriğin bir parçası olabilmesi için onu iletecek bir araca ihtiyacı vardır. Bu bağlamda Postman, “araç, metafordur” demektedir ve kendi yaşamımıza ister sözlü ister basılı yayınlar isterse kamera merceğinden bakalım, medya-metaforlarının dünyayı bizim adımıza sınıflandırdığını, çerçeveselendirdiğini, renklendirdiğini, küçültüp ya da genişlettiğini ve nihayetinde dünyanın görünümüne ilişkin savlar ortaya atarak bu savları özümsememizde etkili olduğunu ifade etmektedir (Postman, 2020: 11-25). Dolayısıyla çağımızın en önemli medya araçlarından/metaforlarından biri olan sinema da toplumsalla kurduğu ilişki bağlamında oldukça önemlidir. Aslında sinemadan bize aktarılan mesajlar bir bakıma Erving Goffman’ın toplumsal yaşamı rol yapma, kurmaca ve toplumsallığı da sahne önü ve arkasıyla oyundan bir bölüm olarak yorumlamasına benzemektedir (Goffman, 1959). Ancak sinemanın gerçek fenomenler, “toplumsal olgular” olarak incelenmesi yeni bir durumdur. Zira sinema, kimi durumlarda toplumsal gerçekliğin bir adım ilerisinde olmayı, henüz atılmamış adımların sonuçlarını tasavvur etmeyi mümkün kıldığından sosyal teoriye kaynaklık

ederek toplumsal tahayyülün de derinleşmesine katkı sağlamaktadır (Diken & Laustsen, 2019: 20). Bu nedenle çalışmamızda, seçtiğimiz sinema filmleri üzerinden analiz edeceğimiz sosyal teorinin, yaşlılıkla ilgili literatüre farklı bir bakış açısı sunacağını düşünüyoruz.

Yaşlılık, sosyal politikalar ve sosyal hizmetlerin temel ilgi alanlarından olsa da bu disiplinlerin sinema ile etkileşim kurarak disiplinler arası çalışmalarda bulunulması pek mümkün olmamıştır. Yaşlılığın sinemadaki temsillerine ilişkin çalışmalar daha çok sosyoloji, sinema ve televizyon ve görsel sanatlar alanlarında üretilmiştir. Ancak biz sinemanın, sosyal politikalar ve sosyal hizmetler alanı için de oldukça güçlü mesajlar içeren bir araç olduğuna inanıyoruz. Zira sinema filmlerinin, gerçekliği kurmaca anlatı içinde yeniden yaratması, aslında gerçekliğin kendisinin kurmaca yanını fark etmemizi de sağladığından, bizlere gerçekliğin kendisini bir kurmaca gibi deneyimleme imkanı sunar (Zizek, 2001:77). Bir seyirci olarak içerisine dahil olacağımız, yaşlıların gündelik hayatlarında onları kuşatan tüm olgulara yönelik üretilen kurmaca anlatı, bu bağlamda bizlere gerçekliği de göstereceğinden, özellikle sosyal politikalar ve sosyal hizmetler bakış açısı için oldukça değerlidir.

“Sinemada Yaşlılığa Politik Ekonomik Yaklaşım: Carroll Estes Modeli” başlıklı araştırmamız, hem literatüre tanıttığı çatışmacı teorinin kullanımı hem de sosyal politikalar ve sosyal hizmetler alanında daha önce uygulanmamış sinema analizi ile disiplinler arası bir çalışma olma mahiyeti taşımaktadır. Bu nedenle çalışmamızın, akademik literatüre sağlayacağı katkı bizi heyecanlandırmaktadır. Bu çalışmanın daha sonra yapılacak çalışmalara da farklı bir kapı aralayacağına inanmaktayız.

Araştırmamız, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, araştırmanın amacı, önemi, araştırmanın kapsam ve yöntemi açıklanmış ve ilgili literatür tanıtılmaya çalışılmıştır. İlgili literatür kısmında, yaşlılık ve yaşlanma kavramları, demografik, sosyolojik ve tarihsel yönleriyle tanıtılmıştır. Daha sonra, dünya nüfusunun artışı ve yaşlanmasına ilişkin demografik dönüşüm ve bu süreçte bir ihtiyaca karşılık olarak yaşlılığın bizatihi kendisinin bir araştırma nesnesi haline gelerek gerontoloji biliminin ortaya çıkışı anlatılmıştır. Yaşlılık döneminde

karşılaşılan ekonomik, fiziksel ve ruhsal sorunlar, yaşlı ihmal ve istismarı, yaşlılık döneminde karşılaşılan yalnızlık ve sosyal izolasyon sorunları istatistik verilerle birlikte açıklanmıştır. Burada söz konusu istatistik verilerinin daha önce yapılan lisansüstü çalışmalarında olmadığı görüldüğünden bu verilerin çalışmamızda paylaşıyor olması ayrıca değerlidir. Birinci bölümün son alt alt başlığında ise, yaşamdan çekilme, aktivite, rol bırakma, modernleşme, sosyal değiş-tokuş, süreklilik, yaş tabakalaşması ve yapılandırılmış bağımlılık kuramı gibi yaşlılığa yönelik öne çıkan toplumsal kuramlar ele alınmıştır.

Araştırmamızın ikinci bölümünde, çalışmamızın modelini ve kavramsal çerçevesini oluşturan politik ekonomi kuramı ve bu kurama bağlı Carroll Estes'in oluşturduğu Estes modeli tanıtılmıştır. Estes'in modelinde yer alan ideoloji, birbirine kenetlenmiş baskı sistemleri, devlet, post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşme, cinsiyet sistemi, vatandaş/halk ve son olarak medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimleri ayrı ayrı başlıklar halinde ilk kez lisansüstü akademik yazınımızda genişçe tanıtılmıştır.

Araştırmamızın üçüncü bölümünde, öncelikle incelediğimiz filmlere ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra “Bulgular” başlığı altında, teorik modele uygun biçimde hazırlanan ve araştırma sorularına cevap verir nitelikteki başlıklar altında seçili filmler analiz edilmiştir. Son olarak sonuç bölümünde, konuya ilişkin elde edilen bulgular ışığında yaşlılığa ilişkin sosyal politikalar perspektifi değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmamızın konusu, sinema filmlerinde aktarılan yaşlı bireylerin hayatlarına ait kurmaca anlatı üzerinden, makro düzeydeki ideoloji, devlet, post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşme gibi yapı ve olguları çatışmacı bir yaklaşımla politik ekonomi kuramına ait Carroll Estes modelinin takip edilerek incelenmesidir. Alan yazında daha önce bu konuyla ilgili herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Türkiye’de, sosyal politikalar ve sosyal hizmetler alanında, lisansüstü düzeyde yaşlılık çalışmalarının sayısı oldukça azdır. Bununla birlikte, tüm dünyanın yüzleşmekte olduğu “nüfusun yaşlanması” demografik gerçeği, son yıllarda araştırmacıları bu alanda çalışma yapmaya yönlendirmiş ve yaşlılığa ilişkin akademik yazında bir hareketlenme olmaya başlamıştır. Ancak söz konusu araştırmaların büyük çoğunluğu işlevselci yaklaşıma sahiptir. Bizim çalışmamız, çatışmacı bir yaklaşıma sahip olması nedeniyle bu çalışmalardan ayrılmaktadır.

Nitel ve nicel araştırma tekniklerinin bir arada kullanıldığı, multi-disipliner çalışmaların giderek arttığı bilimsel yazında, ne yazık ki sosyal politika ve sosyal hizmet alanları daha çok tek boyutlu çalışmalara rağbet göstermiştir. Bu bağlamda bizim çalışmamız, söz konusu alanda, sinema filmlerinin analizini de içerdiğinden disiplinler arası bir araştırmanın kapısını aralamıştır. Dolayısıyla yaptığımız çalışma, kendi alanında yenilikçi olma özelliği göstermektedir.

Yaşlılık, doğan tüm insanların erişeceği beklenen ve insan doğası gereği kaçınılmaz olan bir dönemdir. Bu döneme özgü ortaya çıkan fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik çeşitli kayıplar ve kazanımlar söz konusudur. Bu bağlamda yaşlı bir bireyin, her şeyden önce, evrensel düzeyde insan onuruna yakışır şekilde bir hayat sürme hakkı vardır. Daha sonra vatandaşı olduğu devletin kendisine tanımladığı çeşitli haklardan söz etmek mümkündür. Burada sosyal politikalar için önemli olan, yaşlılıktaki kayıplar ve kazanımlar arasında insafli bir dengenin olması ve bu dengenin yaşlı vatandaşın lehine olacak biçimde güvence altına alınmasıdır.

Araştırmamız, sosyal politikalar bağlamında yaşlıların kayıp ve kazanımlarına ilişkin söz konusu dengenin hangi unsurların etkisi ve gölgesinde şekillendiğini incelemektedir. Ayrıca ortaya çıkan tabloda, lehte kendisine güvence tesis edilmesi gereken yaşlı bireylerin, söz konusu güvenceye erişip erişemediklerini kurmaca anlatılar üzerinden sorgulamaktadır. Konuyu ele alırken sahip olunan çatışmacı yaklaşımla, dezavantajlı grupların başında gelen yaşlı bireylerin hayatlarına ilişkin sosyal politikalar ve sosyal hizmetlerin etki ve sorumluluk alanlarının çerçevesinin daha katmanlı bir şekilde çizilmesini amaçlamaktadır. Dolayısıyla çalışmada gerek seçilen politik ekonomik yaklaşım gerekse kullanılan disiplinler arası perspektif, araştırmamızı diğer çalışmalardan ayırdığı ve alan yazına yeni bir model tanıttığı için önemlidir.

1.1. Kapsam ve Yöntem

Sinemada yaşlılığın incelenmesinin amaçlandığı çalışmada, araştırma yöntemlerinden nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Araştırmanın deseni, nitel durum/vaka çalışması olarak belirlenmiş ve bu bağlamda veri toplama aracı olarak sinema filmleri seçilmiştir. Sinema filmlerinden elde edilen veriler, çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan politik ekonomi yaklaşımı üzerinden, kullanılan modeldeki başlıklara göre gruplandırılarak tematik içerik analizi ile analiz edilmiştir.

1.1.1. Araştırmanın Yöntemi: Nitel Araştırma

Nitel araştırma, bir sorunu, az sayıdaki katılımcıların deneyimleri ve görüşlerinin, kelimelere dayalı olarak veri şeklinde toplanması ve/veya metin analizinin kullanılarak, verileri açıklama ve temalar için analiz etme yoluyla anlama çabasıdır. Nitel araştırma, bulguların daha geniş anlamını yorumlama ve merkezi bir fenomenin¹ ayrıntılı bir anlayışını geliştirmek suretiyle ortaya çıkan yapılar ve değerlendirme kriterlerini kullanarak araştırmacıların sübjektif yansıma ve yanlılığını içeren raporu ortaya koymak için kullanılmaktadır (Creswell, 2012: 16). Nitel araştırma, değişkenlerini bilmediğiniz ve keşfetmeniz gereken bir araştırma

¹ Merkezi bir fenomen, nitel araştırmada incelenen anahtar kavram, fikir veya süreçtir (Creswell, 2012: 16).

problemini ele almak için en uygun yöntemdir. Bu nedenle çalışmamızda merkezi fenomen olan yaşlılığın, homojenize edilmesi suretiyle geliştirilen sosyal politikaların mikro düzeydeki karşılığını anlamak için nitel araştırma yönteminin kullanılması tutarlıdır.

1.1.2. Araştırma Deseni: Durum/Vaka Çalışması

Durum/vaka çalışmaları, 1980'lere kadar, araştırma yöntemleriyle ilgili kitapların tamamında deneysel tasarımların ve istatistiksel yöntemlerin varyasyonlarından biri olarak açıklanmaktaydı. Ancak 1980'lere gelindiğinde, R. E. Stake (1988), R. K. Yin (1984), S. B. Merriam (1988) ve diğerleri, vaka çalışması araştırmasını bir metodoloji olarak ifade etmeye başlamışlardır (Merriam & Tisdell, 2015: 37). Anlatı analizi, hikâyede ortaya konan deneyimlerin anlamını anlamak için insanların anlattığı hikayeleri çeşitli şekillerde analiz ederek kullanılmaktadır. Analiz birimi sınırlı bir sistemse -bir kişi, program veya olay gibi bir durum- böyle bir çalışma “nitel vaka çalışması” olarak nitelendirilmektedir (Merriam & Tisdell, 2015: 24). Dolayısıyla araştırmamızın analiz birimi, temalarına göre ve sınırlı sayıda seçilmiş filmlerden oluştuğundan araştırmanın deseni nitel vaka çalışması olarak belirlenmiştir.

Durum/Vaka çalışmaları, tekli ve çoklu vaka çalışmaları olarak iki farklı şekilde yapılabilmektedir. Çoklu bir vaka çalışmasında, iki analiz aşaması vardır: vaka içi analiz ve vakalar arası analiz. Vaka içi analiz için, her vaka önce kendi içinde kapsamlı bir vaka olarak ele alınır. Veriler, araştırmacının vakayla ilgili olabilecek bağlamsal değişkenler hakkında mümkün olduğunca çok şey öğrenebilmesi için toplanır. Her bir vakanın analizi tamamlandıktan sonra, vakalar arası analiz başlar. Yapılan analizler sonucunda vakalar arasında soyutlamalar oluşturulmaya çalışılır. İncelenen vakaların detayları farklılık gösterse de araştırmacı tüm vakalara uyan genel bir açıklama oluşturmaya çalışır. Analiz düzeyi, vakalar arasında birleşik bir tanımla sonuçlanabilir; tüm durumlardan verileri kavramsallaştıran kategorilere, temalara veya tipolojilere yol açabilir; veya birden fazla durumu kapsayan entegre bir çerçeve sunan temel teoremin oluşturulmasıyla sonuçlanabilir (Merriam & Tisdell, 2015: 234). Bu nedenle araştırmamızda birden fazla seçili film bulunduğundan, araştırma deseni

olarak durum/vaka analiz desenlerinden, betimleyici, yorumlayıcı, değerlendirmeci çoklu vaka çalışması deseni benimsenmiştir.

1.1.3. Veri Toplama Aracı: Sinema Filmleri

Her türden belge, araştırmacının anlamı ortaya çıkarmasına, anlayışı geliştirmesine ve araştırma sorunuyla ilgili iç görüleri keşfetmesine yardımcı olabilir. Bu bağlamda, fotoğraflar, filmler, YouTube dahil çeşitli video biçimleri ve vlog'lar da veri kaynağı olarak kullanılabilmektedir (Lee, 2000; Snelson, 2015; Webb ve ark., 2000). Araştırmacılar, veri kaynağı olarak belgeleri ve eserleri farklı şekillerde sınıflandırmaktadırlar. Televizyon, film, radyo, gazeteler, edebi eserler, fotoğraf, çizgi filmler ve internet gibi popüler medya biçimleri “kamusal” veri kaynaklarıdır (Merriam & Tisdell, 2015: 167) R. C. Bogdan ve S. K. Biklen'in “popüler kültür belgeleri” olarak adlandırdıkları ve film, video ve fotoğrafı içeren kaynaklar ise görsel belgeler olarak kabul edilmektedir (Bogdan & Biklen, 2011).

Herhangi bir veri kaynağı gibi, görsel belgelerin de sınırlamaları ve avantajları vardır. Genellikle araştırma dışındaki nedenlerle üretildikleri için parça parça olabilirler, araştırmanın kavramsal çerçevesine uymayabilirler ve özgünlüklerini belirlemek zor olabilir. Ancak, genellikle bir araştırma gündeminden bağımsız olarak var oldukları için tepkisel değildirler, yani araştırma sürecinden etkilenmezler. Bunlar, üretildikleri bağlamın bir ürünüdür ve bu nedenle gerçek dünyada temellendirilirler. Son olarak, birçok belge veya eser çok az maliyetlidir veya hiçbir maliyeti yoktur ve genellikle elde edilmesi kolaydır (Merriam & Tisdell, 2015: 183). Dolayısıyla araştırmada veri toplama aracı olarak sinema filmlerinin seçilmesi çeşitli sınırlılıkları beraberinde getirir de birtakım avantajlar da sunmaktadır. Bu avantajların başında ise yaşlı bireylerin tecrübelerine ilişkin birincil kaynaktan sağlıklı bilgi almanın güçlüğüne karşı sinema filmlerinde söz konusu yaşam deneyiminin gözlemci için bütüncül bir biçimde sunulmasıdır.

Yaşlı deneyimlerini eleştirel bir yaklaşımla analiz etmek üzere, giriş bölümünde de sözünü ettiğimiz Avrupa Parlamentosu ve AB Konseyi Kararı ile, Aktif Yaşlanma ve Nesiller arası Dayanışma Yılı olarak kabul edilen 2012 yılı temel alınmış

olup bu yıldan itibaren yayımlanan ve odağında yaşlı ve yaşlılık bulunan filmler incelenmiştir. Değerlendirmeler neticesinde kuramsal çerçeveye uygun olabileceği düşünülen ve çeşitlilik olması açısından birbirinden farklı ülkeler tarafından yayımlanan dört film: “I Care a Lot (2020), I, Daniel Blake (2016), Lun Lok Yan (2018) ve Bizi Hatırla (2018)” veri toplama kaynağı olarak seçilmiştir.

1.1.4. Kuramsal Çerçeve: Politik Ekonomi Kuramı

Temellendirilmiş bir teori çalışmasında veya bir vaka çalışmasında verileri yorumlamak için eleştirel bir merceğe kullanılabilmektedir (Merriam & Tisdell, 2015: 60). Dolayısıyla biz de araştırmamızda, yaşlılık çalışmalarıyla ilgili mevcut akademik yazında eksikliğini fark ettiğimiz eleştirel yaklaşımda verileri analiz etmeyi tercih ettik. Bunun için de politik ekonomi kuramını ve bu kurama bağlı, sosyal politika ve yaşlanmaya ilişkin Carroll Estes’in geliştirdiği modeli temel aldık.

Carroll Estes’in sosyal politika ve yaşlanmaya ilişkin geliştirdiği ve politik ekonomi perspektifine dayanan teorik model, medikal-endüstriyel kompleksi ve yaşlı bakımı girişimlerini yaratan ve destekleyen post-endüstriyel kapitalist sermaye, devlet ve cinsiyet/toplumsal cinsiyet sistemi arasındaki çok yönlü, çelişkili ve rekabetçi ilişkileri ele alan çok düzeyli bir analitik çerçeve sunmaktadır. Söz konusu modelde, kamunun/vatandaşın rolü, makro ve mikro düzeyleri ile araştırılmaktadır. Model, aktörler arasındaki güç mücadelelerinin, yaşam boyunca cinsiyet, sosyal sınıf ve ırksal ve etnik statünün "birbirine kenetlenmiş baskı sistemleri" bağlamında gerçekleştiğini kabul etmektedir. Son olarak, ideoloji üzerindeki güç mücadeleleri, egemen sosyal ilişkileri yansıtır ve yaşlılık ve yaşlanma konularını tanımlamak ve politikaların toplumda bu fenomenleri nasıl ele aldığını belirlemek için çevresel bağlamı sunmaktadır (Estes, 2001: 18).

1.1.5. Veri Analizi: Tematik İçerik Analizi

İçerik analizi, belgeleri analiz etmek için nitel araştırmalarda da sıklıkla kullanılan bir analiz biçimidir. Temel olarak içerik analizi, araştırmacıların, veri kaynaklarının sahip oldukları anlamlar, sembolik nitelikler ve ifadeler ile bunların veri kaynaklarının yaşamlarına içkin iletişimsel rollerini analiz etmelerine olanak tanıyan

bir tekniktir (Krippendorff, 2013: 49). Analiz edilen belgeler üzerinden çıkarımlar yapmayı, modeller geliştirmeyi veya teori üretmeyi içermektedir (Merriam & Tisdell, 2015: 215). Ayrıca içerik analizi, söylemin açıkça görünen, kolayca yakalanan, sergilenmiş ve ilk bakışta algılanan içeriği yerine, gizli kalmış, örtülü içeriğini ortaya çıkarmayı diğer bir deyişle, ampirik olarak gözlemlenebilir olanların yanı sıra gözlemlenemeyenlerle de ilgilenmeyi ve bu iki katmanı birleştirebilmeyi mümkün kıldığından, mesajda, bireyi görünmeden etkileyen öğelerin belirlenmesine yönelik “ikinci bir okuma” imkanı sunmaktadır (Bilgin, 2014: 1).

İçerik analizinde, incelenen konuya bağlı olarak frekans analizi, kategorisel/tematik analiz, değerlendirici analiz, olumsuzluk ya da ilişki analizi gibi çeşitli analiz biçimleri bulunmaktadır (Bilgin, 2014: 18). Biz araştırmamızda, analiz edilen mesajların çok yönlü anlamlarını keşfetmek ve soyut kategoriler ve bu kategoriler arasındaki ilişkileri gözlemlemek adına tematik içerik analizini benimsedik. Elbette kategori şemasında bulunan kategorilerin tek tek, tüm hikâyeyi anlatmakta yeterli olmadığı ve merkezi fenomen olan yaşlılık hakkında anlaşılması gereken çok daha fazla şey olduğu bir gerçektir. Bu nedenle kategorilerin kavramsal öğelerle anlamlı bir şekilde birbirine bağlanması önemlidir (Merriam & Tisdell, 2015: 216). Dolayısıyla araştırmada seçilen kategoriler, kavramsal çerçeveye uyumlu olarak oluşturulmuştur.

1.2. İlgili Literatür

Bu bölümde; kavramsal açıdan yaşlılık ve yaşlılık dönemine, yaşlılık döneminde karşılaşılan fiziksel ve ruhsal sorunlara, yaşlı ihmal ve istismarı, yaşlılıkta yalnızlık ve sosyal izolasyona ve ekonomik sorunlara ayrıca yaşlılığa yönelik öne çıkan toplumsal kuramlara değineceğiz.

1.3. Kavramsal Açıdan Yaşlılık ve Yaşlılık Dönemi

1.3.1. Yaşlılık ve Yaşlanma

Hayat sahibi tüm canlılar, ölümle sonuçlanacak bir yaşam sürerler. İnsanın bu yaşam sürecinde sahip olduğu yaş, sosyolojik anlamı ile baskın, demografik bir

göstergedir. Yaşamın son bulması ve yaş arasındaki ilişki ise doğal ve yapay etmenlerle çözümlenebilen bir durumdur.

Doğumdan ölüme doğru geçen sürede canlılık etkinliklerinin git gide azalması “yaşlanma” olarak ifade edilir (Güler & Çobanoğlu, 1994). Yaşlanmak, bulunulan ülkenin sosyo-ekonomik durumuna bağlı olarak doyurucu ve ödüllendirici bir deneyim de olabilir ya da fiziksel zorluk ve sosyal izolasyonla da sonuçlanabilir. Nitekim yaşlı insanların yaşlanma deneyimi bu iki uç arasında yer alır. Yaşlanma kavramı ile vurgulanmak istenilen “süreklilik” ve “değişim” olgularıyken yaşlılık kavramında daha çok “sabit” ve “durağan” bir duruma işaret edilir. Bu sebeple yaşlılık, yaşlanmadan farklı olarak ele alınıp çok boyutlu olarak incelenir. Zira yaşlılık, insanlar yaşlanırken onları etkileyen biyolojik, psikolojik ve toplumsal süreçlerin birleşimi olarak tanımlanmıştır (Giddens, 2013: 219)

Tarih boyunca, farklı coğrafyalarda yaşlılığın tanımlanmasında farklı etmenler rol oynamıştır. Modern öncesi toplumlarda, örneğin 16. ve 17. yüzyıllarda, bir kişinin “yaşlı” olarak nitelendirilmesi için fiziksel gücünü kaybetmiş olması yeterlidir. Bu ifadede hiçbir zaman kronolojik yaş gibi bir ölçü esas olmamıştır. Bunun yerine kendisini yaşlı gören ve hisseden kişiler, aile içindeki yetkilerini genç nesillere devrederek yaşlı olduklarını bir nevi ilan etmişlerdir (Tufan, 2016). Dolayısıyla modern öncesi dönemde “yaşlı” ile belirtilen homojen bir grup bulunmamakta, yaşlılık şahsi karar ve tecrübeye ilişkili olmaktadır.

Yaşlılığın, hayatın sosyal, kültürel, ekonomik gibi hemen hemen her alanından zamanla uzaklaşılarak bir kayıp duygusunun yer etmesiyle ifade edilmesi de mümkündür. Nitekim bireylerin, bilhassa yetişkinlik döneminde elde ettikleri fiziksel, psikolojik ve sosyal açılardan bağımsızlıklarını kaybederek tıpkı yaşamın ilk evresinde olduğu gibi yeniden bağımlı hale geldikleri bir dönemdir yaşlılık (Kalınkara, 2016). Fakat yaşlılığı topyekûn bir kayıp dönemi olarak görmek de doğru değildir. Zira Erikson’ın insan yaşamının evrelerini açıklarken büyük bir hassasiyetle, mantık yürüterek yaptığı tanımlamalarda yaşlılık, bilgeliğin ve içsel bütünlük gücünün yer aldığı bir dönem olarak nitelendirilir. Erikson, “bilgelik” ve “içsel bütünlük” kelimelerinin etimolojik kökenlerine inerek; bilgeliğin “görme ve işitme”, içsel

bütünlüğün ise “temas” ile ilgili olduğunu belirtir (Erikson, 2019: 167). Zamanla görme, işitme gibi fiziksel becerilerde ve sosyal temasta kayıpların yaşandığı yaşlılık döneminde, yine aynı temel becerilerden hareketle “bilgelik” ve “içsel bütünlük” gibi elde edilen kazanımların, ifadelerini aynı kökte bulmaları oldukça manidardır.

Yaşlı bireylerin kayıpları ve kazanımları etrafında şekillenen anlamlandırmalar, bugün devletin ve küresel sermayenin, “Biz yaşlılardan ne kazanabiliriz?” yahut “Yaşlılar bize neleri kaybettiriyor?” şeklindeki soruları üzerinden yeniden inşa edilmektedir.

1.3.2. Demografik Bazı Kavramlar: Yaşlı, Yaşlanma, Yaşlılık

Yaşlılık her ne kadar kişiler için kendine has bir öyküye sahip olsa da dünya genelinde yaşlılıkla ilişkili konuların daha kolay tartışılabilmesi için üzerinde uzlaşılmış bir tanıma ihtiyaç duyulmuştur. Bunun için Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 1963 yılında gerçekleştirdiği toplantıda yaşlılığı üçe ayırmıştır. Buna göre yaşlılar; (i) orta yaşlılar (45-59), (ii) yaşlılar (60-74), (iii) ileri yaşlılar (75+) olarak üç gruba ayrılmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) de yaşlıları 60 yaş ve üstü olarak tanımlamıştır. Birçok gelişmiş ülkede ise bu sınır 65 yaş ve üstü olarak belirlenmiştir (Şentürk, 2018: 17).

Yaşlılık tanımlanırken insan vücudunda meydana gelen çeşitli hücresel ve moleküler hasarların yol açtığı biyolojik yıpranmaların olduğu ve fiziksel kabiliyetlerin zayıfladığı dönem işaret edilmiştir. Nitekim insan vücudunda yetişkinlik döneminden sonra yaşlılığa doğru yavaş yavaş doku, hücre, organ ve sistemler düzeyinde yapısal değişimlerin ve fonksiyonel gerilemelerin olduğu da bir gerçektir. Hareket ve motor becerilerde zayıflama, algı güçlüğü, işitme ve görme kayıpları, saçların ağarması, kasların incilmesi gibi vücutta meydana gelen belirtiler kişinin biyolojik yaşının diğer bir deyişle vücut yaşının ilerlemiş olduğunu dolayısıyla kişinin yaşlı olduğunu gösterir. Demografik olarak yaşlılık tanımlanırken de işte bu vücut yaşını gösteren genellikle negatif yönde gerçekleşen değişim ve gerilemeler dikkate alınır. Ancak yaşlılık, biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan yaygın bir kayıp hissini beraberinde getirir ve bireylerin yetişkinlik döneminde kazandıkları bağımsızlıkları yitirerek yeniden bağımlı hale gelmelerine neden olur. Kronolojik, biyolojik,

psikolojik ve sosyal yaşlanma her birey için kaçınılmaz olmakla birlikte farklı derecelerde kendini gösterir. Dolayısıyla bu belirtilerin kesin olarak herkeste aynı yaşta ortaya çıktığı söylenemez. Zira bu durum kişilerin yaşlanana dek sürdürmüş oldukları yaşam stili ile doğrudan ilişkilidir (Kalınkara, 2016: 8-9). Bu anlamda yaşlılık dönemi; bebeklik, çocukluk, gençlik ve yetişkinlik dönemlerini de içine alan kendine has bir dönemdir.

1.3.3. Çok Yönlü Toplumsal Bir Olgu: Yaşlı, Yaşlanma, Yaşlılık

Yaşlılık, yaşlı tanımının, yaşlı algısının ve yaşlılığın deneyimlenme pratiklerinin toplumdan topluma zamanla değişmesi nedeniyle keskin sınırları çizilmesi zor bir olgudur. Nitekim yaşlılığın günümüzdeki tanımları ve anlamları da bundan yüzyıllar önce yaşlılık üzerine yapılan tanımlar ve anlamlandırmalardan farklıdır. Öyle ki doğumda beklenen yaşam beklentisi; Paleolitik çağda 20-22 yıl, Mezolitik çağda 25 yıl, (Nemeskeri & Acsadi, 2021: 502), Neolitik Çağ'da ortalama yaşam beklentisi en fazla 25 yıl (Hassan, 1981: 95-128), Bronz Çağ'da en fazla 29, Demir Çağ'da en fazla 44 yıl, Klasik Yunan' da ise 28 yıl (Angel, 1969: 429) kadardı. Orta Çağ'da bu sayı 30-35 yıla çıkarken, Sanayi Devrimi ile 20. yüzyılın başlarında sayının 30-45'e ulaştığı görülmüştür.

Dolayısıyla yaklaşık 200 yıl kadar önce 40 yaşındaki biri yaşlı olarak kabul edilmekteydi. Günümüzde bu yaşlardaki bireyler yetişkin olarak tanımlanmakta ve herhangi bir aksilik olmazsa önlerinde daha uzun yılların var olduğu varsayılmaktadır (Kalınkara, 2016: 72). Sonuç olarak, yaşlılıktan söz edildiğinde biyolojik, kronolojik, psikolojik, sosyolojik ve hatta ekonomik etmenler göz önüne alınmak zorundadır.

1.3.4. Yaşlılık Olgusunun Tarihsel Süreçteki İzdüşümleri ve Modern Toplumlardaki Görünümü

Eski çağlarda çok az sayıda insan yaşlı olarak kabul edilen yaşlara erişebilmekteydi. Söz konusu kişilerin toplumdaki konumu ise Neolitik Çağa kadar yalnızca doğa koşulları tarafından belirlenirken yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte yaşlının statüsü, doğa koşulları, sosyo-ekonomik durum ve metafizik ya da din

tarafından belirlenmiştir. Dinin yaygınlaşması ile bu etkinin gücü de artmıştır. Sanayi devrimi sonrasında ise yaşlı kişilerin toplumsal statüsü, pozitif bilimler, uluslararası hukuk, küresel sermaye ve devlet-vatandaş ilişkisi içerisinde yeniden şekillenmiştir. Öyle ki modern dönemde yaşlılık neredeyse tüm insanların erişmesi beklenen ve insan ömrünün yarısını kaplayan, huzur ve rahata kavuşulacak bir dönem haline gelmiştir. (Ceylan, 2015: 40).

Avcılık-toplayıcılıkla uğraşan göçebe/ilkel toplumların temel motivasyonu hayatta kalmak olduğundan yaşlı kişiler de hayatta kalma becerilerine göre değerlendirilmekteydi. Dolayısıyla kişilerin, toplumdaki yaşını belirleyen şey, fiziksel ve biyolojik olarak işe yarar olup olmadıklarına göre ölçülmekteydi (Zastrow, 1993: 455). Yiyecek kıtlığı ve göç hayatının zorluğu nedeniyle, Eskimoların Amazon Irmağı yerlileri, Güney Amerika'daki Arawasklar, Bolivya'da Sirianolar, Hopiler ve Kuzey Avrupa'daki Lappsler gibi ilkel kabileler, bu zorlu göç yolculuğa çıkacaklarında hasta ve çok yaşlı kişileri açlığa ve ölüme terk etmekteydi (Simmons, 1946: 89-90).

Yaşlı insanlar da fiziksel becerilerini büyük ölçüde kaybettiklerinden çoğunlukla işe yaramaz olarak görülmektedirler. Bununla birlikte bazı toplumlarda, zaten çok az insanın erişebildiği bu "işe yaramaz" yıllarda yaşlılar, topluluk içerisinde çocuk bakıcılığı, çadırların kurulup yiyecek ve diğer malların gözetlenip korunması gibi günlük vazifeler üstlenebilmekteydi. Örneğin, Inkalar'da topluluğu kuşlardan korumak için korkuluk yapma görevi yaşlılarındı. Bu işleri yapıyor olmaları gençler için olumlu bir anlam ifade etmekteydi. Yaghanlar, Aleut'lar ve Aranda'lar gibi ilkel toplulukların da yaşlılarına iyi muamele ettikleri bilinmektedir. Bu gibi toplumlarda yaşlılar gerek aile içerisinde gerekse tüm toplulukta lider olabilmektedirler. Bazı ilkel toplumlarda yaşlıların elde ettiği bu güç, büyücülük ile ilişkilendirilmiştir. Zira söz konusu toplumlarda yaşlılar, hem şifacılık yapmakta hem de insan ile dost olmayan ruhlar ve şeytanların yanı sıra iyiliksever varlıklar ve tanrılarla dolu büyük bilinmeyenler arasında aracılar olarak hizmet etmekteydiler (Simmons, 1946: 82). İlkel toplumlarda yaşlılar ve gençler arasında sevgi, saygı ve dayanışmaya bağlı kurulan ilişkilerde yaşlılık dönemi güvenli bir dönem haline gelmekte ve yaşlıların toplumsal hayatta kendilerine yöneltilen tehditlerin çok daha az olduğu görülmektedir. Buna karşın, gençliği ve yaşlılığı karşılıklı çıkarlar doğrultusunda birbirine bağlayan

bağların ise tarihin hiçbir döneminde iyi bir ikamesi olmadığını söylemek mümkündür (Simmons, 1962: 36-51).

Tarihsel süreç içerisinde toplumlar, göçebe/ilkel yaşam tarzından yavaş yavaş yerleşik yaşama geçmeye başlamış ve avcılık, toplayıcılıkla birlikte tarımla uğraşmışlardır. Hem konaklama hem de yeme içme alışkanlıklarının değişmesi, sosyal hayatı da etkilemiştir. Yaşlıların toplumsal statüsü de bu gelişmelere paralel olarak değişmiştir. Dolayısıyla toplumların yaşlılara olan bakış açıları da buna göre şekillenmeye başlamıştır.

Yazılı kaynaklarda, yaşlı kişilerin durumu ile ilgili bilinen en eski kaynak, MÖ 2500 yılında Mısır'da yaşamış olan düşünür ve şair Ptahhotep'a ait hiyerogliflerdir. Ptahhotep yaşlılığa ilişkin şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bir yaşlının sonu nasıl zahmetlidir. O, her gün zayıflar; görme gücü azalır, kulakları sağır olur, kudreti düşer, kalbi artık rahat değildir; ağzı var dili yoktur ve artık hiç konuşamamaktadır. Zihni dağılır, bir önceki günü hatırlayamaz. Bütün kemikleri sızı içindedir. Önceleri zevkle yaptığı işler, şimdi artık güçlükle yapılmaktadır ve zevk duygusunu da yitirmiştir. Yaşlılık, insanı perişan eder. Yaşlının burnu da tıkanır ve nefes alamaz. Ayakta durmak veya oturmak kaç yaşında hissettirir? Bu alçakgönüllü kula ihtiyarlık değneği yaptırılsın. Eski günlerin öğütlerini işitmiş olanların sözlerini sonrakilere bildireyim diye kim bana söz hakkı verecek? Tanrıların öğütlerini işittim, onları bildirmem için bana kim yetki verecek?” (Ritner ve ark., 2003: 129-148).

Yerleşik yaşamın ilk ve önemli örneklerinden biri olan Klasik Yunan'da da yaşlılık ve yaşlının toplumsal statüsüne ilişkin çok az bilgi bulunmaktadır. Zira yerleşik hayata geçilmiş olursa da 15 yaşında beklenen ortalama yaşam süresi 35 yıl kadardı (Angel, 1947: 19-21). Ancak yine de o dönemde yaşamış birçok düşünür, yaşlılıkla ilgili düşüncelerini kaydetmiştir.

Hipokrat (MÖ 460-377) Aforizmalarında, yaşlıların gençlere göre daha az besine ihtiyaç duyduklarını, açlığa karşı daha dayanıklı olduklarını, iri yapılı bir bedene sahip olmanın yaşlılıkta külfet olduğundan, yaşlılıkta görülen hastalıkların; *“nefes darlığı, öksürükle birlikte gelişen nezle, strangüri, idrar zorluğu, eklem ağrıları, böbrek iltihabı, uykusuzluk, bağırsak akıntısı, göz ve burunda akıntı, görme bozukluğu, kataraktan kaynaklanan körlük ve işitme zorluğu”* [Bölüm 3,31] olduğundan bahsetmektedir. Bununla birlikte bir kişinin fiziksel olarak güçsüz ve yaşlı dahi olsa o güne dek yapmaya alıştığı işi, yaşlılıkta da sürdürmekte

zorlanmayacağını ifade etmiştir. Hipokrat yaş ve mevsimler ile sağlık ve hastalık durumları arasında da bazı ilişkiler kurulmuştur: Yaşlıların yaz ve sonbahar başında, orta yaşlıların ise sonbahar sonu ile kış mevsiminde sağlıklarının mükemmel olduğu ve kendilerini iyi hissettikleri [Bölüm 3, 18], yaşlıların gençlerden daha az hastalığa maruz kaldıkları ama bununla birlikte kronik hastalıklara tutulduklarında bunun ölüm nedenleri olduğu [Bölüm II, 39], gençken vücut boşlukları nemli olanların, kuru olanlardan daha kolay iyileştiği; fakat yaşlılıkta karınlarının kuruması nedeniyle bunların hastalıktan iyileşmesinin daha güç olduğu (Hippokrates, 2016).

Klasik Yunan'ın bir diğer önemli düşünürü olan Aristoteles (MÖ 384-322) de yaşlılığın temel kaynağı olarak vücut ısısının düşmesini görmüş ve bunu bir hastalık olarak kabul etmiştir. Ancak Klasik Roma'nın önemli hekimlerinden olan Galen (MS 129-216) bu bakış açısına katılmayıp yaşlılıktaki fizyolojik gücün azalmasını bir hastalık semptomu olarak değerlendirmemiştir Galen yaşlıların sindirimi kolay ve besleyici yiyecekler tüketmeleri gerektiğini belirtmiş ve bunun için en ideal besinin de balık olduğunu ifade etmiştir. Yaşlılık döneminde hastalık ve sağlık arasında kırılgan bir denge olduğunu belirten Galen, bu dengenin sağlanabilmesi için iyi beslenmenin yanı sıra yürüyüş, masaj gibi egzersizlerin de yapılmasını önermiştir (Avicenna & Shah, 1966: 338-341).

Her ne kadar yaşlılık, beraberinde birçok sağlık sorununu da getirdiğinden istenmeyen bir durum olsa da Antik çağlarda yaşamış birçok düşünür, yazdıkları eserlerde yaşlılık üzerine çoğunlukla olumlu söylemlerde bulunmuşlardır. Yaşlıları bilge kimseler olarak görmek gerektiğine inanmış ve onlara saygı gösterilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Örneğin, Klasik Roma döneminin önemli bir devlet adamı ve düşünürü olan Cicero, 62 yaşına geldiğinde kaleme aldığı Yaşlılık Üzerine adlı kitabında yaşlılık döneminden bahsederken büyük ölçüde erdem ve bilgelik gibi kavramları öne çıkarmakta, yaşlılığın olumsuzlanmasının ise dört nedene bağlı olduğunu ifade etmektedir: *“Konuyu derinlemesine incelediğimde yaşlılığın acınası bir durum olarak anlaşılmasının dört nedeni olduğunu görüyorum: Birincisi, iş yapmaktan alıkoyması, ikincisi bedeni zayıflatması, üçüncüsü neredeyse tüm hazzardan yoksun bırakması, dördüncüsü ise ölümden uzak olmayışıdır.”* (Cicero, 2018: 11).

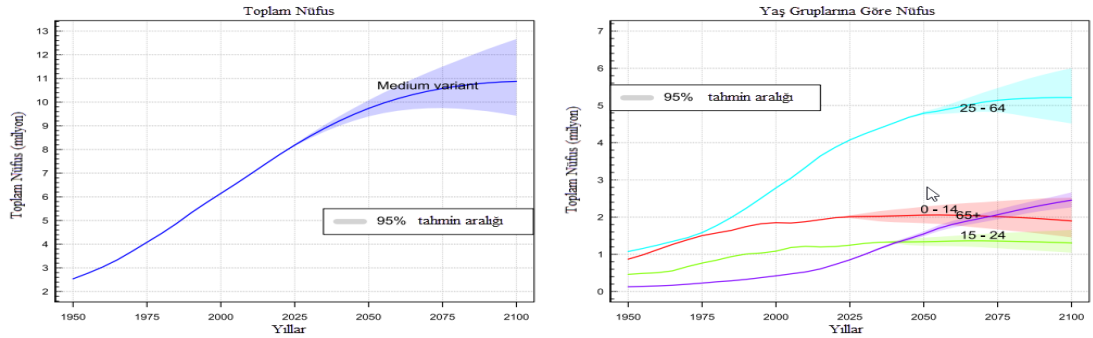
Cicero da Galen gibi yaşlılık döneminde ortaya çıkan hastalıkları, yaşlılıktan kaynaklı bir kusur olarak görmemiş, bu durumu tıpkı zaman zaman gençlerin de güçsüz düşebildikleri gibi bir genel sağlık sorunu olarak kabul etmiştir. Hayatta büyük işlerin başarılması için ise bu denli bir fiziksel sağlıktan ziyade düşünce, otorite ve karar verme becerilerinin olması gerektiğini ve bu becerilerin yaşlılık döneminde azalmak yerine arttığını ifade etmiştir. Bu yüzden esas mesele gençlik yıllarından itibaren kişinin kendisini yetiştirmesi sağlıklı bir yaşam süremeye çalışmasıdır. Cicero bunun için gençlikte yapılacak olan talimlerin ölçülü olması gerektiğini aksi taktirde bedenin yıpranmasına neden olacağını belirtmiş buna karşın zihnin ne kadar çok çalıştırılırsa o kadar güçleneceğini ve ileriki yaşlarda zayıf karakterli yaşlı çılgınlığı olan bunamadan da korunmanın mümkün olacağını ileri sürmüştür (Cicero, 2018: 12-20). Cicero yaşlılığı överken, temelleri gençlikte atılan yaşlılığı övdüğünün altını çizmekte ve yaşlılara karşı ideal tutumu şu sözlerle ifade etmektedir: *“İnsan ne beyaz saçıyla ne de yüzündeki kırışıklıkla hemen bir saygınlık kazanabilir; son dönemine onurlu bir şekilde varılan bir ömür, saygınlığın nihai ürününü elde eder. Basit ve herkes için geçerli olduğu şu davranışlar saygıdeğerdir: Yaşlılara selam vermek, adım atmak, önlerinden çekilmek, onları görünce ayağa kalkmak, yardım etmek, eşlik etmek ve danışmak.”*(Cicero, 2018: 32).

İslam Coğrafyasındaki düşünürler de yaşlılık konusuna ilgi göstermişler ve bu alanda çeşitli eserler kaleme almışlardır. Örneğin onuncu yüzyılda yaşamış Tunuslu bir hekim, eczacı ve tarihçi olan Ebû Câfer Ahmed ibn el-Cezzar'ın (898-979) yaşlıların sağlıklarını koruma ve hastalıklarını tedavi etme yöntemlerini içeren risâlesi Tıbbül-meşâyih ve Hıfzu Sıhhatihim, yaşlılık hakkında yazılmış oldukça önemli eserdir (Doğruyol, 2000). İslâm Coğrafyası'nın en önde gelen isimlerinden olan İbn Sînâ (MS 980-1037), tıp alanında temel kaynak haline gelmiş en önemli eseri olan el-Kânûn fi't-Tıbb'da yaşlılık konusuyla ilgili bilgiler bulunmaktadır. İbn Sînâ, insan yaşamını; (i) *“sinn-i nümüvvdür”* ya da *“sinn-i hadâset”* (gelişme çağı), (ii) *“sinn-i vukuftur”* ya da *“sinn-i şebâbet”* (gençlik çağı), (iii) *“sinn-i inhitâtın”* ya da *“sinn-i kühûlet”* (olgunluk çağı) ve (iv) *“sinn-i şüyûh”* (yaşlılık çağı) olmak üzere dört bölüme ayırmış ve yaşlılık dönemini altmış yaş ve üstü olarak kabul etmiştir. Kitabın *“Esnânın mizâcları beyânındadır”* isimli kısmında *“yaş ve mizaç”* arasındaki bağlantı

açıklanmakta, “Meşâyihin tedbîri beyânında olub altı faslı müstemildir” başlığında ise yaşlılar için uygun olan ve olmayan yiyecek, içecekler anlatılmakta, yaşlıların vücut direnci için gerekli egzersizler ve onlara yapılacak masajlar gibi konular işlenmektedir (Sînâ, 2018: 115-121; 846-850).

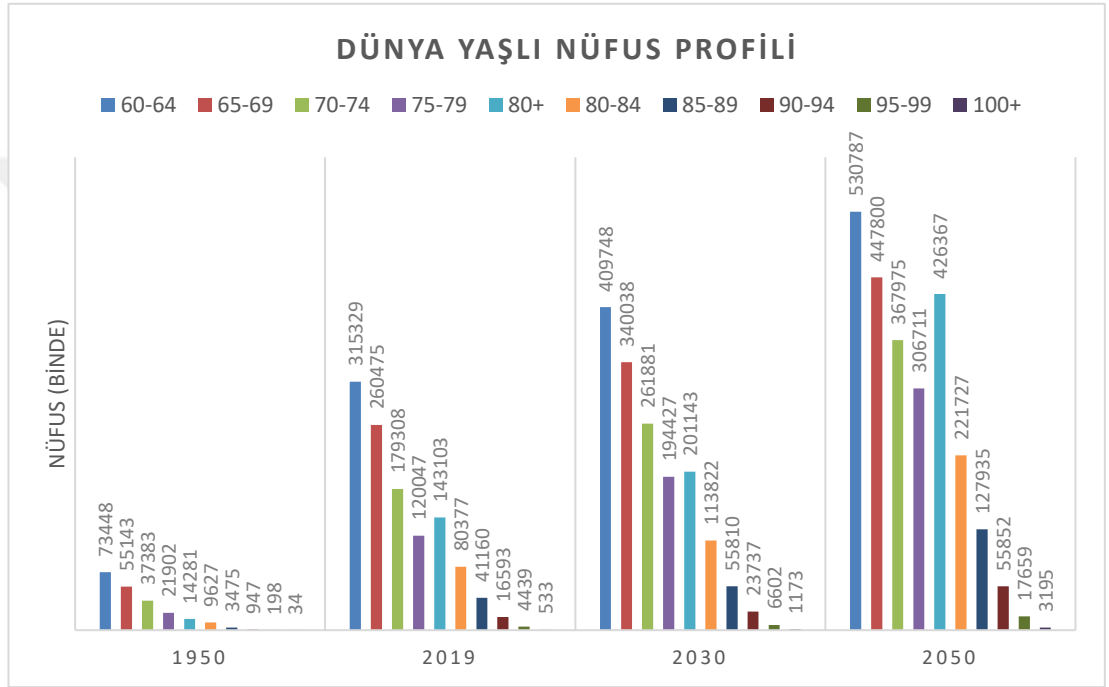
1.3.5. Demografik Dönüşüm: Yaşlılığın Artması

Dünyada yaşayan birçok canlı türünün çoğalıp azalması, ekosistemin kontrollüdedir. Diğer canlılardan farklı olarak insan, daha az çoğalmasına rağmen nüfus kontrolünü kendisi sağlar. Nitekim dünya nüfusunun artış hızının, tarihsel süreç içerisinde salgın hastalıklar, savaşlar, temiz suya ve besin kaynaklarına erişimin yetersizliği, sağlık hizmetlerinin gelişmemiş ve sınırlı olması gibi nedenlerden dolayı yavaşladığı dönemler olmuştur. Fakat bahsi geçen tüm koşullara rağmen dünyanın nüfus artış hızı geometrik dizilerdeki rakamlar gibi yani 2,4,8,16,32,64... şeklinde artmaya devam etmektedir. Söz konusu bu artış, küçük sayılarla başladığından kimseyi kolay kolay şüpheye düşürmez. Ancak tıpkı satrançta oldukça mahir padişahı yenen yaşlı bir satranç ustasının ödül olarak istediği, satranç tahtasının kareleri üzerine geometrik diziyle konulacak buğday tanelerinin hikayesinde olduğu gibi. Bu hikâye, demografların (nüfus bilimciler), geometrik artışın sinsiliğini ifade etmek için anlattıkları bir hikayedir. Üstelik geometrik artışın korkunç sonuçlar doğurması için masaldaki gibi sayıların her defasında ikiye katlaması da gerekmez. Belli bir yüzdeyle (%1, %2, %3 gibi) artması da aynı sonuca gitmek için yeterlidir. Zira artış oranının düşmesi demek, yalnızca rakamın ikiye katlanma süresinin uzaması anlamına gelir. Dolayısıyla dünya nüfusunun gelişen yaşam koşullarıyla birlikte artış hızının yükselmesi ciddi bir mesele haline gelmiştir (Çamurcu, 2005: 90-91).



Şekil 1.3.1 Yıllara ve Yaş Gruplarına Göre Dünya Nüfus Artışı. Kaynak: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division World Population Prospects 2019, Volume II: Demographic Profiles

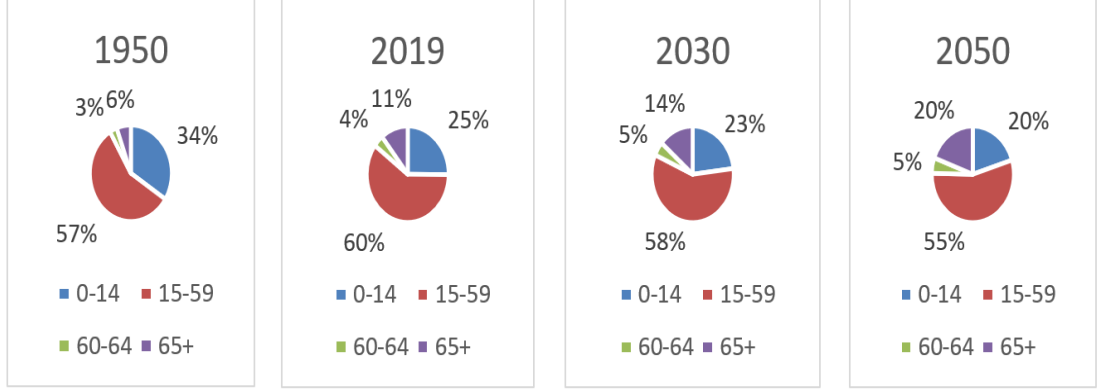
Dünya nüfusu gün geçtikçe artmaktadır. Öyle ki bu artış aynı hızla devam ederse, 2019’da yaklaşık 7,7 milyar olan dünya nüfusunun, 2030’da 8,5 milyar ve 2050’ye gelindiğinde 9,7 milyara ulaşması tahmin edilmektedir (United Nations, 2019c). 1950’de söz konusu dünya nüfusunun 2,5 milyar kadar olduğunu hatırlatacak olursak, yaşanan demografik dönüşümde II. Savaş sonrası yaşanan küresel boyuttaki ciddi teknolojik ve toplumsal değişimlerin etkisi olduğu söylenebilir.



Şekil 1.3.2 Dünya Yaşlı Nüfus Profili. Kaynak: UN. (2019). *Profiles of Ageing 2019*. In United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division (POP/DB/PD/WPA/2019).

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu’nun son hazırladığı rapora göre (UNFPA, 2019: 164), 2010-2019 yılları arasındaki nüfus değişimi %1,1 olarak ifade edilmiştir. Bu oran, gelişmiş ülkelerde %0,3, az gelişmiş ülkelerde %1,3, gelişmemiş ülkelerde ise %2,4’tür. Verilen rakamlar küçük gibi görünse de daha önce sözünü ettiğimiz geometrik artış göz önüne alındığında oldukça ciddi rakamlardır. Öyle ki dünya nüfusu bu şekilde artmaya devam ederse sınırlı olan kaynaklar herkesin ihtiyacını karşılamak için yeterli olmayacak ve dünya yaşanılmaz bir hal alacaktır. Dünya nüfusunun geleceğine ilişkin yukarıdaki tabloda yer alan tahminler de bize durumun ciddiyetini açıkça göstermektedir.

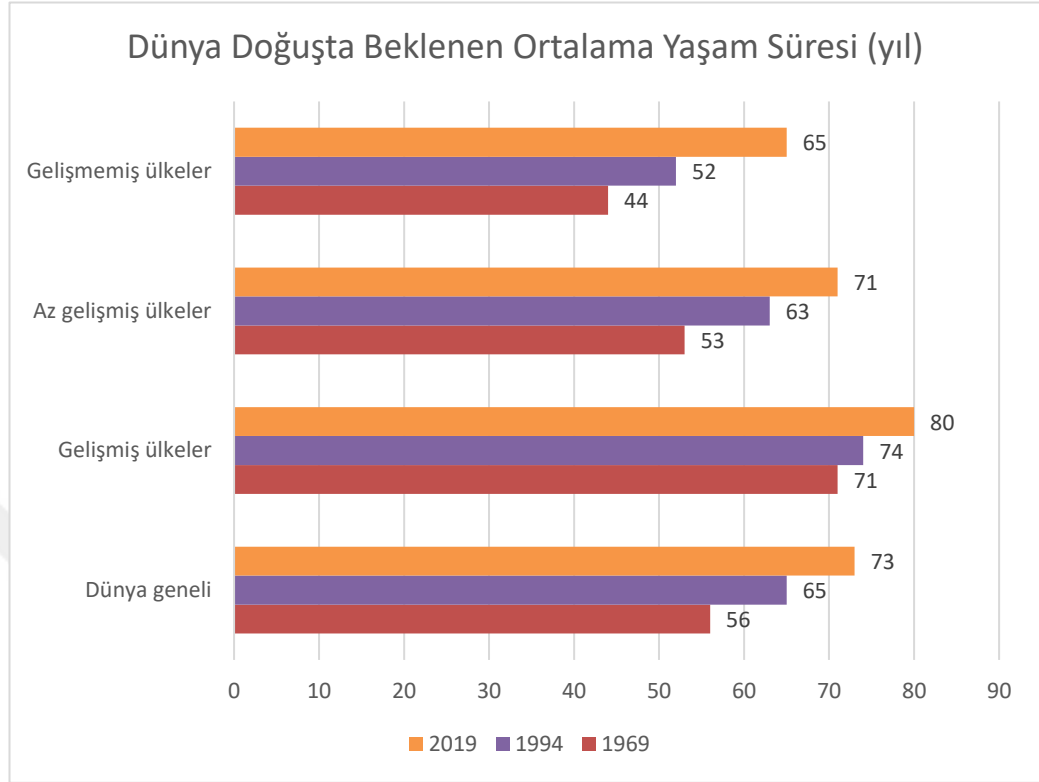
Yıllara Göre Yaşlı Nüfusunun Diğer Nüfus İçindeki Oranı



Şekil 1.3.3 Yıllara Göre Yaşlı Nüfusunun Diğer Nüfus İçindeki Oranı. Kaynak: United Nations. (2019a). Profiles of Ageing 2019. In United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division (POP/DB/PD/WPA/2019).

Birleşmiş Milletler' in sunmuş olduğu verilere göre, 2050 yılına gelindiğinde yaklaşık 9,7 milyar olacağı tahmin edilen nüfusun yaklaşık 2 milyarını ise 65 yaş üstü bireyler oluşturacaktır (United Nations, 2019a). Birleşmiş Milletler 'in verilerine göre hazırlanmış olan grafiklerden de anlaşılabacağı üzere yaşlı nüfus oranında ciddi bir artış gözlemlenmektedir. 0-14 yaş grubunun toplam nüfus içerisindeki oranı, doğum oranlarının düşmesiyle birlikte sürekli azalmaktadır. Çalışan nüfus olarak adlandırılan 15-59 yaş grubunun toplam nüfus içerisindeki oranı ise 1950 ile 2019 yılları arasında bir genişleme göstermiş olsa da tahminler bu oranın 2030 ve 2050 yıllarına gelindiğinde kademeli olarak daralacağı yönündedir (United Nations, 2019c).

Yalnızca gelişmiş ülkelerde değil, tüm dünyada doğuştan beklenen ortalama yaşam süresi artmaktadır. Buna kıyasla doğum oranları düşmekte olduğundan, artan yaşlı nüfusun maddi ve manevi ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı ciddi sorun teşkil etmektedir. Bugün 125 milyon insan 80 yaş ve üzerindedir. 2050 yılına kadar, sadece Çin'de neredeyse bu kadar (120 milyon) ve dünya çapında bu yaş grubunda 434 milyon insanın yaşayacağı tahmin edilmektedir. 2050 yılına kadar tüm yaşlıların %80'inin ise düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşayacağı öngörülmektedir (United Nations, 2019c).



Şekil 1.3.4 Dünya Doğuşta Beklenen Ortalama Yaşam Süresi. Kaynak: UNFPA. (2019). *Unfinished Business: the pursuit of rights and choices FOR ALL. In State of the World Population 2019.*

Bu nedenle özellikle nüfusu hızla yaşlanmakta olan ülkeler kendilerini bekleyen koşullar için çeşitli önemler almaktadırlar. Elbette ki bu önlemlerin temel motivasyonu sosyal güvenlik sistemi üzerindeki mali yükün hafifletilmesidir. Örneğin emeklilik yaşının yukarı çekilmesi akla gelebilecek en somut örnektir (Erol, 2016).

Dünyanın aşırı nüfuslanma hikayesine ilişkin nüfus uzmanı Carlo M. Cipolla'nın "Bu artış hızı devam ettiği taktirde 600 yıl sonra yeryüzünde kişi başına sadece bir metrekairelik yer düşeceği hesaplanmıştır. Böyle bir sonuca ulaşmanın mümkün olmadığı, dünyamızın bunu kaldıramayacağı açıktır. Binaenaleyh bunu önleyecek bir şeylerin vuku bulması mukadderdir," sözleri söz konusu önlemlerin ne şekilde olacağı sorusunu sordurmaktadır (Cipolla, 2015). Her şekilde karşımızda bizi bekleyen karamsar bir tablonun varlığı söz konusudur. Ancak bizi bekleyen gerçeği kabul ederek bu yolda gerekli çeşitli adımlar atılmıştır. Bu yapıcı adımların başında ise gerontoloji biliminin kuruluşu gelmektedir.

1.3.6. Gerontoloji Biliminin Doğuşu ve Gelişimi

Yaşlılık, insanlığın tecrübe ettiği kaçınılmaz bir dönem olduğundan tarih boyunca hekimlerin, filozofların, devlet adamlarının ilgisini çekmiş ve bu konuda eserler vermişlerdir. Söz konusu eserler genellikle yaşlıların sağlığı ve toplumsal statüsüne ilişkin bilgiler içermektedir. Ancak yaşlılığın modern dünyada bilimsel araştırmaların konusu haline gelmesi, Orta Çağdan itibaren yaşlı nüfusunun ve doğumda yaşam beklentisinin her yüzyılda biraz daha artması nedeniyle temelde insan ömrünün uzatılmasına ilişkin arayışlardan doğmuş bu sebeple de tıp biliminin yetki ve ilgi alanı dahilinde incelenmiştir. Dolayısıyla yaşlılığa ilişkin geliştirilen ilk teoriler biyolojik ve fizyolojik perspektife sahip olmuştur (Koç, 2002: 289-308). Sanayi Devrimi'nden sonra toplumların yaşlı bireylere bakışı, bir aile meselesi olmaktan çıkarak bir toplumsal bakım sistemi fikrine kaymıştır. Bu dönemde, kendisi de 102 yaşına kadar yaşamış olan kimyager Michel Eugène Chevreul (1786-1889), yaşlanmanın kendisinin bilimin araştırma nesnesi olması gerektiğine inanmış ve bu bakış açısıyla gerontolojik çalışmalara öncülük etmiştir (Kalınkara, 2016: 13).

Bilimsel literatürde “Gerontoloji” terimi, ilk kez Nobel Tıp Ödülü sahibi bir araştırmacı olan Élie Metchnikoff tarafından kullanılmıştır (Metchnikoff, 1903). Her ne kadar yaşlanma, doğumdan itibaren gerçekleşen bir süreç olsa da yaşlılığı, olgunluk çağı ile ölüm arasında geçen süreci kapsayan bir dönem olarak ele alan ve “yaşlılık bilimi” olarak ortaya çıkan Gerontoloji de çoğunlukla tıbbi disiplinin metodolojilerini kullanmıştır. Sanayi devrimi sonrası yaşanan gelişmelerle birlikte yaşlılığa ilişkin; (i) nüfustaki artan yaşlı insan sayısının neden olduğu sosyal ve ekonomik sorunlar, (ii) entelektüel performans ve kişisel uyumu içeren yaşlanmanın psikolojik yönleri, (iii) fizyolojik temeller patolojik sapmalar ve hastalık süreçleri ile yaşlanma ve (iv) tüm hayvan türlerinde yaşlanmanın genel biyolojik yönleri olmak üzere dört temel sorun modern bilimin gündemine girmiştir. Gerontoloji de bu sorulara cevap vermek üzere ortaya çıkmıştır. Gerontoloji araştırmalarının amacı, temelde yaşlanma süreci hakkında daha fazla şey öğrenmektir. Daha önceki çalışmalarda öne çıkan ömrü uzatmak amacıyla değil, yaşlılıkta karşılaşılan muhtemel engelleri saptamak ve bu

engelleri söz konusu dönemde en aza indirmek amacıyla çalışmalar yapılmaktadır (Britannica, 1998).

Yaşlılık çalışmalarındaki geleneksel tıbbi yaklaşımın genişletilmesi ve yaşlılığın biyolojik ve fizyolojik yönlerinin olduğu kadar psikolojik ve sosyolojik yönlerinin de incelenerek disiplinlerarası araştırmaların yapılması gerektiği zaman içerisinde anlaşılmıştır. Bu anlamda çok boyutlu çalışmaların sistematik hale gelmesi ilk kez 1928’de Harvard Üniversitesi bünyesinde Longitudinal Araştırmalar Merkezi’nin kurulmasıyla mümkün olmuştur. Stanford Üniversitesi’nde aynı sene yaşlılık konusunda ilk defa büyük bir enstitü kurulmuş böylelikle yaşlılık araştırmaları sistematik hale gelmeye başlamıştır (Koç, 2002: 290).

Bu yıllarda yaşlılık alanında yaptığı çalışmalarla öne çıkan birçok isimden söz edebilir. Şüphesiz bu isimler arasında en önemlilerinden biri psikolog Granville Stanley Hall (1844-1924)dür. Kendisinin de yetmişli yaşlarına tekabül eden 1922 yılında yayımladığı “Senescence: The Last Half of Life” isimli eseriyle literatürün yaşlanma ve yaşlılık psikolojisine ilişkin ilk ürününü vermiştir. Hall, bu eserinde yaşlılığın da kendine has bir dönem olduğunu, bireyler arası farklılıkların ise gençlik döneminden bile fazla olabileceğini ifade etmiştir (Hall, 1922).

İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşlılık çalışmaları hız kazanmış, birçok vakıf bünyesinde çeşitli enstitüler kurularak araştırmalar yapılmıştır. James Birren bu alanda öncülük yaparak yaşlılık alanında çalışmalar yapmaya başlamış ve bu alanda çalışan diğer isimlerle bir araya gelerek 1945’te “Gerontological Society of America”yı kurmuştur. Bu dönemde öne çıkan araştırmalardan bir diğeri ise 1946 yılında Cambridge Üniversitesi bünyesinde oluşturulan bir araştırma grubu tarafından gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmada, altı yıl süresince ileri yaşlardaki ücretli çalışan bireylerin fiziksel ve zihinsel kapasite ve becerileri incelenmiştir. Araştırmaya katılan bireyler aynı yaş grubunda olmalarına rağmen aralarında önemli bireysel farklılıklar olduğu sonucuna varılmıştır. Bu noktadan hareketle “fonksiyonel yaş” kavramı gündeme gelerek yaşlılık olgusuna ilişkin kavramsal tartışmalar literatür içerisinde şekillenmeye başlamıştır (Welford, 1958). 1980’li yıllara gelindiğinde Shock, gerontolojinin fizyoloji, nöroloji ve psikoloji alanlarının önde gelen isimlerini,

kurulmasını sağladığı National Institute’de bir araya getirerek birlikte disiplinlerarası çalışmalara imza atmışlardır. Yaptıkları araştırmalarla, yaşlıların homojen bir grup olmadıklarını, yaşlanmanın ise başlangıçta ele alındığı şekliyle yalnızca fizyolojik ve biyolojik nedenlere bağlı gelişen bir süreç değil, aynı zamanda sosyolojik, psikolojik ve ekolojik etkenlerin de söz konusu olduğunu ifade etmişlerdir.

Yapılan tüm bu çalışmalar göstermiştir ki, yaşlılık, her bir bireyin kendine özgü bir biçimde tecrübe ettiği bir olgudur ve bu dönemde yaşlı bireylerin geliştirdiği davranış biçimleri kimi zaman diğerleriyle uyumluyken kimi zaman tamamen bağımsız olabilmektedir. Dolayısıyla yaşlılığın çok fazla süreç ve etkinin sonucunda geliştiği, bu sebeple homojenize edilerek tek bir mekanizma ile açıklanmasının yeterli olmayacağı kabul edilmiştir (Shock ve ark., 1984: 187).

1.4. Yaşlılık Döneminde Karşılaşılan Sorunlar

Her insan, hayatının her döneminde çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Yaşlanma, doğumdan ölüme dek devam eden uzun bir süreç olduğundan yaşlanma sorunlarının kapsamı da oldukça geniştir. Bebekken baskın olan karnın acıkması, gaz problemi ve uykusuzluk gibi sorunlar, bireyler yaş aldıkça psikolojik, ekonomik ve sosyo-kültürel sorunlarla çevrenmeye ve kabuk değiştirmeye başlamaktadır. Kronolojik yaştan artışına bağlı olarak biyolojik ve fizyolojik rahatsızlıklar çoğunlukla kaçınılmaz olmakla birlikte, yaşlılık dönemine özgü sayılabilecek diğer sorunlar; yaşlı ihmal ve istismarı, emeklilikle birlikte gelen sosyo-ekonomik sorunlar, yalnızlık ve sosyal izolasyon olarak ifade edilmektedir.

1.4.1. Fiziksel ve Ruhsal Sorunlar

Birçok olguyu zıddıyla birlikte düşünerek anlamaya çalışırız. Peki bir kişinin sağlıklı olduğunu söylediğimizde aslında neyi kastederiz? Bu bağlamda sağlık da çoğunlukla hastalığın zıddı olarak düşünülmektedir. Ancak Dünya Sağlık Örgütü’nün tanımladığı üzere sağlık, sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, beden, ruhen ve sosyal yönden tam bir iyi olma halini belirtmektedir (WHO, 2020a).

Dünya çapında en az 142 milyon yaşlı insan, kendi kendilerine yiyip içmek, giyinmek, kendi ilaçlarını almak ve kendi paralarını yönetmek gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır (WHO, 2021a: 8). Bu durumun temelinde ise ne yazık ki yaşlılık döneminde karşı karşıya kalınan fiziksel ve ruhsal sorunlar bulunmaktadır. Ancak yaşlıların karşı karşıya kaldıkları gerek fiziksel gerekse ruhsal sorunlara ait veriler, bu rahatsızlıkların yaşlı bireyin gündelik hayatına etkisi hakkında yeterli bilgi sağlamamaktadır. Yaşlılıkta en yaygın olarak karşılaşılan sorunların; işitme ve görme kaybı, katarakt ve kırma kusurları, idrar kaçırma, sırt ve boyun ağrısı ve osteoartrit, kronik obstrüktif akciğer hastalığı, diyabet, depresyon ve demans olduğu bilinmektedir. Ancak örneğin görme bozukluğu olan yaşlı bir bireyin yaşamını nasıl sürdürdüğüne ilişkin bir bilgi mevcut değildir. Her nasıl ki görme bozukluğu olan biri gözlük takarak yaşamını rahatlıkla sürdürebilse de gözlük kullanmadığı takdirde bir şeyler yemek, bir şeyler okumak ya da izlemek oldukça güç bir hale gelmekte ve hatta yaşlı bireyler açısından hayati risklere sebebiyet verebilmektedir (Şentürk, 2018: 218).

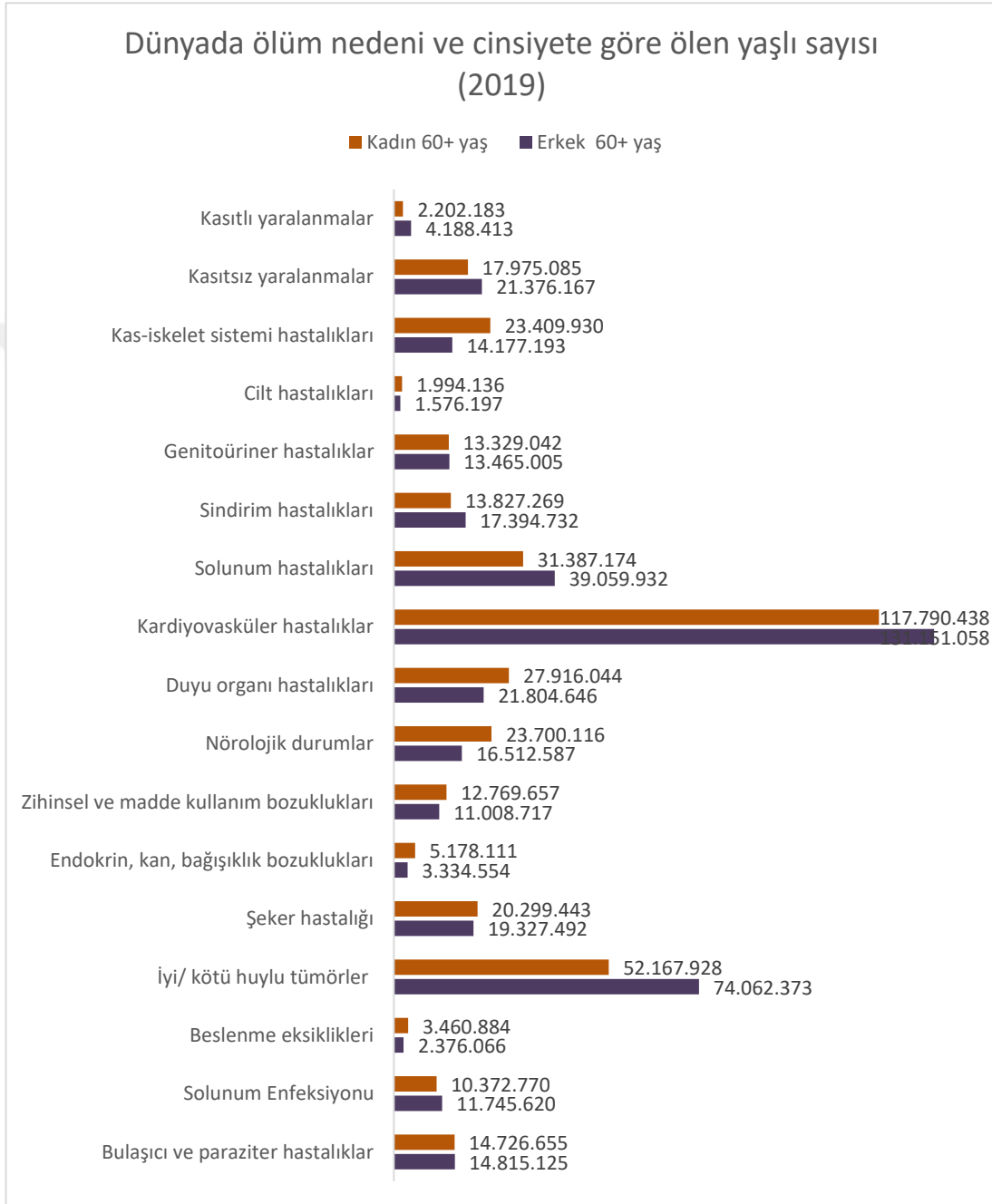
Şentürk ve arkadaşlarının İstanbul’da yaşlıların durumuna yönelik yaptıkları bir araştırmanın sonuçlarına göre katılımcıların %35,5’i sağlık durumlarının orta, %34,4’ü iyi, %12,8’i çok iyi, %12,5’i kötü ve %3,4’ü çok kötü olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların %80,7’si her gün, %5,2’si düzensiz, %3,4’ü hastalandığında ilaç kullandığını ve %10,3’ü ise ilaç kullanmadığını ifade etmiştir. Kronik hastalıklara yönelik sorulan sorulara ise katılımcıların %67,4’ü tansiyon, %47,1’i şeker, %35,1’i kolesterol, %30,7’si romatizma, %22,6’sı kronik kalp ve %12,1’i kronik solunum yetmezliği rahatsızlığına sahip olduğunu belirtmiştir (Otrar & Kurtkapan, 2015: 153-159).

Yaşlılıkta karşılaşılan en önemli rahatsızlıklardan biri de Alzheimer ve demanstır. Hofman’ın “gri veba” olarak adlandırdığı bu bilişsel ve duygusal kaynaklı olan hastalıklar, son yıllarda hiç olmadığı kadar sık görülmeye başlamıştır (Hofman, 2012: 177). Öyle ki dünya çapında yaklaşık 50 milyon insan demans hastası ve her yıl yaklaşık 10 milyon yeni vaka görülmektedir. Demansın en yaygın şekli olan Alzheimer ise bu vakaların yaklaşık %60-70’ini oluşturmaktadır. Demanslı toplam insan sayısının 2030’da 82 milyona ve 2050’de 152 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir (WHO, 2017: 2-3). Demansın yalnızca demansı olan kişileri değil, aynı

zamanda bu kişilere bakan bakıcıları, aileleri ve genel olarak toplum üzerinde de fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik etkileri söz konusudur. Yaşlılıkla gelen koşullar tarafından kuşatılmış olan bireyler kendilerini yetersiz, faydasız hissetmeye başlamakta, ötekine muhtaç ve bağımlı olma hali, çaresizlik duygusu, yalnız kalma korkusu ve ölüm korkusunu beslemektedir (Arpacı, 2005: 120).

Demans ve Alzheimer hastalarının bakım sorumluluğunu üstelenen kişiler çoğunlukla aileler olmakla birlikte, bu kişiler bakım yeteneği bakımından yetersiz düzeydedirler ve sosyal destekleri de oldukça azdır (Li ve ark., 2020). Nitekim yapılan çalışmalara göre bu tür rahatsızlıkları olan yaşlıların bakım sorumluluğunu üstlenen kişilerde de ciddi düzeyde mental sağlık sorunları, uyku problemleri, depresyon ve anksiyetenin ortaya çıktığı görülmektedir (Dias ve ark., 2016; Hopkinson ve ark., 2019; Koyama ve ark., 2017; Kršíková & Zeleníková, 2018; P ve ark., 2014). Dolayısıyla yaşlılıkta karşılaşılan fiziksel ve ruhsal sorunlar yalnızca yaşlı bireyi değil, ona bakım veren kişileri ve toplumun genelini de etkilemektedir. Yaşlılıkta karşılaşılan fiziksel ve ruhsal sorunlar, gündelik yaşam kalitesinin ve yaşam memnuniyetinin azalmasına neden olmakla birlikte doğrudan ya da dolaylı olarak ölüme de sebebiyet vermektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün paylaştığı son verilere göre yaşlılık döneminde (60+ yaş) ölüme sebebiyet veren hastalıklar şu şekildedir (WHO, 2020b):



Şekil 1.3.5 Dünyada Ölüm Nedeni ve Cinsiyete Göre Ölen Yaşlı Sayısı. Kaynak: WHO. (2020b). Deaths by Cause, Age, Sex, by Country and by Region, 2000-2019. In Global Health Estimates 2020.

Yaşlılık döneminde en fazla ölüme sebebiyet veren hastalıklar sırasıyla: 1. Kardiyovasküler hastalıklar, 2. İyi ve kötü huylu tümörler, 3. Solunum hastalıkları, 4. Duyu organı hastalıkları, 5. Nörolojik durumlar, 6. Kas- iskelet sistemi rahatsızlıkları, 7. Şeker hastalığı, 8. Kasıtsız yaralanmalar, 9. Bulaşıcı ve paraziter hastalıklar, 10. Sindirim hastalıkları, 11. Genitoüriner hastalıklar, 12. Zihinsel ve madde kullanım bozuklukları, 13. Solunum enfeksiyonu, 14. Endokrin, kan, bağışıklık bozuklukları, 15. Beslenme eksiklikleri, 16. Kasıtlı yaralanmalar, 17. Cilt hastalıkları şeklindedir (WHO, 2020b).

Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre düşmeler, dünya çapında kasıtsız yaralanma ölümlerinin ikinci önde gelen nedenidir. Her yıl, %80'den fazlası düşük ve orta gelirli ülkelerde olmak üzere, dünya çapında tahminen 684.000 kişi düşme nedeniyle hayatını kaybetmektedir. Ölümcül düşmelerin en fazla olduğu grup ise 60 yaşın üzerindeki yetişkinlerdir. 65 yaş ve üzeri kişilerin yaklaşık %28-35'i her yıl düşmekte, 70 yaş üzerinde ise bu oran %32-42'ye yükselmektedir. Düşme sıklığı yaş ve kırılabilirlik düzeyi ile artmaktadır. Huzurevlerinde yaşayan yaşlılar, toplum içinde yaşayanlara göre daha sık düşmektedir. Uzun süreli bakım kurumlarında yaşayanların yaklaşık %30-50'si her yıl düşmekte ve bunların %40'ı tekrarlayan düşmeler yaşamaktadır (WHO, 2008: 1).

DSÖ, düşmeleri önleme adına stratejiler geliştirilmesi, düşmeyle ilgili araştırmalara öncelik verilmesi, konuyla ilgili eğitimler yapılarak bireylerin bilinçlendirilmesi ve bilhassa yaşlı bireyler için daha güvenli ortamlar yaratılarak düşme riskini azaltmak için etkili politikalar oluşturmasını vurgulamaktadır. Konuyla ilgili belirlenen hedef *“özellikle yaşlılar için güvenli, kapsayıcı ve erişilebilir yeşil ve kamusal alanlara evrensel erişim sağlayarak şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir hale getirmek”* şeklindedir (WHO, 2017: 1) .

Dünya Sağlık Örgütü küresel çapta sağlıklı yaşlanma konusunda çeşitli hedefler belirlemekte ve bu hedefler doğrultusunda ülkeler kendileri için uygun eylem planları oluşturmaktadırlar. Örneğin DSÖ'nün “XXI. Yüzyılda Herkese Sağlık” politikası kapsamında yaşlı bireylerin sağlığına yönelik belirlediği hedefler arasında

yaşam beklentisinde ve 65 yaşında sakatlık olmadan en az %20 artış sağlanması yer almaktadır. Bir diğer hedef ise ev ortamında sağlıklı bir şekilde yaşayabilen 80’li yaşlardaki bireylerin toplumsal hayat içerisindeki yerlerini korumak ve sürdürmek bulunmaktadır. 65-74 yaş grubu için ise fiziksel, mental sağlığın korunup sosyal işlevlerin en üst düzeyde sürdürülmesi, kronik sağlık sorunlarını en aza indirme, bağımsız olarak yaşama yeteneğini artırma gibi hedefler bulunmaktadır (Kalınkara, 2016: 127). COVID-19 pandemisi, Alzheimer ve demans hastalığının ciddi oranda yükselişi ya da düşmeler gibi konularda ise ayrı raporlar hazırlanmakta acil eylem planları oluşturulmaktadır. Dolayısıyla yaşlı bireylerin karşılaştıkları fiziksel ve ruhsal sorunlar ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından gözlemlenmekte ve yeterli düzeyde olmasa da toplanan veriler ışığında sağlıklı yaşlanma için hedefler belirlenmekte ve bu hedeflere ulaşmada çeşitli eylem planları hazırlanmaktadır.

1.4.2. Yaşlı İhmal ve İstismarı

Şiddet, formları ve görünürlüğü tarihsel süreç içerisinde kültürden kültüre değişiklik gösteren toplumsal bir fenomendir. Şiddetin cinsiyet ve yaşa özgü formları ise toplumsal hayatta gizli tutulurken, kendisini ilk olarak çocuk ve eş istismarı olarak edebiyat metinlerinde göstermiştir. Daha sonra söz konusu her iki istismar türü de aile içi şiddet sorunları olarak çerçevelenerek literatürde “bebek dövülmesi” ve “karısının dövülmesi” olarak adlandırılmıştır (WHO & INPEA, 2002: 2). Yaşlı istismarına ilişkin ilk bilimsel yazın ise 1975 yılında Baker’in “granny battering” (“büyükanne dövmesi”) kavramsallaştırmasıyla başlamıştır (Baker, 1975: 20-24). Yapılan bu çalışmalar, sosyo-politik endişelere yol açmış ve ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri tarafından yaşlı istismarı, 1978 yılında aile içi şiddet konusu kapsamına alınmış ve 1979 yılında özel yaşlı istismarı yasası oluşturulmuştur. Daha sonra yaşlı istismarı, dünya çapında insan hakları, cinsiyet eşitliği ve özellikle demografi tartışmalarına paralel ve ilişkili olarak ele alınmaya başlamıştır (WHO & INPEA, 2002).

Dünya Sağlık Örgütü, yaşlı istismarını, insan hakları ihlali olarak kabul etmiş ve fiziksel, cinsel, psikolojik, duygusal, mali ve maddi istismar; terk, ihmal, ciddi haysiyet ve saygı kaybını içeren, güven beklentisinin olduğu herhangi bir ilişkide

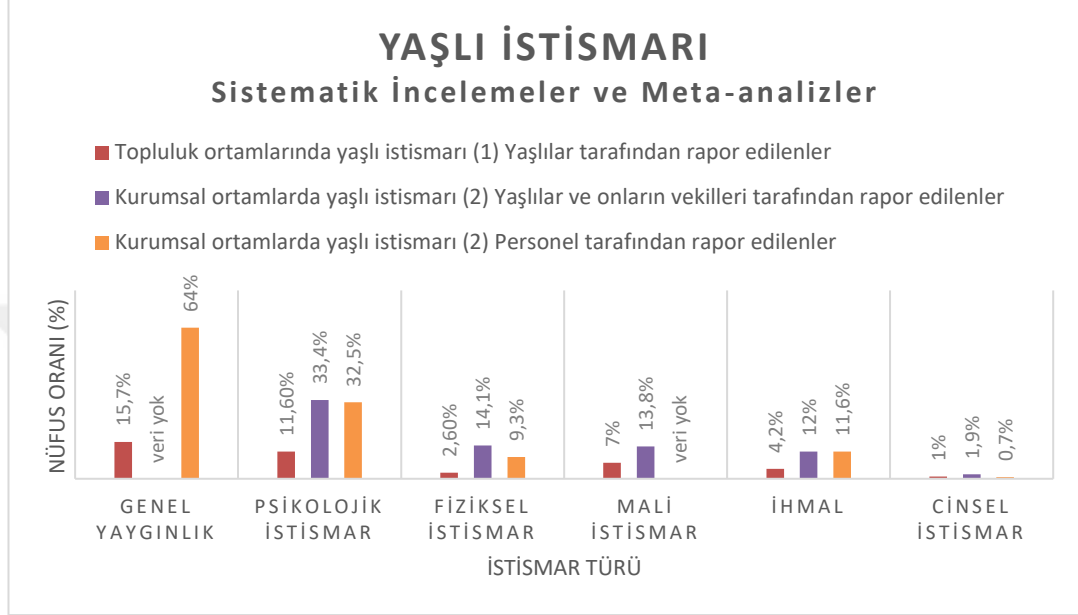
meydana gelen ve yaşı bir kişiye zarar veya sıkıntı veren tek veya tekrarlanan bir eylem veya uygun eylem eksikliği olarak tanımlamıştır (World Health Organization ve ark., 2008).

Yaşlı istismar ve ihmali, şu şekilde kategorize edilmiş ve tanımlanmıştır: (1) *Fiziksel istismar*: yaşlı bireye karşı kasıtlı olarak ağrı ve acı verici eylemler; tokat atma, dövme, yaralama, zorla besleme, fiziksel zorlama, fiziksel/kimyasal kısıtlama gibi. (2) *Psikolojik/duygusal istismar*: yaşlı bireye kasıtlı olarak psikolojik/duygusal ıstırap verme; sevgi, şefkat ilgi, onay ve destek gibi duygusal ihtiyaçların küçümseme, yok sayma, bağırma, hakaret etme, korkutma gibi. (3) *Finansal/maddi istismar*: yasa dışı veya uygunsuz suiistimal ve/veya fonların veya kaynakların kullanımı; izinsiz olarak malların, paranın ve diğer eşyaların kullanımı gibi (4) *Cinsel istismar*: yaşlı bir kişiyle her türlü rıza dışı temas; istenmediği halde zorla vücuda dokunma, soyunmaya zorlama, çıplak fotoğraf çekme ve cinsel birleşmeye zorlama gibi. (5) *İhmal*: kasıtlı veya kasıtsız olarak yaşlı bireyi reddetme veya bakım yükümlülüğünü yerine getirmeme; yiyecek içecek, ilaç, tıbbi cihaz gibi gereksinimlerini ve banyo yapma gibi temel bakım ihtiyaçlarını unutmaya ya da karşılamama gibi (Şentürk, 2018: 227).

Tanımlar, yapısı itibariyle kültürel bir bağlam gerektirmektedirler. Dolayısıyla söz konusu yaşlı ihmal ve istismar tanımları da farklı toplumlarda ve kültürlerde değişkenlik gösterebilmektedir. Örneğin, Hindistan ve Afrika'da bazı geleneksel toplumlarda yaşlı duların terk edilmesi ve mülk gaspına maruz kalmaları, cinsel şiddete maruz kalmaları, zorla evlendirilmeleri ve evlerinden zorla çıkarılmaları o toplum içerisinde normal karşılanmaktadır (Kumari, 2014; McFerson, 2010). Ancak bütün bu şiddet eylemleri, toplumsal yapıya sıkı sıkıya yerleşmiş geleneklerdir, son derece yaygındır ve yaşlı istismarı bağlamında değerlendirilmeleri gerekmektedir (WHO & INPEA, 2002: 3).

Yaşlı ihmal ve istismarı ne yazık ki hala toplumsal olarak gizli kalmaya devam etmektedir. Konuyu gözler önüne serecek kapsamlı çalışmaların sayısı oldukça az olmakla birlikte Dünya Sağlık Örgütü'nün paylaştığı verilere göre 60 yaş ve üzerindeki her 6 kişiden 1'i geçtiğimiz yıl içinde topluluk ortamlarında bir tür istismara maruz kalmış ve yaşlı istismarının yalnızca %4'ü raporlanmıştır. Ayrıca huzurevleri

ve uzun süreli bakım tesisleri gibi kurumlarda yaşlı istismarı oranları yüksektir ve geçen yıl her 3 çalışandan 2'sinin yaşlı bireyleri istismara uğrattıkları bildirilmektedir (WHO, 2021b).



Şekil 1.3.6 Yaşlı İstismarı: Sistemik İncelemeler ve Meta Analizler. Kaynak: WHO (2021) Elder Abuse <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/elder-abuse>

Yaşlı istismarı risk faktörlerinin analizi açısından, mevcut çalışmalar öncelikle mağdur özelliklerine odaklanmıştır, ancak bakım sorumluluğunu alan kişilerin bakım yükü, ruh sağlığı, madde kötüye kullanımı ve hastalık öncesi yaşlı bireyle olan ilişkisi gibi fail özellikleri de yaşlı istismarı oluşumunda etkili olabilmektedir (Dong, 2015: 1233).

Yaşlı ihmal ve istismarına yönelik yapılan genel yaygınlık çalışmalarına göre topluluk ortamlarında yaşlı istismarının genel yaygınlık oranı %15,7; kurumsal ortamlardaki yaşlı istismarının genel yaygınlık oranı ise personel tarafından rapor edilenler %64 iken yaşlılar ve onların vekilleri tarafından rapor edilenlere ilişkin yeterli veri bulunmamaktadır (WHO, 2021b).

Psikolojik istismara yönelik yapılan sistemik inceleme ve meta-analiz çalışmalarında topluluk ortamlarında yaşlı istismarı oranının %11,6 olduğu; kurumsal ortamlardaki yaşlı istismar oranının ise personel tarafından rapor edilenlerin %32,5

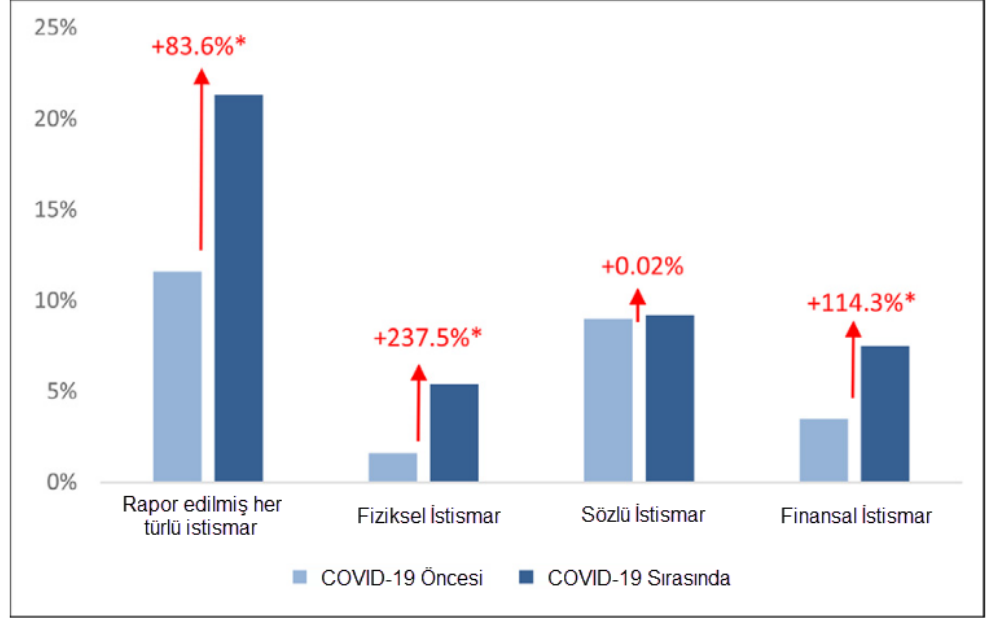
yaşlılar ve onların vekilleri tarafından rapor edilenlerin de %33,4 oranında olduğu belirtilmiştir (Yon ve ark., 2017: 154 ; Yon ve ark., 2019: 61).

Fiziksel istismara yönelik yapılan sistematik inceleme ve meta-analiz çalışmalarında topluluk ortamlarında yaşlı istismarı oranının %2,6 olduğu; kurumsal ortamlardaki yaşlı istismar oranının ise personel tarafından rapor edilenlerin %9,3 yaşlılar ve onların vekilleri tarafından rapor edilenlerin de %14,1 oranında olduğu belirtilmiştir (Yon ve ark., 2017: 154 ; Yon ve ark., 2019: 61).

Mali istismara yönelik yapılan sistematik inceleme ve meta-analiz çalışmalarında topluluk ortamlarında yaşlı istismarı oranının %7 olduğu; kurumsal ortamlardaki yaşlı istismar oranının ise personel tarafından rapor edilenler hakkında yeterli veri bulunmazken yaşlılar ve onların vekilleri tarafından rapor edilenlerin oranının %13,8 olduğu belirtilmiştir (Yon ve ark., 2017: 154 ; Yon ve ark., 2019: 61).

Cinsel istismara yönelik yapılan sistematik inceleme ve meta-analiz çalışmalarında topluluk ortamlarında yaşlı istismarı oranının %0,9 olduğu; kurumsal ortamlardaki yaşlı istismar oranının ise personel tarafından rapor edilenlerin %0,7 yaşlılar ve onların vekilleri tarafından rapor edilenlerin de %1,9 oranında olduğu belirtilmiştir (Yon ve ark., 2017: 154 ; Yon ve ark., 2019: 61).

Yaşlı ihmaline yönelik yapılan sistematik inceleme ve meta-analiz çalışmalarında topluluk ortamlarında yaşlı istismarı oranının %4,2 olduğu; kurumsal ortamlardaki yaşlı istismar oranının ise personel tarafından rapor edilenlerin %12 yaşlılar ve onların vekilleri tarafından rapor edilenlerin de %11,6 oranında olduğu belirtilmiştir (Yon ve ark., 2017: 154 ; Yon ve ark., 2019: 61).



Şekil 1.3.7 COVID-19 Salgını Sürecindeki Yaşlı İstismarı Oranları. Kaynak: Chang, E. S., & BLevy, B. R. (2021). High Prevalence of Elder Abuse During the COVID-19 Pandemic: Risk and Resilience Factors. The American Journal of Geriatric Psychiatry : Official Journal

Bütün bu verilere ek olarak COVID-19 salgını sırasında yaşlı istismarı oranlarının ciddi oranda arttığı ifade edilmektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir çalışmaya göre pandemi döneminde yaşlı ihmal ve istismarının %84'e kadar artmış olabileceği öne sürülmektedir (Chang & BLevy, 2021).

1.4.3. Yalnızlık ve Sosyal İzolasyon

R.S. Weiss, yalnızlığı, bir zayıflık biçimi olarak değil, bireyin belirli durumlara verdiği doğal bir tepki olarak tanımlamış ve yalnızlığı, duygusal ve sosyal izolasyon olarak ikiye ayırmıştır. Weiss'a göre yalnızlık, güçlü bir sosyal acı, boşluk, tecrit, sırdaş eksikliği, önemsizlik ve değersizlik duygusudur (Weiss, 1973). “Yalnızlık”, arzu edilen ve gerçekte olan sosyal bağlantılar arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanan acı verici öznel duygudur (Cacioppo ve ark., 2014; Prohaska ve ark., 2020). Bununla birlikte, kültürel normlar ve değerler de aile üyelerinin yükümlülükleri, görevleri hakkındaki fikirleri etkilemesi, toplumsal ilişkileri şekillendirmesi açısından yalnızlığa neden olabilmektedir. Dolayısıyla bir kişinin kendisini ne kadar yalnız hissettiği, kısmen kendi ve içinde bulunduğu kültürle de ilişkilidir (Gierveld ve ark., 2018: 397).

Yalnızlığın sonuçlarına dair yeterli nedensel sonuç olmamakla birlikte, yapılan çalışmalarda, depresyon -kanıtlar özellikle depresyon için güçlüdür-, anksiyete, bulaşıcı olmayan hastalıklar, kötü sağlık davranışları, stres, uyku bozuklukları ve erken ölüm ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Cacioppo ve ark., 2010: 456-458).

“Sosyal izolasyon”, küçük bir akraba ve akraba olmayan ilişkiler ağına sahip olmanın ve dolayısıyla başkalarıyla az veya seyrek etkileşime sahip olmanın nesnel halidir. Yalnızlık ve sosyal izolasyon, farklı ancak birbiriyle ilişkili kavramlardır. Hatta yapılan bazı araştırmalarda sosyal izolasyon ve yalnızlık arasında zayıf bir ilişki olduğu görülmüştür (Coyle & Dugan, 2012; Tanskanen & Anttila, 2016). Öyle ki sosyal olarak izole edilmiş bireyler mutlaka yalnız olmadığı gibi bunun tersi de geçerlidir. Ancak yapılan çalışmalar, her ikisinin de ortak ve farklı yollarla sağlık üzerinde çok yönlü etkileri olduğunu öne sürmektedir (Hwang ve ark., 2020).

Yaşlı insanlar arasında, sosyal izolasyon ve yalnızlık yaygındır. Sosyal uyum, sağlık sorunları, sınırlı kapasite, düşük zihinsel yetenek ve başkalarına artan bağımlılık nedeniyle yaşlı bireyler için daha da zor hale gelmektedir. Yaşlıların yine kendileri gibi yaşlı olanlarla bir arada olmaları halinde yalnızlıklarının azalacağı ve sosyal uyumlarının artacağı düşünülür. Ancak yapılan araştırmalarda, huzurevlerinde yaşayan kişilerin, aile evinde kalanlara göre daha yüksek uyum sorunları olduğunu görülmüştür (Kushwah & Singh Bhaduria, 2021: 128-130).

Sosyal izolasyonun önemli bir nedeni ve aynı zamanda sonucu olan yaş ayrımcılığı da ayrı bir sorundur. Yaşlı ayrımcılığı, yaşlı bireylerin kamusal alanda görünürlüğüne engel olmakta ve yaşlıların toplumla kurduğu sosyal ilişkilerin kopmasına, yara almasına neden olmaktadır. Yaş ayrımcılığı ile yaşlı bireylerin yaşama isteği arasında negatif bir ilişki olduğu görülmüştür. Özellikle daha fazla tıbbi durumu olan yaşlı bireylerin, yaş ayrımcılığına dayalı tutumlardan dolayı yaşama isteklerinin çok daha olumsuz bir şekilde etkilendiği görülmüştür (Gvili & Bodner, 2021: 1).

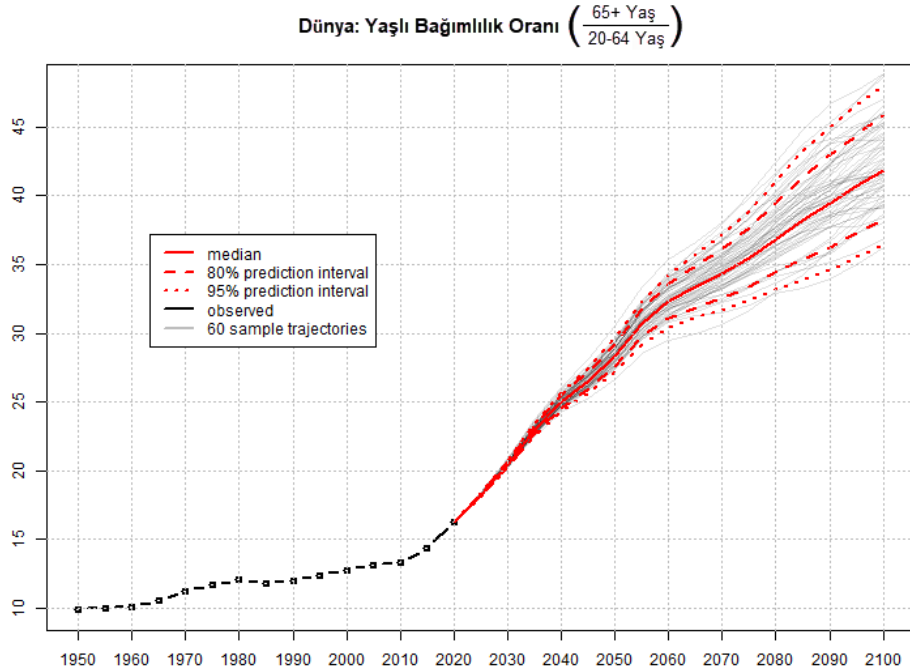
Dünya genelinde yalnızlık ve sosyal izolasyon yaşayan yaşlı insanların oranına ilişkin bir tahmin bulunmamakla birlikte, bazı bölgeler ve ülkeler için çeşitli tahminler

mevcuttur. Örneğin, 25 Avrupa ülkesinde yaşlıların %20-34'ü (Yang & Victor, 2011: 1381) ve ABD'de 70 yaş ve üstü bireylerin %25-29'u yalnız olduğu görülmüştür (Ong ve ark., 2016: 445) . 2021'de yapılan bir araştırma, yaşlı bireylerde yalnızlık yaygınlığının Latin Amerika'da %25-32, Hindistan'da %18, Çin'de ise sadece %3,8 olduğunu göstermiştir (Gao ve ark., 2021: 1).

Yaşlı insanlar arasındaki sosyal izolasyon ve yalnızlık, COVID-19 salgını tarafından daha belirgin hale getirilen halk sağlığı ve kamu politikası endişelerini artırmaktadır (WHO, 2021c: 1).

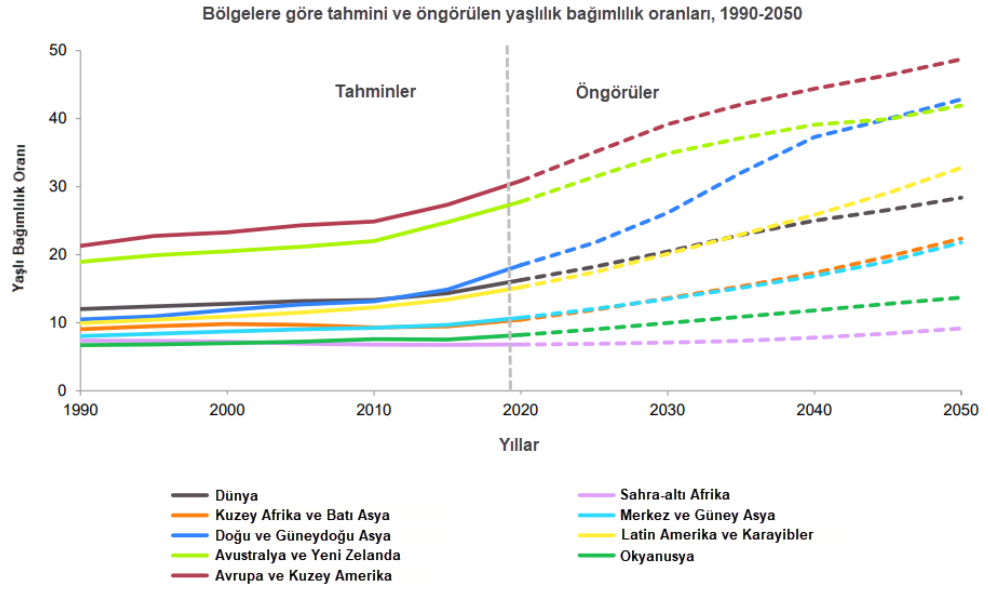
1.4.4. Ekonomik Sorunlar

Yaşlılık döneminde karşılaşılan ekonomik sorunların en temel göstergesi yaşlı bağımlılık oranıdır. Yaşlı bağımlılık oranının, özellikle Doğu ve Güneydoğu Asya ile Latin Amerika ve Karayipler başta olmak üzere dünyanın tüm bölgelerinde artmakta olduğu ve doğum oranlarının da düşmesiyle ilişkili olarak ilerleyen yıllarda daha da artacağı tahmin edilmektedir.



Şekil 1.3.8 Dünya Yaşlı Bağımlılık Oranı. Kaynak: United Nations. (2019c). *World Population Prospects 2019*. In United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division (Vol. 2). United Nations.

Yukarıdaki şekil, dünyada öngörülen yaşlı bağımlılık oranını göstermektedir. 1990'lardan bu yana, bu artışın düzeyi ve hızı değişse de sürekli olarak artmıştır. Küresel olarak, 2019'da çalışma çağı olarak kabul edilen 20-64 yaşındaki her 100 kişiye 65 yaş ve üzeri 16 kişi düşmekteydi. Bu sayının 2050'de çalışma çağı olarak kabul edilen 20-64 yaşındaki her 100 için 28 yaşlı kişiye yükselmesi beklenmektedir (United Nations, 2019b: 11).



Source: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). *World Population Prospects 2019*.
 *Excluding Australia and New Zealand

Şekil 1.3.9 . Dünya Bölgelere Göre Tahmini ve Öngörülen Yaşlı Bağımlılık Oranları. Kaynak: United Nations. (2019b). *World Population Ageing 2019: Highlights*. In Department of Economic and Social Affairs, Population Division.

Birleşmiş Milletler' in öngörülerine göre yaşlı bağımlılığı oranının en yüksek olduğu ülke veya bölgeler şu anda ağırlıklı olarak Avrupa olsa da 2050'de daha fazla Asya ülkesi ve bölgesi bu grup arasında yer alacağı beklenmektedir (United Nations, 2019b: 12-13).

2019 yılı itibariyle çalışan nüfus içerisinde 100 kişiye düşen en fazla yaşlı sayısı olan 10 ülke sırasıyla: Japonya (51), Finlandiya (39), İtalya (39), Portekiz (38), Martinik/ Latin Amerika ve Karayipler (37), Yunanistan (37), ABD Virginia Adaları (37), Fransa (37), Almanya (36), Bulgaristan (36) (United Nations, 2019b: 12-13).

Ancak 2050 yılına gelindiğinde sıralamanın şu şekilde değişeceği öngörülmektedir: Japonya (81), Kore Cumhuriyeti (79), İspanya (78), Yunanistan (75), İtalya (74), Portekiz (71), Çin/Tayvan (71), Çin/Hong Kong SAR (71), Martinik (68), Slovenya (65) (United Nations, 2019b: 12-13).

Yaşlı bağımlılık oranı, nüfus yapısındaki değişiklikleri tanımlamak için basit bir metrik olarak kullanışlı olsa da kronolojik yaşa dayalıdır ve eşik değeri olarak genellikle 65 yaş veya üzeri kullanılmaktadır. Bununla birlikte, yaşlı bağımlılığı oranı, bir nüfusta yaşanan bağımlılık düzeyi için zayıf bir göstergedir. Çünkü yaşlı kişilerin hem işgücüne katılım hem de işlevsel kapasite dahil olmak üzere ekonomik faaliyetler açısından oldukça çeşitli faaliyetleri söz konusudur. Ayrıca, geleneksel çalışma çağında olarak kabul edilen nüfustan bazıları ekonomik olarak bağımlı olmakla birlikte, işgücünde aktif değildirler (United Nations, 2019b: 13). Dolayısıyla yaşlılık dönemine ilişkin ekonomik sorunları anlamada yaşlı bağımlılığı ciddi bir fikir verse de başka göstergelere de ihtiyaç duyulmaktadır.

Konvansiyonel yaşlı bağımlılık oranı gibi özelde ekonomik yaşlılık bağımlılık oranı da tüm dünyada artmaktadır. Ekonomik yaşlılık bağımlılığı oranının en yüksek olduğu ülkeler veya bölgeler çoğunlukla Avrupa ve Kuzey Amerika'da yer almaktadır. Ancak dünyanın en fazla yaşlı nüfusuna sahip ülke olan Japonya'nın hem konvansiyonel hem de ekonomik yaşlı bağımlılık oranında 2050'ye kadar lider konumda olacağı düşünülmektedir (United Nations, 2019b: 17).

Yaşlı yoksulluğu ise diğer bir önemli sorundur. Esasen gelir düzeyi yüksek ülkelerde, geçinmeye yetecek kadar bir emekli maaşı tahsis edemeyen en yoksul yaşlıların gelirlerini artırmayı amaçlayan yaşlılık güvenlik ağları oluşturulmuştur (Goedemé & Marchal, 2016). Ancak mevcut verilere göre bu asgari emeklilik yardımlarının bazen yaşlıları yoksulluğa düşmekten koruyamadığını göstermektedir.

1.5. Yaşlılığa Yönelik Öne Çıkan Toplumsal Kuramlar

Yaşlanma her ne kadar insanlık tarihi boyunca karşılaşılan doğal bir durum olsa da yaşlanmanın, bilimin konusu haline gelmesi modernleşme ile birlikte olmuştur. Yaşlanmanın ve yaşlı davranışlarının açıklanması için yüz otuzdan fazla teori

geliştirilmiştir (Akın, 2006). Her bir teori yaşlanmanın farklı boyutlarına odaklanarak insan hayatının kaçınılmaz yaşam sürecine ışık tutmaya çalışmıştır. Yaşlanma, kronolojik, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik olarak ayrı kategorilerde ele alınmıştır. Biz bu çalışmamızda, literatürde yaygın olarak kabul gören ve öne çıkan yaşlılığa yönelik toplumsal kuramlara değineceğiz. Söz konusu teoriler; *yaşamdan çekilme/kopma*, *aktivite*, *rol bırakma*, *modernleşme*, *sosyal değiş-tokuş*, *süreklilik*, *yaş tabakalaşması* ve *politik ekonomi* kuramlarıdır.

1.5.1. Yaşamadan Çekilme/Kopma Kuramı (Disengagement Theory)

Modern toplumun yeniden ürettiği ilişkiler çerçevesinde yaşlı bireylerin toplum içerisindeki konumu ve diğer bireylerle ilişkisi, bilimin araştırma nesnesi haline gelmiştir. Bu alanda ortaya atılan ve kabul gören ilk teori ise 1961 yılında E. Cumming ve W. Henry tarafından geliştirilen “*Yaşamdan Çekilme (Disengagement)*” teorisi olmuştur. Bu teoriye göre, insanlar yaşlandıklarında, fiziksel ve bilişsel yeteneklerini kaybetmeye başlamakta ve bu nedenle daha önce sahip oldukları toplumsal rolleri sürdürmekte zorlanmaktadırlar. Gündelik hayatta karşılaştıkları zorluklar, yaşlı bireylerin sosyal hayata olan ilgilerinin de azalmasına yol açmaktadır. Bu nedenle yaşlılığa uyum sağlama sürecinde bireyler, toplumsal bağlarının zayıflamasını daha kolay kabullenmektedirler. Nitekim bu durum toplumun sürekliliği için istenen ve gerekli olan bir durum olarak görülmektedir (Cumming & Henry, 1961). Çünkü normal yaşlanma süreciyle birlikte gelen sosyal hayattan kopuş ve toplumsal rollerin bırakılması, yaşlı bireyi ve onun çevresini kaçınılmaz olan ölüme hazırlamaktadır (Yazıcı, 2014: 24).

Bu kurama göre yaşamdan geri çekilme, kaçınılmaz olan yaşlılıkta, insan doğasına uygun olarak gelir. Dolayısıyla yaşlı bir birey, yaşamdan geri çekilerek doğasına uygun hareket ettiği sürece bu dönemi huzurlu ve mutlu bir şekilde geçirecektir (Quadagno, 2014).

1.5.2. Aktivite Kuramı (Activity Theory)

Burgess, Cavan, Goldhammer ve R. Havighurst'un 1949'da "*yaşlılığa kişisel uyum*" söylemi üzerinden ilk adımlarını attıkları aktivite kuramı, yaşamdan çekilme kuramına bir eleştiri olarak R. Havighurst tarafından ortaya atılmıştır. Bu teoriye göre başarılı yaşlanmak, orta yaş etkinliklerinin olabildiği kadar ve olabildiğince uzun süre sürdürülmesi anlamına gelmektedir (Havighurst, 1961).

Yaşamdan çekilme kuramının vurgu yaptığı kayıplara (fiziksel ve bilişsel yeteneklerin kaybı) karşın aktivite kuramı, çeşitli etkinlik ve meşguliyetlerle yaşama dahil olarak yaşlılık döneminde elde edilecek birtakım kazançlarla bir denge sağlanabileceğini ileri sürmektedir. Yaşlılıkla birlikte gelen çeşitli olumsuz durumları telafi edebilmek adına yardımcı şeyler bulunması gerekmektedir. Örneğin, emeklilikle birlikçe çalışma hayatından ve dolaylı olarak sosyal hayattan da ayrılan bir kişi gönüllü etkinliklere katılarak aktifliğini sürdürmüş olup emeklilikle yaşadığı kaybı telafi edebilecektir (Şentürk, 2018: 123-128). Bu kuramda, yaşlıların psiko-sosyal ihtiyaçlarının diğer yaş gruplarından farklı olmadığı kabul edilmektedir. Yaşlı bireylerin yaşamlarının bu döneminde de aktif kalmayı tercih ettikleri ancak karşılaştıkları hastalıklar ve başka özel durumlar nedeniyle toplumdan kopabildikleri ifade edilmektedir (Yazıcı, 2014: 24-25).

1.5.3. Rol Bırakma Kuramı (Role Exit Theory)

Rol Bırakma kuramı, ilk kez Z. S. Blau tarafından ortaya atılmıştır (Smith Blau, 1973). Bu kurama göre çoğunlukla doğal ve kaçınılmaz olarak yaşlanmayla birlikte gelen emeklilik ve dulluk, yaşlı bireylerin toplumsal yapılara katılımını sınırlandırmakta ve yaşam doyumunu artıran imkanların azalmasına neden olmaktadır. Meslek ve evlilik, olgunluk çağındaki bir birey için hayatın temel dayanak noktaları olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla yaşlılıkla birlikte bu dayanakların bir bir yıkılması, bireyin hayatında ciddi bir travmaya sebep olmaktadır (Onur, 1997: 308).

1.5.4. Modernleşme Kuramı (Modernization Theory)

Modernleşme kuramı, *“toplum kırsaldan sanayiye doğru hareket ettikçe yaşlıların durumu kötüleşir, kentleşme ve endüstrileşmenin birleşmesi geniş aileye zarar verir ve toplumun temel birimi olarak çekirdek aile ile geniş ailenin yerini değiştirir ve yaşlı insanları hem aile hem toplumdaki soyutlar”* tezinine dayanmaktadır (Victor, 2005: 25-26).

Cowgill ve Holmes’ün geliştirdiği bu fikirler, modernleşme sürecini: (i) teknoloji ve tıptaki gelişmeler, (ii) bilim ve teknolojinin ekonomiye uygulanması, (iii) kentleşme ve (iv) kitle eğitimi olmak üzere dört parametre ile açıklamaktadır. Söz konusu yaşlının toplumsal statüsünün zorunlu emeklilik ile büsbütün kaybedilip aile ve genç kültür tarafından da ihmal edildiği görüşünü ileri sürmektedir (Cowgill & Holmes, 1972). Cowgill ve Holmes, sağlık hizmetlerindeki gelişmelerin nüfusun yaşlanmasına yol açtığını, dolayısıyla çalışan nüfus yaşlanırken gençler için iş imkanlarının azaldığını belirtmişlerdir. Söz konusu iş rekabeti, nesiller arası çatışmalara neden olmaktadır. Bu noktada emeklilik devreye girerek “yapay bir ölüm” işlevi görmektedir ve böylece gençlerin çalışma hayatının önü açılmaktadır. Ancak, modern dünyanın kurmuş olduğu çalışma etiği, emekliliğin de “değerinin düşmesine” neden olmaktadır. Ayrıca ekonomik ve teknolojik gelişmeler, yaşlıların istihdam becerilerini değersizleştirmekte, kitle eğitimi ile de yaşlıların son şansı olabilecek bilgi ve tecrübeleri aktarma işi de ellerinden alınmış olmaktadır (Victor, 2005 25-26).

Kuram, yaşlıların toplumsal statüsünün sanayi öncesinde saygıdeğer ve otoriter olduğu yargısına dayanarak inşa edilmiş olup modern döneme geçişin de tek ve doğrusal olduğunu kabul etmektedir (Şentürk, 2018: 134-138). Dolayısıyla birçok eleştiriye maruz kalmış bu teori bugün çok fazla geçerliliği olmayan ve zayıf görülen bir teoridir (Tufan, 2016: 152-153).

1.5.5. Sosyal Değiş-Tokuş Kuramı (Social Exchange Theory)

Sosyal Değiş-Tokuş Kuramı, kökleri Marcel Mauss’un antropolojik çalışmalarına kadar götürülmektedir. Mauss’a göre etkileşim, maddi ve maddi olmayan mal ve hizmetlerin kişiler arasında karşılıklı olarak alışverişiyle

gerçekleşmektedir. Mauss, daha basit toplumlarda hediye ve hizmet alışverişinin önemine ve yaygınlığına dikkat çekmiştir. Hediyeleşme, teorik olarak gönüllü olarak yapılan bir eylem olarak düşünülse de aslında pratikte bir yükümlülük altında gerçekleşmekte hatta bir tür geri ödeme anlamına gelmektedir. Söz konusu değiş tokuş edilen şeyler yalnızca maddi şeyler değildir. Daha çok nezaket, eğlence ritüelleri, askeri yardım, danslar ve ziyafetlerin olduğu panayırlar gibi kanallarla zenginliğin dolaşımının geniş ve kalıcı bir ilişkinin bir parçası olması sağlanmaktadır (Mauss, 1954).

Değiş-Tokuş kuramının varsayımlarına göre sosyal etkileşim dört parametreye dayanmaktadır; (i) bireyler, faaliyeti artıran ve maliyeti düşüren etkileşimleri seçerler, (ii) geçmiş deneyimlerden yola çıkarak gelecek deneyimleri kurarlar, (iii) etkileşimleri yalnızca kendileri için faydalı olduğu müddetçe sürdürülürler ve (iv) sosyal değişim, herhangi bir güç dengesizliği olduğunda yani biri diğerine bağımlı olduğunda ortaya çıkar (Gubrium & Holstein, 2000).

Yaş grupları arasındaki etkileşim de kişilerin maddi ve maddi olmayan varlıklarını karşılıklı alıp vermeleri üzerine kurulmuştur. Yaşlı bireylerin diğer yaş gruplarıyla ilişkilerinin azalması ve sosyal hayattan çekilmelerinin nedeni, yaşlıların maddi ve manevi olarak azalan güç ve kapasiteleri nedeniyle karşı tarafa verebileceklerinin kısıtlı olmasıdır. Bireyler yaşlılık dönemine eriştiklerinde değişimde bulunabilecekleri maddi ve manevi sermayeleri ölçüsünde sosyal etkileşimlerini sürdürebilmektedirler (Yazıcı, 2014: 25).

1.5.6. Süreklilik Kuramı (Continuity Theory)

Süreklilik kuramı, 1989 yılında R. Atchey tarafından geliştirilmiştir (Atchley, 1989). Kurama göre, yaşlı ve orta yaşlı bireyler tıpkı diğer yaş gruplarında olduğu gibi etkileşim kurarken çeşitli seçimler yaparlar. Bu tercihleri yaparken de mevcut iç ve dış yapılarını korumaya ve sürdürmeye çalışırlar. Sosyal hayata katılma hedefine ulaşmak, ancak kendilerine ve sosyal dünyalarına ilişkin geçmiş deneyimlerine bağlı stratejiler kullanarak mümkün olabilir. Değişim, kişinin algılanan geçmişiyle bağlantılıdır, sosyal davranış ve sosyal koşullarda olduğu kadar içsel psikolojik özelliklerde de süreklilik üretir. Süreklilik bu nedenle hem bireysel tercih hem de sosyal onay

tarafından desteklenen büyük bir uyarlanabilir stratejidir. Bu nedenle yaşlı bireyler kişiliklerini koruyarak, yaşlanmanın olumsuz etkilerinden korunabilmek için geçmişe dönük aktivitelerin ve ilişkilerin sürdürülmesine çabalamalıdır (Atchley, 1989).

Aktivite kuramıyla oldukça benzer özellikler gösteren süreklilik kuramı, yaşlanmanın getirdiği yeni durumları fırsata dönüştürmeye davet eder. Örneğin, emeklilikle birlikte kaybedilen roller, büyükanne ve büyükbaba rolleriyle yer değiştirir. Böylece hem kişisel tercihler karşılığını bulmuş olur hem de toplumun geneli tarafından onaylanan, desteklenen ve sürdürülebilir bir statü elde edilmiş olur (Şentürk, 2018: 131).

1.5.7. Yaş Tabakalaşması Kuramı (Age Stratification Theory)

Yaş Tabakalaşması kuramı, 1971 yılında M. W. Riley tarafından ortaya atılmıştır (Riley, 1971). Riley, yaş tabakalaşması kuramıyla sadece yaşlanmayı değil, bir bütün olarak toplum içindeki yaş katmanlarının hepsini vurgulayan bir yaklaşım geliştirmiştir. Yaş ve sosyal yapı arasında bir ilişki olduğunu ve bu iki olgunun birbirine bağlı bileşenler olması hasebiyle birlikte incelenmesi gerektiğini öne sürmüştür (Riley, 1971).

Bu yaklaşımda toplum birçok açıdan farklı statülere ve sınıflara ayrılmış, çok katmanlı bir yapı olarak kabul edilmektedir. Yaş tabakalaşmasında ise tanımlayıcı olarak kronolojik yaş kabul edilip buna bağlı dağıtılan rollerden söz edilmektedir. Kuram; (i) yaştan anlamı ve belirli bir sosyal grup içerisinde yaştan konumu, (ii) yaştan belirlenmiş konumu nedeniyle bireyin yaşam döngüsünde yaşadığı zorunlu geçişler ve (iii) yaş grupları arasında rollerin dağıtımını gerçekleştiren mekanizma olmak üzere üç temel konu üzerinde durmaktadır. Yaş gruplarına göre dağıtılan rollerin ayrımcılığa ve eşitsizliğe yol açtığını ileri sürmektedir (Şentürk, 2018: 143-146). Yaş tabakalaşması kuramına alternatif olarak ise her yaş grubunda tüm rollerin yer aldığı, yaşa özgü olmayan yaş entegrasyonu kuramı geliştirilmiştir (Yazıcı, 2014: 25-26).

1.5.8. Yapılandırılmış Bağımlılık Kuramı

Yapılandırılmış bağımlılık, ilk olarak Peter Townsend tarafından, yirminci yüzyıl düşünce ve eyleminin ve özellikle modern ekonomilerin yönetiminin ve bu tür ekonomilerde güç ve statü dağılımının bir sonucu olarak tanımlanmıştır (Townsend, 1981). Bu yaklaşım, yaşlı insanlar gibi grupların bağımlı durumlarını anlamak için bu statünün esasen “toplumsal olarak inşa edilmiş” doğasını anlamamız gerektiğini savunmaktadır. Örneğin, sosyal güvenlik kapsamında, emeklilik, çalışma yaşamının süresini belirlediği için emekli kişilere bağımlı statüsü yüklemektedir. Söz konusu bağımlılık, ileri kapitalist toplumlarda yaşlı insanların (veya genç annelerin) çalışma hayatından dışlanmasıyla artmakta ve pekiştirilmektedir. İşgücü piyasasından sosyal olarak inşa edilen bu dışlanmanın ve gelir kaynakları için refah ve emekli maaşlarına güvenmelerinin bir sonucu olarak, yaşlı insanlar yoksulluk, azaltılmış sosyal hayata katılım ve marjinalleşme gibi daha geniş sosyal dışlanma yaşamaktadırlar. Bu nedenle, yaşlıların toplumdan dışlanmasının, devletin sosyal politikaları ile doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili olduğu söylenmektedir (Victor, 2005: 27).

Ancak yapılandırılmış bağımlılık kuramının eksik kaldığı birtakım noktalar bulunmaktadır. Öncelikle, teori yapıya odaklandığı için bireylerin yaşlılığı anlamlandırma ve onu deneyimleme biçimlerini ihmal etmektedir. Her ne kadar kavramsal açıdan sosyal sistemin işleyişi ve sorunlarının analizi noktasında makro düzeyde bir teorik çerçeve sunmak istese de teorinin anahtar kavramı olan bağımlılık karşısında bireylerin bu tür sınıflandırma ve kontrol mekanizmalarına meydan okuma gücü konusunu ele almakta yetersiz kalmaktadır. Yaşlı bireylerden söz ederken ise “erkek yaşlı bireyler” için emek piyasası ve emeklilik meseleleri ile ilişkilere odaklanmakta ve toplumsal cinsiyet meselelerini gündem dışı tutmaktadır. Bu bağlamda yapılandırılmış bağımlılık teorisi, çözüm önerilerini de basit bir 'herkese uyan tek beden' politikalarına indirgemekte ve ‘kitlese’ bir çözüme odaklanarak yaşlı insanları homojenleştirmektedir. Tüm bu eksiklikler arasında belki de en önemlisi, bu yaklaşım, yaşlanma deneyiminin anlamı ve amacı ile ilgili temel sorulara cevap verememektedir (Victor, 2005: 28-29).

İKİNCİ BÖLÜM

POLİTİK EKONOMİ KURAMI: CARROLL ESTES MODELİ

Yapılandırılmış bağımlılık kuramı, daha sonraları Carroll Estes (1979), Alan Walker (1980;1981), John Myles (1984) gibi isimlerin dikkatini çekmiştir. Yapılandırılmış bağımlılık teorisi, yirminci yüzyılın ikinci yarısında geliştirilerek İngiliz gerontolojisinde özellikle etkili olurken, Amerika Birleşik Devletleri'nde politik ekonomi olarak tanımlanmıştır (Victor, 2005: 27).

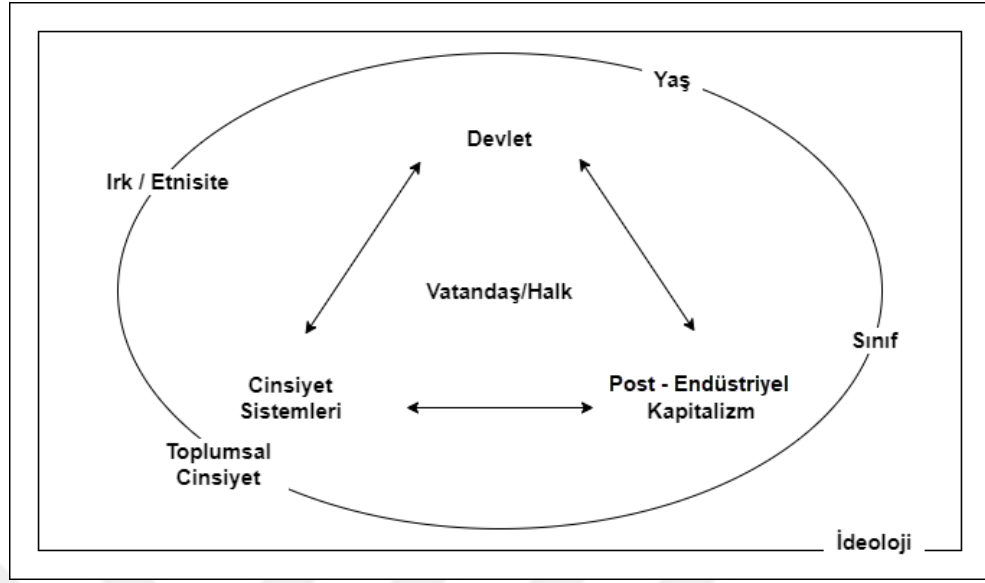
Daha önce sözünü ettiğimiz aktivite ve geri çekilme kuramlarını eleştiren politik ekonomi kuramı, yaşlı bireylerin toplum içerisindeki konumunun ve yaşlanma deneyimlerindeki yaşam tatmininin en önemli ve belirleyici faktörünün toplumsal sınıf olduğunu belirtmektedir. Bu bakış açısına göre, ekonomik gelir eşitsizliği, zenginlerin daha zengin, yoksullar daha yoksul olmasına yol açmakta ve buna bağlı olarak toplumsal eşitsizlik ve tabakalaşma da artmaktadır. İktidar ve sermaye sahiplerinin ilişkileri çerçevesinde şekillenen sosyal politikalar ile dezavantajlı grupların konumları ve durumları biçimlenmektedir. Yaşlılık döneminde “kümülatif dezavantajlar” şeklinde ortaya çıkan sorunlar da bu eşitsizlikten payını almakta, toplumdaki yaşlı bireylerin konumu ve yaşlanma deneyimi de bu bağlamda iktidar ilişkilerinin bir ürünü olarak üretilmektedir (M. Şentürk & Altan, 2015: 26). Dolayısıyla yapılandırılmış bağımlılık ve politik ekonomi kuramı, söz konusu sorunların yapısal kaynaklı olduğunu kabul etmekte ve sorunun çözümünde siyasi politikaların değişiminin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. (Hooyman ve ark., 2015: 151-152).

Bu bakış açısına göre, yapısalcı teorilerin merkezinde, bir kayıp ve düşüş zamanı olarak yaşlılığın potansiyel olarak “kurbanı suçlama” ve “biyomedikal” felsefesi bulunmaktadır. Politik ekonomi teorisyenleri, bu felsefeye karşı çıkmakta ve yaşlılığı, toplumsal bir yapı olarak kavramsallaştırarak onu, sosyal politikaların, ekonomik, sosyo-politik ve kültürel güçlerin şekillendirdiği bir ürün olarak kabul etmektedirler. Yaşlılığın kronoloji veya biyoloji tarafından değil, yaşlı insanlar ile

genel olarak üretim araçları ve özel olarak sosyal politika arasındaki ilişki ile tanımlandığını savunmaktadır (Victor, 2005: 27).

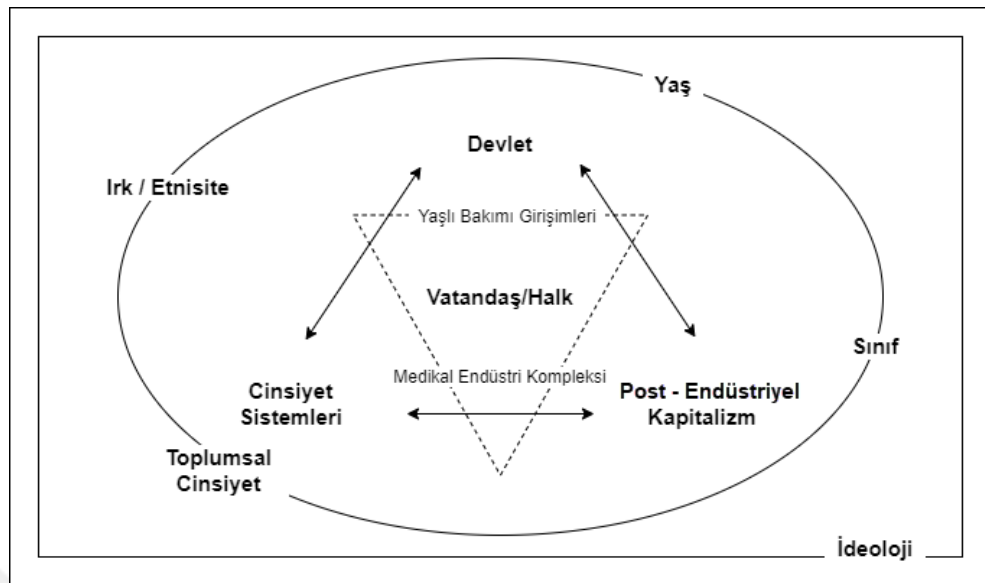
Politik ekonomi kuramı, yaşlılığın yalnızca toplumsal koşullar ve daha geniş toplumsal düzenin sorunları bağlamında anlaşılabilceği varsayımına dayanan sistematik bir görüştür ve sosyal politikanın yanı sıra yaşlılık ve yaşlanmanın inşasına katkıda bulunan yapısal güçlerin ve süreçlerin geniş etkilerini vurgulamaktadır. Bu sebeple politik ekonomi perspektifi, ekonomi, siyaset bilimi, sosyoloji ve gerontoloji yaklaşımlarını bütünleştirerek sağlık ve yaşlanma konularının daha sağlam bir şekilde anlaşılmasını sağlamıştır (Estes, 1979, 2001: 1). Politik ekonomi yaklaşımında, yaşlı bireyler ve yaşlılığın tanımlandığı ve yaşlanma deneyiminin bağlamsallaştırıldığı kurumları ve kuralları inşa eden toplum arasında yapısal bir ilişki olduğu varsayılmaktadır. Bu bağlamda özellikle sosyal politikalar, anahtar olarak görülmektedir (Victor, 2005: 27).

Politik ekonomi kuramı, yaşlanmayı makro düzeyde toplumsal, orta düzeyde örgütsel ve kurumsal ve mikro düzeyde bireysel boyutların arasındaki bütünleyici bağlantıları ile ele almaktadır (Estes, 1979). Estes'in çizdiği yaşlanmanın politik ekonomisinin teorik modeli, yaşlanmanın sosyal ve yapısal olarak üretilen doğasını aydınlatmayı amaçlayan çok düzeyli bir analitik çerçeve sunmaktadır. Aşağıdaki şekilde de görüleceği üzere, post-endüstriyel sermaye, devlet ve cinsiyet/toplumsal cinsiyet sistemi arasındaki çelişkili ve rekabetçi çok yönlü ilişkiler bulunmaktadır. Bu ilişkiler, "medikal endüstri kompleksi" ve "yaşlı bakım girişimleri" gibi yeni kurumsal aktörleri yaratmakta ve onları bünyesine katmaktadır (Estes, 2001: 2).



Şekil 0.1 Politik Ekonomi Kuramı Modeli: Estes Versiyonu

Estes'in politik ekonomi kuramı modelinin merkezinde, makro ve mikro düzeylerinin derinlemesine araştırıldığı halk/vatandaş bulunmaktadır. Onu çevreleyen ve iki yönlü ilişkilere sahip olan devlet, post-endüstriyel kapitalizm, cinsiyet sistemleri arasındaki güç mücadeleleri, yaşam boyu toplumsal cinsiyet, sosyal sınıf, ırksal ve etnik statünün “birbirine kenetlenen baskı sistemleri” (Collins, 1990: 225) bağlamında meydana gelmektedir (Dressel ve ark., 1997: 583; Estes, 2001: 2). Bunların yanı sıra Estes ideolojiyi, yaşlanma konusunu tanımlamada ve politikaların toplumda yaşlanmayı nasıl ele aldığını belirlemede asıl çerçeveyi çizen bir unsur olarak görmektedir (Estes, 2001: 2).



Estes'in sosyal politika ve yaşlanmanın teorik modelinde ise sistem politik ekonomi kuramı ile aynıdır. Estes bu modelde, post-endüstriyel kapitalizm, devlet ve cinsiyet sistemleri ilişkilerin bir ürünü olan ve onlara değen, aynı zamanda vatandaş/halkı merkezine alan bir çerçevenin analitik seviyeleri olarak “medikal endüstri kompleksi” ve “yaşlı bakımı girişimlerini” eklemektedir. Böylelikle model, beşinci bir seviyeyi içerecek şekilde genişlemektedir. Estes, söz konusu beş seviyeden dördünü McKinlay'den (1985) uyarlayarak kendi modeli için revize etmiştir (Estes, 2001: 3).

İleride daha ayrıntılı olarak tartışılacak bu yapının aktörlerinin, çatışma teorisi perspektifinden, birbirleriyle mücadele içinde olduğu ve politikaların da bir aktörün diğerlerine ne ölçüde hükmedebildiği ve onları kontrol edebildiği ölçüde kilit bir işleve sahip olduğu kabul edilmekte ve bu ilişki gösterilmeye çalışılmaktadır (Estes, 2001: 3-4).

Politik ekonomi ve yapılandırılmış bağımlılık yaklaşımları, temelde yaşlı bireylerin topluma tam entegrasyonuna odaklanmaktadır. Bu itibarla, daha önceki eleştirel gerontolojik çalışmalardan ayrılmaktadır. Zira eleştirel gerontolojinin genel yaklaşımı, yaşlılığın sosyal olarak kurgulanan bir deneyim ve süreç olduğudur ve yaşlılığa bakış açısı, krizin tasvir edilmesini sağlayan, ekonomik ve finansal analizlere

gömülü ve örtük kalmaktadır (Vincent, 2003: 83). Politik ekonomi kuramına göre bu durum yani yaşlılığın sosyal olarak yapılanması, devlet, cinsiyet sistemi ve ekonomi gibi öğelerin vatandaş/halk üzerindeki etkisinin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü söz konusu yapılar arasındaki etkileşim, bireylerin tüm yaşlanma süreçleri boyunca gerek hayat standartları, yaşam beklentisi ve gerekse günlük yaşamdan beklentiler noktasında belirgin eşitsizliklere sebep olmaktadır. Bu eşitsizlik, yaşlılık döneminde bazı bireyler için kontrol ve güce dönüşürken, diğer bireyler için bağımlılık ve güçsüzlüğe yol açmaktadır. Bu bağlamda politik ekonominin amacı, bireylerin yaşlanma deneyimlerindeki söz konusu eşitsizliklerin eleştirel analizini yapmaktır (Phillipson, 2006: 43-46). Dolayısıyla politik ekonomi kuramı, sunduğu bu çerçeve ile en etkili teorilerden biri olarak kabul edilmiş ve bu alanda çalışan birçok bilim insanını heyecanlandırmıştır (Victor, 2005: 28).

Politik ekonomi kuramı, yaşlı nüfusunun artmasını kaçınılmaz bir sosyal ve ekonomik felaket olarak tasvir eden demografik yorumlara karşı güçlü bir karşı argümanlar dizisi sunmaktadır. Yaşlılık deneyimini homojenize eden bu bakış açısına karşı politik ekonomi kuramı, sınıf, cinsiyet ve etnisite gibi faktörlerin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca yaşlılığı bir “bakım sorunu” olarak algılayan bakış açısına, yaşlılara sunulan hizmetlerin niteliği ve kalitesi hakkında da eleştirel sorular sorulmasını sağlamaktadır (Victor, 2005: 28).

2.1. İdeoloji

İdeoloji hem dünyayı açıklamayı hem de onu değiştirmeyi amaçlayan bu anlamda da pratik unsurların teorik unsurlar kadar öne çıktığı sosyal veya politik fikirler sistemi olarak tanımlanmaktadır (Cranston, 2020). Bir grubun konumunun çıkarlarını ilerletmek için desteklenen fikir ve inançlar dizisi olarak ideoloji, tüm siyasi rejimler tarafından konumlarını haklı çıkarma ve siyasi iradelerini başkalarına dayatma çabalarında kullanılmaktadır. İdeolojik hegemonya mücadelesi, fikirlerin üretimi yoluyla gücü elde etmek ve sürdürmekle ilgilidir.

Estes’in öne sürdüğü politik ekonomi perspektifi, *“bir toplumun değer sistemleri, normatif yönelimleri, ahlaki kodları ve inanç sistemlerinin... aslında, daha geniş sınıf yönetimi ve tahakküm süreciyle doğrudan ve anlamlı bir şekilde bağlantılı*

olduğu” (Knuttila, 1996: 164) görüşüyle tutarlıdır (Estes, 2001: 101-102). Estes’e göre bir inanç sistemi olarak ideolojiler, destekçilerinin sosyal konumunu ve yapısal avantajlarını yansıtan aynı zamanda çıkarlarını gösteren rekabet halindeki dünya görüşleridir. Dolayısıyla tüm siyasi ve ekonomik rejimler, ideolojiyi kitlelerle iletişim kurmak ve onlara kendilerini dayatmak için bir söylem olarak kullanılmaktadırlar (Estes, 2001: 17).

Estes için ideoloji, sosyal politika ve yaşlanmaya ilişkin baskın görüşlerin üretildiği ve sürdürüldüğü üç sürecin ayrılmaz bir parçasıdır (Estes, 2001: 18):

1. Politika yapıcılar, uzmanlar ve medya tarafından kültürel imajların başarılı bir şekilde yaratılması – örneğin, yaşlıların “açgözlü bunaklar” olduğuna inandırmak.
2. Ekonomik sistemin gerekliliklerine başvurma – örneğin, ülkenin ekonomik sorunlarından, “bütçenin mahvolmasından” yaşlıların sorumlu olduğunu iddia etmek.
3. Hedefler ve araçlar üzerindeki çatışmaları rasyonel problem çözme sistemlerine dönüştürecek şekilde uzmanlığın uygulanması ve politikanın yerine getirilmesi.

Estes’e göre yukarıda belirtilen süreçlerde uzmanlar rasyonel problem çözümüne odaklanmakta, bu da hem problemin tanımında hem de probleme ilişkin çözümlerde var olan sınıf, cinsiyet ve ırk/etnisitenin özünün bulanıklaşmasına neden olmaktadır. Örneğin, sözde “cinsiyetten bağımsız”, rasyonel olarak yapılan sosyal güvenlik politikaları, devlete en çok bağımlı olanlar- kadınlar, azınlıklar, yoksullar, yaşlılar ve engelliler – için önemlidir. Ancak bu gruplar, devlet, piyasa ve cinsiyet/toplumsal cinsiyet sistemi ideolojilerinin ekseninde hazırlanan politikaların ciddi sonuçları ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Estes, 2001: 18).

Yaşlanma üzerine sosyal politikaları ele alırken, ideoloji ile ilgili çeşitli zorluklar karşılaşılmaktadır: (a) Belirli sosyal oluşumlar (örneğin yaşlılık politikası gibi) içinde inanç ve değerler sistemlerini konumlandırmak ve bunların kapitalist ekonomik sistem ve devlet ile nasıl eklemlendiğini ve ayrıca bunların içerisinde sınıf,

cinsiyet ve ırk mücadelelerini incelemek ve (b) belirli örgütlü toplumlar (örneğin, ulus-devletler, örgütler, kurumlar) içinde var olan bu ideolojik toplumları ve bunların geçmişteki sosyal ve sınıf mücadelelerini ve çelişkili norm ve değerleri nasıl maskelediklerini araştırmak (Thompson, 1986: 14).

İdeolojiler, sosyal politikaları oluşturma, değiştirme ve uygulamada büyük bir güce ve öneme sahiptir. Örneğin, eski Amerika Birleşik Devletleri başkanı Ronald Reagan mirasının en çarpıcı ve önemli özelliklerinden biri, kriz üretiminde, kriz yönetiminde ve refah devletinin yeniden yapılandırılmasında stratejiler olarak neoliberalizm ve neo-muhafazakarlık ideolojilerini geliştirmedeki olağanüstü başarısıdır (Estes, 1991: 60) Yine neoliberalizm ve neo-muhafazakarlık ikiz ideolojileri, Sosyal Güvenlik ve Medicare programlarını kökten dönüştürme çabalarında oldukça etkili olmuştur (Estes, 2001: 102). Öyle ki, belli dönemlerde ülkelerin hakim ekonomi politikaları haline gelen neoliberal ideoloji, politika uygulayıcıları ve savunucularından hareketle Thatcherism, Reaganism gibi isimlerle anılmışlardır (Yıldırım, 2016: 90).

Neoliberal ideoloji, ekonomide varlığı ve etkinliği az olan "minimalist bir devlet"i savunmakta ve serbest piyasanın hak ve çıkarlarının en üstte tutularak bütün kararların kendisi tarafından alınması gerektiğini ileri sürmektedir (Yıldırım, 2016: 90). Birçok ülkede, kamu politikalarının serbest piyasa koşullarıyla uyumlu hale getirilmesi kaçınılmaz bir ihtiyaç olarak görülmüş yani piyasanın devlet üzerindeki kutsallığı, refah reformunun daha büyük siyasi ve ekonomik hedeflerine ulaşması için başarıyla kullanılan bir egemen ideoloji haline gelmiştir (Estes, 2001: 102).

Neo-muhafazakarlık, geleneksel muhafazakarlığın özelliklerini taşımakla birlikte bu özellikleri, siyasi bireycilik ve serbest piyasa görüşü ile birleştiren bir siyasi ideoloji çeşididir. 1970'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde entelektüeller arasında ortaya çıkan bu ideoloji, kendisini komünizme ve 1960'ların siyasi radikalizmine, geleneğe nefret duyan karşı-kültürüne ve komünizme düşman olarak konumlandırmıştır (Dagger & Ball, 2016).

Sosyal politikaların oluşturulmasında da etkili olan neo-muhafazakar ideoloji, özellikle sosyo-kültürel sistem üzerinde etkili olmakta ve toplumsal cinsiyet savaşını

alevlendirmek ve aileye düşen sorumluluk üzerinde duygusal baskı yaratmak gibi motivasyon krizlerinin temelini oluşturmaktadır (Estes, 2001: 102).

Çıkış Noktası	Sistem Krizi	Kimlik Krizi
Ekonomik Sistem	Ekonomik Kriz	-
Politik Sistem	Akılcılık Krizi	Meşruiyet Krizi
Sosyo-Kültürel Sistem	-	Motivasyon Krizi

Tablo 0-1 Meşruiyet ve Motivasyon Krizi. Kaynak: Habermas, J. (1988). Legitimation Crisis (T. McCarthy (Çev..); 1.). Polity Press. Syf.45

Motivasyon krizi, varoluşun devamı için önemli olan geleneklerin erozyonu ve evrensel değer sistemleri ("yeni" ihtiyaçlar) yoluyla aşırı yüklemeyi ifade etmektedir. Diğer bir deyişle bir yanda devlet, eğitim sistemi ve meslek sistemi tarafından ilan edilen güdülere duyulan ihtiyaç ile diğer yanda sosyo-kültürel sistemin sağladığı motivasyon arasındaki tutarsızlığa işaret etmektedir. (Habermas, 1988: 50).

Estes, serbest piyasanın büyüyüp devletin siyasi-idari sisteminin kapsamının küçülmesinin ekonomik, meşruiyet ve akılcılık krizini doğurduğunu ve geleneksel, dini değerlerin baltalanması ile toplumda daha fazla motivasyon krizlerinin ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu noktada sorunun çözümü ise aileye merkezi bir öneme atfedilerek yaşanan durum bir "aile krizi" olarak kabul edilip geleneksel aile yapılarını ve normlarını güçlendirmeyi amaçlayan yeni politikaların benimsenmesi haklı kılınmaktadır. Neo-muhafazakar ideolojik akım, kadınları ailedeki krizin nedeni olarak gördüğünden bu ideolojik sistemde, yaşlılıkla ilgili devlet politikaları da beyaz erkeklerden oluşan baskın güç grubunun sağlık modellerini ve bu grubun ayrıcalıklarını yansıtmakta geleneksel aile yapılarını sürdürerek kadınları baskılamakta ve erkek egemenliğinin yeniden tesis edilmesi amaçlamaktadır (Estes, 2001: 102-103).

Therborn, ideolojilerin en önemli işlevinin, mümkün olasılıkları sınırlandırmak olduğunu ifade etmektedir. Hüküm süren ideoloji, inançları yapılandırmakta, sorunlara ve çözümlerine ilişkin vizyonunu sınırlandırmaktadır. Bu bağlamda neoliberal ideoloji, ekonomi politikalarını doğası gereği piyasa yanlısı eylemlerle sınırlarken,

neo-muhafazakâr ideoloji de aynı şekilde eylemlerin özünü ve odağını geleneksel aile yapısıyla sınırlandırmaktadır. Bu sınırları kabul etmenin, “güç” ve “rıza” ikiliğinde anlaşılması yetersizdir. Çünkü, güç, asla tek başına bir güç olarak hükmetmemekte, egemen ideolojinin bir etkisi olarak korku açığa çıkmakta ve ideolojinin kabulünü sağlayan bir çözüm işlevi görmektedir. Dolayısıyla önerilecek alternatif çözümler, egemen ideolojinin inşa ettiği krizler içerisinde değişim olasılıklarına ilişkin derinden karamsar bir bakışa eşlik etmesiyle katılaşmaktadır (Therborn, 1980: 97-100).

Estes’e göre neoliberal ideoloji ve küreselleşmenin, ekonomik gerileme tehdidi, özellikle iş kaybı, ayrıca neo-muhafazakâr ideolojinin de geleneksel aile savunusu üzerinden özellikle kadının yaşam biçimi üzerinde oluşturdu tehditler, yaşlanmanın yeni bağlamını, refah devletinin yükselişiyle bağlantılı reform çağından radikal bir ayrılığa sürüklemektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri’nde sosyal güvenlik ve Medicare gibi yaşlılara yönelik güvence ve temel hak kazanımı programları sürekli saldırılara maruz kalmıştır. Devletin sunduğu hizmetler ve destekler, temel hak olarak görülmekten uzaklaşarak ideolojik sınırlandırmalar yoluyla pazar ve özelleştirme önerilerek gelecek nesiller için sosyal maliyeti şiddetli ve potansiyel olarak felaket olabilecek ekonomik sorunlar yaratacak şekilde yapılandırılmıştır (Estes & Phillipson, 2002: 280-281). Bu da refah devletinin ve sosyal güvenliğin temin ettiği yaşlanmanın getirdiği riskleri paylaşma fikri ile inşa edilen “kuşaklar arası dayanışma”nın kolektif haktan çok bir risk olarak refahın yaratılması ve “kuşaklar arası çatışma” ideolojisi haline gelmesine neden olmuştur (Peterson, 1999: 41-57).

İnşa edilen krizlerin açığa çıkardığı korkular, beklentileri azaltmış ve sınırlı kaynaklar için birbirleriyle rekabet halinde olan kuşakları doğurmuştur. Kuşaklar arası ilişkilerde menfaatin olumlu tarafına yönelik dikkat ve söylem eksikliği, bir kuşağı kendisini diğerinden "korumaya" teşvik etmektedir. Dolayısıyla bu ortam, politik olarak mümkün veya imkânsız olarak düşünülen politikaların dahi egemen ideolojinin çıkarlarına hizmet edecek şekilde uygulanması için fırsatlar yaratmaktadır. Sosyal güvenliğin özelleştirilmesi bu anlamda daha önce kabul edilmeyen ancak bu “yeni alternatifler” in en önemlisi haline gelmiş etkili bir örnektir (Estes, 2001: 103).

2.2. Birbirine Kenetlenmiş Baskı Sistemi: Sınıf, ırk/Etnisite, Toplumsal Cinsiyet ve Yaş

Estes'in teorik modelinde, her şeyi kuşatan ideolojiden sonraki halka; sınıf, ırk/etnisite, toplumsal cinsiyet ve yaştan oluşmaktadır. Birbirine kenetlenmiş baskı sistemleri olarak kabul edilen bu olgular, toplumsal yapıdaki çatışmanın ve katmanlaşmanın bir ürünü ve sonucudur (Collins, 1990; Estes, 2001: 13).

Collins, tahakküm matrisi, diğer bir adıyla birbirine kenetlenmiş baskı sistemleri olarak görülen cinsiyet, ırk ve sınıfın, yaşam süresi boyunca yalnızca deneyim özellikleri açısından farklı olmadığını aynı zamanda birbiriyle ilişkili sosyal yapı eksenleri olduğunu öne sürerek tahakküm matrisi ve kesişimsellik arasında bir ayrım yapmaktadır. Collins, kesişimselliği, ırk ve cinsiyetin veya cinsellik ile ulusun kesişimleri gibi kesişen baskıların belirli biçimleri olarak tanımlamaktadır. Yani birbirine kenetlenmiş baskı sistemleri makro düzeydeki bağlantıları ifade ederken, kesişimsellik kavramı, mikro düzeydeki süreçleri, bireyleri, grupların nasıl bir toplumsal konuma sahip olduklarını ifade etmektedir. Her ikisi baskıyı birlikte şekillendirmektedirler. Dolayısıyla Collins, kesişimsel paradigmaların, baskının tek bir temel türüne indirgenemeyeceğini ve baskıların adaletsizlik üretmede birlikte çalıştığını ifade ederken, tahakküm matrisi, bu kesişen baskıların gerçekte nasıl organize edildiğine atıfta bulunmaktadır (Collins, 2000: 18).

Bu bağlamda politik ekonomi modeli, yaşlılara yönelik yapılan sosyal politikaların yapısal düzenlemeleri içerisindeki maddi, politik ve sembolik kaynakların dağılımını nasıl yansıttığını aydınlatmaktadır. Sosyal sınıf, ırk/etnisite ve cinsiyet, hem makro düzeyde birbirine kenetlenmiş baskı sistemini oluşturduğundan hem de mikro düzeyde kesişimsellik barındırdığından, kişilerin yaşlılıkta yararlanabilecekleri kaynaklarla doğrudan ilişkili olarak görülmektedir (Estes, 2001: 13).

2.2.1. Sınıf

Sınıf, herhangi bir topluluğu değil, bir grup insanın ortak olarak “yaşam şanslarının” belirli bir nedensel bileşene – bu bileşen yalnızca mal ve fırsatlara sahip olmadaki ekonomik çıkarlar tarafından temsil edilir- sahip olduğu toplumsal yapıyı

ifade etmektedir. Burada belirtilen yaşam şansı, miktar ve tür bakımından egemen güç tarafından belirlenmektedir. Kamu politikaları, daha önce belirttiğimiz gibi egemen gücün çizmiş olduğu vizyonun sınırlılıkları içerisinde, vatandaşların sınıf, statü ve politik yapılar içerisindeki sosyal konumuyla ilişkili “yaşam şanslarını” yansıtmakta ve güçlendirmektedir (Weber, 1946: 181)

Modern toplumda önemli bir kırılma noktası olan emeklilik, kişilerin emekli olmadan önceki sınıfları doğrultusunda emeklilik sonrası koşullarını etkileyen bir faktördür. Bu nedenle Estes, yaşlılığın, sosyal sınıf ayrımının oluşturulmasında tek başına etkili olmadığını, yaşlıların grup ve bireyler olarak yapısal bağımlılığını, sosyal sınıfını ve sermayesini belirleyen şeyin emeklilik yaşından önce oluşturulan bireysel koşullar ve işgücüne katılım olduğunu öne sürmektedir (Estes ve ark., 1984: 31-100). Nitekim sınıf analizi, diğer tüm sınıflar için olduğu gibi, yaşlılar için de tanımlanan sosyal sınıf yapısını, sınıf oluşumunu, sınıf mücadelesini ve sınıf bilincini kapsamakta ve tüm bu fenomenlerin birlikte çözülmesi içermektedir (Wright, 1997: 3).

Sosyal politikaların önemli bir ayağını oluşturan Sosyal Güvenlik, sosyal sınıf ile doğrudan ilişkilidir. Çünkü Sosyal Güvenlik bir hak olarak kabul edilmekle birlikte ve bu hak ancak işgücüne katılabilen kişilerin başarısı karşılığında verilmektedir. Çalışma hayatının dışında kalan ya da çalışma hayatının dışına itilen – bizim çalışmamız açısından emeklilik buna işaret etmektedir- kişiler için konu, sürdürülebilir olmayan sosyal politika ve sosyal yardım programlarına evirilmektedir (Estes, 2001: 14).

Sosyo-ekonomik durum, yoksulluk için olduğu kadar, sağlık için de oldukça güçlü bir göstergedir. Nitekim yapılan birçok çalışmada, sosyal eşitsizlikler, gelir ve servetteki artan eşitsizliklerle birleştiğinde, tıbbi bakıma erişim de güçleşmekte ve buna bağlı hastalık ve ölüm oranlarının arttığı görülmüştür (Adler ve ark, 1994; Adler & Ostrove, 1999; Jones, 2018; Laaksonen ve ark., 2011; Moody-Ayers ve ark., 2007; Sulaman ve ark., 2020; Wang ve ark., 2018). Sosyo-ekonomik durum ile sağlık arasındaki ilişki o kadar güçlüdür ki, sosyo-ekonomik durumun her seviyesi sağlık sonuçlarına yansımaktadır. Bu durum, tam olarak anlaşılmamasına rağmen, "sağlık

durumundaki SES (sosyo-ekonomik durum) gradyanı" olarak adlandırılmaktadır (Adler ve ark., 1994).

2.2.2. Irk / Etnisite

İrkçilik, tıpkı cinsiyet, yaşlılık ve sınıfçılığı da içeren geniş baskı olgusunun bir tezahürüdür. İrkla ilişkili olarak kurulan baskı, aynı zamanda ayrıcalıkla da bağlantılıdır (Paradies, 2006: 143-157).

Politik ekonomi yaklaşımı, sosyal politikaların oluşturulmasında ırk ve etnisite durumunun sınırlı ve yetersiz düzeyde göz önüne alınmasına karşı güçlü eleştiriler getirmektedir. Sosyal politikaların bir parçası olan yaşlılık politikaları da bu problemten ve sonuçlarından etkilenmektedir. Dolayısıyla analitik düzeyde yaşlılık politikaları incelenirken ırk ve etnisitenin analizi oldukça önemlidir. Çünkü refah devleti politikalarında görüldüğü üzere ırk/etnisite, yoksullukla ilişkili oldukça önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmakta, ırksal eşitsizlik, devasa boyutta küresel göçlere neden olmaktadır (Quadagno, 1994: 4).

İrk ve ırkçılık, bireyleri, sosyal yapılarda ve iktidar ilişkilerindeki kurumsal ırkçılık olarak kuşatırken yaşlılık ve yaşlanma politikası üzerindeki bağımsız ve iç içe geçmiş bir etkiye sahiptir. (Estes, 2001: 15-16). Yapılan meta analizlerde, ırk ve etnisitenin sağlık, sosyoekonomik durum, toplumsal konum ve aile ilişkileri gibi çok farklı düzeyler üzerinde etkili bir faktör olduğu, bireysel deneyimlerin yanı sıra toplumsal ayrışma, tabakalaşma ve marjinalleşmenin de üretiminde de yer aldığı görülmüştür. Öyle ki ırk ve etnisite, her birey için temel ihtiyaçlar olan barınmada konut edinim sürecinde, eğitime ulaşma sürecinde ve iş bulmada avantaj ve dezavantajlara neden olmaktadır (Y. Paradies ve ark., 2015). Ancak tüm etkileri arasında, yapılan akademik çalışmalar, ırk ve etnisitenin hem bireylerin fiziksel, mental sağlıkları üzerinde hem de toplum sağlığı üzerinde ciddi bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir (Larson ve ark., 2007; Okazaki, 2009; Trent ve ark., 2019). Örneğin, Black Lives Matter hareketi ile tüm dünyanın bir kez daha ilgisini çeken ırkçılığın neden olduğu ölümcül sonuçlardan, toplum sağlığının da ciddi anlamda yaralandığı görülmüştür (Jee-Lyn García & Sharif, 2015).

Konunun politik ekonomi perspektifinden dikkat çeken noktalarından birisi bu bağlamda üretilen kurumsallaşmış ırkçılıktır. Kurumsallaşmış ırkçılık, kamu politikası, fiziksel çevre, sosyal ve tıbbi hizmetler ve koruyucu sağlık politikası aracılığıyla sağlık üzerinde ayrımcı etkiler üretmekte ve birbirine kenetlenmiş baskı sisteminin bir parçası olarak egemen güçlerin ideolojilerinin çizmiş olduğu sınırlar çerçevesinde bireyleri baskılamaktadır (Estes, 2001: 16).

2.2.3. Cinsiyet

Cinsiyet, büyük ölçüde feminist hareket ve ona eşlik eden entelektüel çabalar ile sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılsa da feminist görüşe sahip akademisyenler arasında bile cinsiyetin, biyolojik ve bedene dayalı mı yoksa sosyokültürel ve topluma dayalı mı bir olgu olduğuna, daha basit ifade edecek olursak cinsiyetin tam olarak ne olduğuna dair ortak bir anlayış yoktur (Butler, 2006: 10-17). Cinsiyet ilk önce, kadınlar ve erkekler arasındaki biyolojik farklılıkların sosyal ve ilişkisel niteliğin doğasını vurgulamak için kullanılmaktaydı. Daha sonra bu kavram sosyoloji dilinde, toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyet (kadın ve erkek bedeninin biyolojik cinsiyeti) rolleri olarak birbirine bağlı ancak farklı şeyleri ifade eden iki kavram olarak açıkça ayrıştırılmıştır. Toplumsal cinsiyet, sosyal ve değişken, değişime maruz kalabileni ifade ederken, cinsiyet, insan çoğaltılmasındaki temel ve değişmeyen fiziksel farklılıkları temsil etmektedir (Acker, 1992: 565).

Tarihsel olarak, feminist teorisyenlerin toplumsal cinsiyet tartışmaları ile gündeme getirdikleri cinsiyet ayrıcalığı ve ayrımcılığının devlet ve sınıf teorileri içerisinde ele alınışı yeterli ve kapsamlı olmamıştır. Joan Acker, toplumsal cinsiyetin, yapısal olarak sosyal sınıf veya ırk/etnisiteye benzemeyen farklı bir tahakküm ve ayrımcılık boyutu olan bir olgu olduğunu ifade etmektedir. Acker' e göre devletin, ekonominin ve diğer kurumların erkekler tarafından geliştirilip egemenlik altına alınması dolayısıyla kadınlar bu bakış açısında varlık gösterememiş, yok sayılmışlardır (Acker, 1992). Estes, bu bağlamda toplumsal cinsiyeti teorik modeline dahil ederek, kadının statüsünün siyasi ve ekonomik yapılar tarafından nasıl oluşturulup pekiştirildiğini, sosyal sınıf ve ırk/etnisite durumlarının da etkisiyle bu

statünün kadınlar için nasıl katılaştığını daha iyi anlama imkanı sunmaktadır (Estes, 2001: 16).

Cinsiyet, yaşlılık politikalarında ihmal edilen, dolayısıyla politik ekonomi yaklaşımı tarafından dikkat çekilen bir konudur. Tıpkı hayatın diğer dönemlerinde olduğu gibi yaşlılık dönemi de yaşam seyri içerisinde farklı cinsiyetler tarafından farklı tecrübe edilmekte ve bu tecrübeler dayalı farklı etken ve sonuçlarla karşılaşılmaktadır. Bu sebeple cinsiyetin yaştan etkisinde ayrı ama tanımlayıcı bir rol oynadığını anlamak oldukça önemlidir (Estes, 2001: 16).

Kadınlar, yaşlı nüfusunun giderek artan bir bölümünü oluşturmaktadırlar. Öyle ki 2050 yılına gelindiğinde, 60 yaş üstü kadın nüfusunun %53.2 oranla erkeklerden çok daha fazla olacağı tahmin edilmektedir (United Nations, 2019a). Bu durum nüfusun kadınlaşması olarak da ifade edilmektedir. Buna rağmen yaşlı kadınlar, yaşlı erkeklere kıyasla daha fazla risk barındıran koşullar altında yaşamaktadırlar. Genel olarak, yaşlı kadınlar için yoksulluk, güvenli bir emekliliğe erişememe, sağlık harcamalarını gelirlerinin daha yüksek bir yüzdesini kullanarak ödeme olasılıkları erkeklerden daha fazladır. Kadınlara verilen farklı toplumsal cinsiyet rolleri kadınların sağlıklarını ve ekonomik refahlarını da doğrudan etkilemektedir (Estes, 2001: 17). Nitekim Dünya Sağlık Örgütü'nün paylaştığı verilere göre de yaşlı kadınlar, her türlü fiziksel, mental rahatsızlıklardan, erkeklere oranla daha fazla muzdarip durumdadırlar (WHO, 2020b).

Estes ve Weitz'in bu bağlamda yaptıkları çalışma, bu sonuçların toplumsal ve politik yapılar ve süreçlerde toplumsal cinsiyetin rolünden kaynaklandığını varsaymıştır. Kadınların iyiliğini etkileyen tıbbi, sosyal ve ekonomik faktörlerin karmaşık etkileşimi, yaşlanma meseleleri ve kadın sağlığı konusundaki paradigmanın etkisinin üç yönüne dikkat çekmektedirler (Weitz & Estes, 2001):

1. Sosyo-ekonomik yapılar ile sağlık arasında zaman içinde cinsiyete dayalı bir ilişki vardır.
2. Sağlık hizmetlerinin finansmanı ve politikasının cinsiyete özgü sonuçları vardır.

3. Hastalığa dayalı tıbbi sağlık modelinde cinsiyet yanlılığı vardır.

Daha sonra Estes, bu üç maddeye bir dördüncü olarak “Bakım vermenin cinsiyete dayalı doğasının sağlık açısından sonuçları vardır,” maddesini eklemiştir (Estes, 2001: 17). Böylelikle politik ekonomik kuram çerçevesinde modellenen birbirine kenetlenmiş baskı sistemlerinden biri olan cinsiyetin yaşlılıkla ilişkisi bu dört madde ile şekillenmiş olmaktadır.

2.3. Devlet

Devlet, toplumun siyasi bir örgütlenmesi olup hükümetin yasama, yürütme ve yargı gibi sosyal, siyasi ve ekonomik kurumlarından oluşmaktadır. Modern devlet, egemenliğinin yetki alanı ve coğrafi sınırları kesin çizgilerle belirlenmiş olan bölgede yaşayan bireylerin genel anlamda uyuşmazlıklarını kanunlar aracılığı ile çözüme kavuşturarak düzen ve güvenliğin sağlanmasını amaçlamaktadır (Britannica, 2020).

Claus Offe ve Volker Ronge, kapitalist toplumlarda devletin dört temel özelliğinden söz etmektedirler: (1) Mülkiyet özeldir ve siyasi iktidarın üretimi kendi siyasi kriterlerine göre organize etmesi yasaktır; üretim araçlarının kullanımına ilişkin kararlar siyasi iktidardan değil, özel özgürlükten doğar. Dolayısıyla özel sermaye, ekonominin temelidir; (2) Özel kâr ve özel servetin büyümesi yoluyla üretilen kaynaklar dolaylı olarak devleti finanse eder (örneğin vergilendirme yoluyla); (3) Devlet, kendisinin organize etmediği bir gelir kaynağına bağlı olduğundan, devlet iktidarının her sahibi temelde birikime en elverişli koşulları geliştirmekle ilgilenir. Bu nedenle kendisini sürdürmek için özel mülkiyetin büyümesini kolaylaştırmakta genel bir "çıkar"ı vardır. Devlet iktidarının görevlilerine kendi sınıf çıkarlarını sürdürmeleri için "baskı uygulayan" kapitalist sınıfın herhangi bir siyasi iktidarından da kaynaklanmaz; (4) Demokratik siyasi rejimlerde, herhangi bir siyasi grup veya parti, kurumsal devlet iktidarını, genel seçmenlerin tercihlerine göre değil, birikim sürecinde yer alan özel sermayeden elde edilen gelirlere bağlı olarak kontrol etmektedir (Offe & Ronge, 1982: 250). Estes, bu özelliklere ek olarak “Devletin, ekonominin başarısından sorumlu olma,” özelliğinden bahsetmektedir. Zira Estes’e göre devlet, ekonomik zorluklar yaşandığında halkın memnuniyetsiz oluşunun yükünü çekmektedir (Estes, 2001: 6).

Genel anlamda devletin işlevi üç şekildedir: Birincisi, servet birikimine izin vererek ekonomik büyüme ve özel kâr için elverişli koşulları sağlar. İkincisi, işsizlik gibi yıkıcı toplumsal huzursuzluk yaratabilecek serbest girişim sisteminin yarattığı koşulları ve sorunları hafifleterek toplumsal düzenin meşruiyetini ve işleyişini sağlar. Üçüncüsü olarak devlet, demokratik süreci koruma işlevi görür (Estes, 2001: 6). Ancak zenginlik birikimini kolaylaştıran devlet, örneğin, özel sermaye tarafından dev sanayi parkları inşa edilirken iş gücünün taşınması için gerekli olan karayolları ve kanalizasyon hizmetlerinin maliyetlerinin karşılanması devletin sorumluluğundadır-ekonomik sistemin işleyişinin yerinden edilme maliyetlerini de karşılamak zorundadır. Dolayısıyla sosyal refah olarak adlandırılan şeye yönelik yapılan devlet harcamaları -yoksulluk, cinsiyetçilik, ırkçılık ve yaş ayrımcılığındaki maliyetler- da, bu işlevlerden ilk ikisine bağlı olarak gelişmektedir (Estes, 2001: 6).

Her ne kadar ekonomistler teorik modellerinde çoğunlukla ihmal etseler de altı çizilmesi gereken en önemli nokta, devlet harcamalarına yönelik iş dünyası ve sosyal refahın iki farklı harcama türüne yönelik talebinin yarattığı gerilimin genellikle devletin kendisini mali krize sokma eğilimine yol açması ve bu da nihayetinde devletin bu işlevlerden birinin veya her ikisinin maliyetlerinin mali yükleniminden zorunlu olarak geri çekilmesini zorunlu kılmasıdır (O'Connor, 2009: 5).

Politik ekonomi perspektifinden bakıldığında, devletin söz konusu ikili işlevi son derece önemlidir, çünkü devlet bütçesinin büyüklüğü sadece nominal bir değer olarak değil, aynı zamanda kamu ve özel sektör arasındaki karmaşık ve rekabetçi etkileşimin hedefinde olan adeta paylaşılacak bir pasta gibi görülmektedir. Nitekim kapitalist endüstri karakter olarak daha büyük ve daha tekelci hale geldikçe, uluslararası pazarlara girdikçe ve teknolojik olarak geliştikçe, sermaye oluşumu ve yeniden yatırım maliyetleri de o ölçüde artmaktadır. Ancak her ne kadar devlet bu maliyetleri (vergi sübvansiyonları, yollar, köprüler, zehirli atık temizleme vb.) ve daha fazlasını sübvansiyon etse de yatırımların faydaları özel kâr olarak geri dönmektedir (Estes, 2001: 7).

Estes, oluşturduğu teorik modelde yer alan devlet düzeyindeki analizde, devletin yaşlılar için sosyal hizmet sağlamadaki rolüne ilişkin soruları, devletin (a) kıt

kaynakları tahsis etme ve dağıtma, (b) toplumun farklı kesimleri ve sınıfları arasında arabuluculuk yapma ve (c) sosyal düzeni potansiyel olarak tehdit eden koşulları hafifletme gücü ışığında araştırmaktadır. Estes'e göre, kapitalist devletlerde, kamu yararlarının özel sektörün çıkarları ile örtüşecek şekilde yeniden yapılandırılmasıyla karakterize edilen bir "sermaye yatırım durumu" söz konusudur. Bu örtüşme, sorumluluğun hükümetten bireye ve aileye devri; nakit yardımlardan tasarruf teşviklerine geçiş ile sağlanmaktadır (Estes, 2001: 7).

Devletin, yaşlı vatandaşları için kaynakların tahsisini ve dağıtımını yöneten kamu politikasının analizinin oldukça önemlidir. Zira bu sadece, sosyal harcamaları desteklemek için yeterli kaynağın olup olmadığı meselesi değildir. Yaşlanan nüfus artışı göz önüne alındığında, daha da önemli olan konu, kaynakların artan bir kısmını yaşlılara tahsis etmenin iş dünyası ve ekonomik büyüme ile endüstri ve emek ilişkileri üzerindeki gerçek ve algılanan etkisidir (Estes, 2001: 7). Nitekim bu etkinin yaşlılık tarihindeki önemli bir yansıması olarak, 1970'lere kadar refah devleti ve emeklilik, "güvenli" bir yaşlılık döneminin teminatı iken, bu dönemden sonra refah devletinin kurumlarının krize girmesi ve refahın rolü üzerindeki fikir birliğinin kırılmasıyla yaşlılık politikaları ve yaşlılığa bakışın da kökten dönüştüğünü ifade edilmektedir (Victor, 2005: 29).

Kamu ve özel sektör arasında rekabete yol açan sosyal harcamalara yönelik çoklu ve çelişkili talepler ışığında devlet, işlevlerini başarıyla yerine getirme noktasında ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Habermas, bu çatışmanın sonuçlarını, devletin politik sisteminde açığa çıkan ve devletin meşruiyet sorunlarına katkıda bulunan bir "akılcılık krizi" olarak tanımlamaktadır (Habermas, 1988: 45). Söz konusu meşruiyet sorunları, refah devletinin taahhütleri gereğince, bütçe araçlarıyla çözülebilecek bütçe sorunları olarak görülmüştür. Örneğin, Amerika başkanı Reagan döneminde yaşanan birtakım bürokratik yetersizlikler sonucu ortaya çıkan meşruiyet krizleri, 1994'te sosyal yardım hakkının kaldırılması ve hükümet kaynaklarının özel sektöre ve küresel sermayeye aktarılması yoluyla çözülmeye çalışılmıştır (Estes, 2001: 100).

Devletlerin, hükümetlerinde meydana gelen meşruiyet sorunlarına verdikleri yanıtlar, yaşlılık politikalarını da etkilemektedir. Nitekim kriz anlarında sorun çözücü adımlar olarak görülen; getirisi az olan programların fonunun kesilmesi, sosyal harcamaların kısıtlanması, özel bakım hizmetleri ve bireysel sorumluluğa dayalı bir sağlık politikasının izlenmesi gibi adımlar dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan yaşlıların yaşam kaliteleri üzerinde bir tehdit oluşturmaktadır. Örneğin, Amerika’da Reagan döneminde yaşanan krizler, yaşlıların sağlık bakımını doğrudan etkilemiştir. Bu dönemde devlet, yaşlılara ve engellilere yönelik uzun vadeli bakım yardımı sağlamayı sürekli olarak reddetmiş -hatta hastanelerden daha önce hiç olmadığı kadar etken taburcu edilen çok sayıda hasta ve yaşlı hastalar olmuştur-, söz konusu bakım sorumluluğunu ev ve toplum temelli sağlık ve sosyal hizmet sağlayıcılarının üzerine yükleyerek ciddi bir baskı oluşturmuş ve nihayetince kar amaçlı medikal-endüstriyel komplekslerinin genişletilerek yaşlanmaya yönelik bakımın metalaştırılması ve tıbbileştirilmesine çalışmıştır (Estes, 1991: 72-73). Dolayısıyla devletin, kriz anlarında önceliğinin ideolojik vizyona bağlı olarak belirlendiğini ve bu çerçevede dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan yaşlıların ihmal edilebilecekler arasında ilk sıralarda yer aldığını söylemek mümkündür.

2.4. Post-Endüstriyel Kapitalizm ve Küreselleşme

Sanayi sonrası gelişen kapitalizm ile sermayenin küreselleşmesi sonucu yaşanan değişim, “örgütlü”den “düzensiz” kapitalizme, “basit”ten “dönüşümsel” moderniteye ve “fordist”ten “post-fordist” ekonomilere geçiş olarak çeşitli şekillerde analiz edilmiştir (Estes & Phillipson, 2002: 14). Politik ekonomi bakışına göre, post-endüstriyel kapitalizm ile gelişen ve küreselleşme olarak ifade edilen devletler ve milletler-arası ekonomik sistem, devletlerin milli-devlet olarak ülke sınırları içerisindeki kontrolünü ve gücünü zayıflatmış, hükümetler üzerinde kurduğu baskıyla devletin karar mekanizmalarında meşruiyet krizlerine yol açmış ve bununla birlikte devletin söz konusu meşruiyeti temin edici idari hizmetleri sağlamasında yetersiz kalınmasına neden olmuştur (Habermas, 2018: 27).

Küreselleşme taraftarları, milletler üstü ekonomik sistemin çarkları arasında sıkışan devlet ve vatandaşlarını, sistemin açığa çıkardığı ve “yaratıcı tahribat” olarak

kabul ettikleri tüm tehdit ve risklerle mücadelede kendi başına bırakmakta bir problem görmemektedirler (Habermas, 2018: 32). Bu bağlamda sosyal politikalar, vatandaşları kendi başlarının çaresine bakabilecek şekilde vasıflandırma çabası içine girmekte ve bu yolla bireyleri, sosyal yardım alan kaybeden kimseler olmaktan kurtararak küresel pazar için anlamlı, inisiyatif ve sorumluluk alabilen, üreten ve tüketen kimselere dönüştürmeyi amaçlamaktadır (Habermas, 2018: 34).

Küreselleşmenin ve teritoryumun lehinde olduğu gibi aleyhinde de görüşler bulunmakta ve bu iki kutup arasındaki kör dövuşü, insanları “üçüncü bir yol” arayışına sevk etmiştir. Söz konusu arayış, kapitalizmin evcilleştirilmesinin mümkün olmadığı ancak milli sınırlar içerisinde esnetilebileceğini düşünen müdafaa nitelikli ve yine küresel pazarlarla ancak milletler-üstü düzlemde uygulanacak politikalarla baş edilebileceğine yönelik ofansif nitelikli yaklaşımlarla sürdürülmektedir. Ancak her iki nitelikli biçimde de “üçüncü yol ”un içtimai eşitliği, fırsat eşitliğine indirgeyen liberal anlayıştan beslendiği görülmektedir (Habermas, 2018: 33-35). Dolayısıyla toplumsal yapının sosyal politikalar aracılığıyla demokratikleştirilmesinden söz edilirken küresel pazarın demokratikleştirilmesi söz konusu edilmemektedir. Avrupa Birliği gibi bünyesinde güçlü devletler barındıran bir yapının halkları, kültürleri ve konuşan dillerin çeşitliliğine rağmen milletler-üstü bir devlet özelliği gösteremediği, neo-korporatist sistem içerisinde kaldığı görülmektedir (Habermas, 2018: 41). Dolayısıyla doğusuyla batısıyla, kuzeyiyle güneyiyle tüm dünyayı kuşatmış olan küresel pazarı kontrol edebilecek ve ortaya çıkan yıkıcı sonuçlarla mücadele edebilecek gerçekçi ve bütüncül bir yapı bulunmadığını söylemek mümkündür. Sosyal devlet, kapitalizmin özünde bulunan bu problemin ideal çözümü olmasa da, ortaya çıkan içtimai problemlerin belli bir seviyede tutulmasını sağlayabilmiştir (Habermas, 2018: 66).

Tam gün çalışanlar veya yarı zamanlı çalışanlar ile işsizlerin hayat standartları arasındaki toplumsal eşitsizlik katmanlaşmakta ve bu sorunlarla bireylerin kendi güçleriyle mücadele etmesi beklenmektedir. Bunun da ötesinde küresel anlamda yaşanan sosyal sıkıntıların da faturası giderek “lüzumsuzlaşan” işçi sınıfına kesilmektedir. Vatandaş olmanın anlamını yitirdiği bu düzende işçi sınıfı gibi emek gücüne katılması dahi mümkün olmayan yaşlı bireylerin durumu, meselenin makro ve mikro boyutları arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermek açısından oldukça önemlidir.

Estes'in teorik modelinde yaşılanmanın ekonomi politiği için post-endüstriyel kapitalizm ve onunla doğrudan bağlantılı olan küreselleşme önemli bir yere sahiptir. Estes, yaşılanma ve post-endüstriyel kapitalizm/küreselleşme arasında güçlü bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. Zira post-endüstriyel sermaye dünya çapında bir güç sağlamakta, küreselleşmenin etkisiyle özelleştirme, rekabet, rasyonalizasyon süreçleri yaşanırken toplumun tüm yapılarında işin esnekleştirilmesi ve kuralsızlaştırılması görülmektedir (Estes, 2001: 4). Estes, bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri'nden örnekle, yaşlılar için ekonomik ve sağlık güvenliğini temin eden Sosyal Güvenlik ve Medicare programlarının küresel sermaye baskısıyla değiştirilerek söz konusu hizmetlerin sorumluluğunun devletten yaşlı bireylerin kendilerine kaydırıldığını ve kurumsal yapıların da yerlerini özelleştirilmiş yapılara bıraktığını ifade etmektedir (Estes, 2001: 4).

Manuel Castells, aynı anda meydana gelen kapitalizm ve küreselleşme süreçlerine “enformasyonizm”i de eklemektedir. Castells'e göre bilgi teknolojilerinin kullanımı, devlet kurumlarının politik gündemini belirlemekte, sanal toplumsal hareketleri üretmede etkili olmakta ayrıca neo-liberel ve neo-muhafazakar ideolojiler tarafından finanse edildiğinden yaşılanma gibi sosyal politika tartışmalarının da yönünü belirlemede hayati öneme sahip olmaktadır (Castells, 1989: 1-4).

Estes, post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşmenin, enformasyonizmle birlikte nasıl çalıştığını yaşlı bireylerin hayatına olan izdüşümleri üzerinden değerlendirmekte ve böylelikle makro yapılar ile mikro yapılar arasında bir ilişki kurmaktadır.

2.5. Cinsiyet Sistemi

Cinsiyet/toplumsal cinsiyet sistemi, Estes'in sunmuş olduğu analitik çerçevede politik ekonomi tartışmalarına yeni eklenen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar toplumsal cinsiyetin rolünü birey ve politika düzeylerinde daha önceki çalışmalarda incelemiş olsa da cinsiyet/toplumsal cinsiyet sisteminin yaşılanmaya ilişkin sosyal politikayı açıklamada kilit kurumsal güçlerden biri olarak çerçeveye dahil edilmesi yenidir (Estes, 2001: 8).

Estes geliştirdiği modelde, başlangıçta feminist bilim insanları tarafından erkek egemenliğini vurgulamak için tanımlanan “ataerkillik” terimi yerine daha çok aile düzeyindeki ilişkilere atıfta bulunduğundan daha geniş erkek egemenliği bağlamına ve tahakküm yaratan ve teşvik eden yapılara atıfta bulunan “cinsiyet/toplumsal cinsiyet ifadesi kullanmak istemiştir (Estes, 2001: 8). Cinsiyet, biyolojik bir terimdir ve sahip olunan kromozomları ifade eder. Erillik ve dişilik ise sosyal yapıda belirlenmektedir. Cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayırım tam da bu noktada “biyoloji kaderdir” ifadesine itiraz etmek için kullanılmaya başlanmıştır. Toplumsal cinsiyetin öznelerini düşündüğümüzde, Simone de Beauvoir’nın “*Kişi kadın doğmaz, kadın olur.*”, Julia Kristeva’nın “*Doğrusu “kadınlar”ın var olduğu söylenemez.*” ya da Luce Irigaray’ın “*Kadının cinsiyeti yoktur.*” söylemlerini hatırlayabiliriz. Cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayırımını mantıksal olarak en u noktasına götürdüğümüzde, cinsiyetli bedenler ile kültürel olarak inşa edilmiş toplumsal cinsiyetler arasında kökten bir süreksizlik olduğunu görürüz (Butler, 2006). Elbette bu kültürel inşa erkeğe erkek bedeni üzerinden, kadına da kadın bedeni üzerinden uygulanmaktadır.

Toplumsal cinsiyet, verili cinsiyet üzerine kültürün anlam inşa etmesi olarak anlaşılmamalıdır. Toplumsal cinsiyet, cinsiyetleri tesis eden üretim mekanizmalarının ta kendisini belirtmelidir (Butler, 2006). Butler’ın kültür ve siyaset üzerinden özne sorununu açıklamalarını düşünüldüğünde, söz konusu üretim mekanizmalarının da bunlar olduğu anlaşılmaktadır. İnşa edilmişliğin, toplumsal cinsiyet biimlenimlerinin imkn ve sınırlarını genişletmeyi hedefleyen siyasi projeye katkıda bulunabileceğini; fakat söz konusu üretim mekanizmalarının o inşanın olumsuzluğına işaret ettiği sürece mümkün olacağı görülmektedir. Nitekim Pierre Bourdieu da politik erilliğin, cinsel fetih üzerinden okunmasının mümkün olduğunu ifade etmektedir. Ancak hükmedilenler, tahakküm ilişkilerine hükmedenlerin bakış açısıyla oluşturulmuş kategorilerle baktıkları için söz konusu kategorileri doğalmış gibi algılamaktadırlar (Bourdieu, 2016: 50). Bu algıya yol açan toplumsal cinsiyet sistemi, sembolik tahakkümün farkına varılmasıyla işlevini yitirmekte ve by bozulmaktadır.

Cinsiyet/toplumsal cinsiyet sistemi, devlet ve aile gibi cinsiyetlendirilmiş kurumlar tarafından evlilik ve akrabalık gibi sosyal kurumlar aracılığıyla üretilmekte

ve pekiştirilmektedir. Yaşlılık da bu kurumlar tarafından şekillendirilen yapılardan biridir (Estes, 2001: 9).

Joan Acker, "sınıf ve cinsiyet ayrımcılığını ve sömürüyü anlamının, endüstriyel kapitalist toplumlarda kadınlara yönelik baskıyı anlamının ayrılmaz bir parçası olduğunu" ifade etmektedir (Acker, 1988: 473). Dolayısıyla toplumsal cinsiyetin maddi temeli, biyolojik cinsiyete dayalı toplumsal ilişkilere ve bu ilişkilerden kaynaklanan yaşlılıkta cinsiyete göre eşitsizlik biçimindeki önemli maddi sonuçları anlamak açısından da ciddi öneme sahiptir. Burada söz konusu olan sosyal ilişkiler, aile ve evlilikte, iş gücünde, devlette ve kadınların bu kurumlar içindeki rolleri ve sosyal ilişkileri şeklinde sınırlandırılmaktadır (Estes, 2001: 9).

Estes'e göre, kadınların toplumdaki bakıcılar, işçiler ve vatandaşlar ve sosyal politikadan yararlananlar olarak rollerinin incelenmesi, toplumsal cinsiyet ve yaşlanma araştırmalarının merkezinde yer almaktadır. Bu roller ne kapsayıcıdır ne de birbirini dışlar; karmaşık ve dinamik bir karşılıklı ilişki oluştururlar. Örneğin kadınlar, devlete üç tür statüde bağlıdır: siyasi haklara sahip vatandaşlar, refah devleti hizmetlerinin müşterisi ve tüketicisi olarak ve devlet sektöründe çalışanlar olarak. Kadınların bu farklı rolleri, aşağıdaki tabloda da gösterildiği üzere birey ve toplum olarak kendi aralarında aracılık eden ve birbirine karşılık gelen kurumsal yapılara sahiptir (Estes, 2001: 131-132):

Kadının Roller, Sosyal Yapı ve Sosyal Politika

Kadının Roller	Kurumsal Yapı
Bakıcılar	Aile/evlilik
İşçiler	İşgücü piyasası
Vatandaşlar/faydalanıcılar	Devlet ve sosyal politika

Tablo 0-2 Kadının Roller, Sosyal Yapı ve Sosyal Politika. Kaynak: (Estes ve ark., 1984; V. Y. Jones & Estes, 1997; Estes, 2001: 132)

Feminist yaklaşımda, devletin ataerkil bir yapı olduğu ve kadınların boyun eğdirilmesinde önemli bir tahakküm aracı olduğu yaygın olarak tartışılmaktadır.

Yaşlılara yönelik devlet politikasının toplumsal cinsiyete dayalı doğasının bir tartışması da yine kadınların hayatlarının hemen her döneminde karşılaştıkları toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yaşlı bakımı sorumluluğu ve yaşlanma deneyimleri gibi olgular üzerinden incelenmektedir. Nitekim bu bağlamda öne çıkarılan husus kadınların bağımlılığının, erkeklerden ve aileden, cinsiyetlendirilmiş devlete kaydırıldığı bir bağımlılık biçimidir (Estes, 2001: 9-1).

Politik ekonomi yaklaşımında ise yaşlanmanın farklı cinsiyete dayalı sonuçlarıyla ilgilenilmiştir. Zira toplumsal cinsiyet, devlet ve sınıf teorilerinin açıkladığı, sosyal sınıf ve ırk gibi yapılara gerek tahakküm boyutu gerekse ayrımcılık boyutu yönünden benzememektedir. Burada yürütülen tartışma, erkeklerin bakış açısının sembolik yorumu ve “kadınların yokluğu” nun ötesine geçmektedir. Politik ekonomi yaklaşımının modelinde toplumsal cinsiyet, siyasi ve ekonomik yapıların kadın statüsünü nasıl ürettiği, güçlendirdiği ve meşrulaştırdığı ile ilgilidir. Estes’in modelinde ise yaş, bu çözümlemeye tanımlayıcı bir etken olarak oynadığı rol ile dahil olmaktadır (Estes, 2001: 17).

Dünyada yaşlanan nüfusun büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Öyle ki 2050 yılına gelindiğinde yaşlanan nüfus içerisinde 60-79 yaş aralığındaki kadınların oranının %41,2; aynı yaş grubundaki erkeklerin oranının ise %38,3 olacağı tahmin edilmektedir (United Nations, 2019a). Dolayısıyla yaşlılık deneyiminin cinsiyete dayalı olarak gösterdiği farklılıkları anlamak oldukça önemlidir. Zira kadınlar, erkeklere oranla daha uzun bir ömre sahip olmakla birlikte, geçen bu süre boyunca yine erkeklere göre daha tehlikeli koşullarla karşılaşmakta, yoksullukla daha fazla mücadele etmektedirler. Kadınların güvenli bir emekliliğe erişimlerinin daha az olması nedeniyle sağlık harcamalarını da büyük ölçüde kendi imkanları ile karşılama olasılıkları daha fazladır (Estes, 2001: 17).

Estes, yaşlılık deneyiminde cinsiyete dayalı olarak farklılaştığı görülen sonuçların, toplumsal ve politik yapılarda rol oynayan toplumsal cinsiyetten kaynaklandığını varsaymaktadır. Estes, toplumsal cinsiyetin, bu yapılar üzerindeki etkisini dört yönden ele almaktadır: 1. Sosyoekonomik yapılar ile sağlık arasında zaman içinde cinsiyete dayalı bir ilişki vardır. 2. Sağlık hizmetlerinin finansmanı ve

politikasının cinsiyete özgü sonuçları vardır. 3. Hastalığa dayalı tıbbi sağlık modelinde cinsiyet yanlılığı vardır. 4. Bakım vermenin cinsiyete dayalı doğasının sağlık açısından sonuçları vardır (Estes, 2001: 17).

Estes'in çizmiş olduğu teorik modelde toplumsal cinsiyet ve yaşlanmanın politik ekonomisi aşağıdakileri vurgulamaktadır (Estes, 2001: 120-121):

1. Cinsiyet, sosyal sınıf, ırk, etnik köken ve nesilden oluşan iç içe geçmiş baskı sistemlerinden etkilenen yaşlanmanın sosyal ve yapısal olarak üretilen doğası ve yaşanan yaşlılık deneyimi
2. Toplumda yaşlılık ve yaşlılığın sosyal, ekonomik ve politik işlenmesinde merkezi bir unsur olarak ideoloji ve bunun toplumsal cinsiyete yansımaları
3. Başta ataerkillik ve devlet olmak üzere kurum ve kuruluşlar tarafından toplumsal cinsiyete ve yaşa dayalı bağımlılığın toplumsal üretimi, sosyal kontrolü ve yönetimi
4. Küresel kapitalizm bağlamında cinsiyetçi devletin rolü, işlevleri ve eylemleri
5. Cinsiyet ve yaşlanmanın tanımı ve "tedavisinde" etkileyiciler ve potansiyel yararlanıcılar olarak "yaşlı bakımı girişimi" ve medikal-endüstriyel kompleks
6. Cinsiyet, sosyal sınıf, ırk ve etnik statüye göre yaşlılara yönelik sosyal politika ve müdahalelerin doğası ve sonuçları
7. Gerontolojik bilginin üretiminde eleştirel düşünömsellik ve feminist bir epistemoloji (bu aynı zamanda ataerkil düşünöcenin dışına çıkmak anlamına gelmektedir) ve geçerli olarak kabul edilen bilgi ve bu bağlamda geliştirilen entelektöel cesaret

Estes'in teorik modelde toplumsal cinsiyete yer vermesinin temelde iki nedeni bulunmaktadır: Birincisi yaşlı nüfusunda kadın oranı giderek artmaktadır ve bu durum zaten kırılgan bir dönem olan yaşlılığı daha da hassas hale getirmektedir; ikincisi, kadınlar devlete erkeklerden daha bağımlıdır ve bu durum esasen yaşlılıktan da bağımsız olarak, yaşam boyu geçerlidir (Estes, 2001: 121).

Cinsiyete dayalı olarak ortaya çıkan ekonomik eşitsizliğin önemli kaynakları, farklı bakım sorumlulukları, işgücü piyasası kalıpları, erkekler ve kadınlar arasındaki ücretler ve işle ilgili faydalardaki eşitsizlikler ve medeni durumdur. Kadınların daha uzun bir ömre sahip olmaları yaşlı kadınların dul kalma olasılığını da artırmakta ve bu durum yaşlı kadınların hem sosyal hem de ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalma şansını artırmaktadır. “Evli olmayan” medeni durum, bir kadının orta yaştan itibaren karşılaşacağı sosyal ve ekonomik yükleri artırmaktadır. Buna rağmen iş hayatına katılım ve kadınların evlilik yüzdesinin azaltılmasının temelinde yer alan ideolojik bakış ancak ve ancak yaşlı kadınların kalıcı yoksulluğu ve ekonomik kırılganlığını beslemektedir (Estes, 2001: 121-122).

Özetle, yaşlı kadınların devlete bağımlılık derecesi, kendi yaşlanmaları, dul olmaları, boşanmaları ve buna bağlı olarak ekonomik ve sağlık durumlarındaki düşüşlerle birlikte artmaktadır. Ne yazık ki tüm bu faktörler, milyonlarca kadının, özellikle ileri yaştakilerin, devlet eylemini şekillendiren daha büyük siyasi ve ekonomik güçlere karşı savunmasızlığını artırmakta ve böylelikle sistem kendini yeniden ve yeniden üretebilmektedir (Estes, 2001: 122).

Politik ekonomi yaklaşımının bu noktada devlete ve yaşlanmaya bakışının temel amacı, devletin, yaşlı kadınları yaşamları boyunca savunmasız ve bağımlı kılan baskı sistemlerini nasıl teşvik ettiğini ve yeniden ürettiğini anlamaktır. Önemli bir diğer husus ise yaşlanma sorunlarını tanımlayan ve metalaştıran devlet politikalarının (yani, kâr için özel olarak satılan tıbbi hizmetleri gerektiren bireysel tıbbi sorunlar), ideal ve pratik olarak sermaye birikimi sürecinde ve kapitalistlerin meşrulaştırılmasında devlet rolleriyle nasıl tutarlı olduğunu göstermektir (Estes, 2001: 128).

2.6. Vatandaş/ Halk

Vatandaşlık, birey ve devlet arasında, bireyin bağımlılık borçlu olduğu ve karşılığında devlet tarafından korunmaya hak kazandığı bir ilişki olarak tanımlanmaktadır. Vatandaşlık, bir bireyin, herhangi bir ülkede ikamet eden ve vatandaş olmayanlara tanımlanmamış ya da kısmen tanımlanmış haklardan - oy kullanma, askerlik ve kamu görevinde bulunma gibi- bütünüyle yararlanılabildiği ve

bu hakların beraberindeki çeşitli sorumluluklarla birlikte edindiği özgürlük statüsünü ifade etmektedir (Britannica, 2020).

Vatandaşlığın anlamı ve çerçevesi, devlet tarafından kamu politikası yoluyla sağlanan hak ve menfaatler; sosyal sınıf, cinsiyet, ırk ve entisiteye bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Dolayısıyla politik ekonomik yaklaşım, evrensel ve eşit olarak paylaşılan tek tip bir vatandaşlık deneyimine karşı, eleştirel bir literatür üzerine inşa edilmiştir (Estes, 2001: 10). Bu yaklaşıma benzer şekilde feminist yaklaşım da vatandaşlık kavramının, sanki erkekler ve kadınlar aynı vatandaşlık statüsünü yaşıyormuşçasına sorunsuz bir şekilde sunulmasına karşı çıkmaktadır. Bu sebeple feminist yaklaşım, alternatif olarak; toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf, etnisite gibi farklılıkları da içeren, “feminist çoğulcu vatandaşlık” kavramını önermektedir. Bu bakış açısı, çeşitliliğin, gündelik yaşam siyasetini ortak bir yarar siyasetine nasıl bağlayacağımıza dair bir odağı paylaşmaktadır (Estes, 2001: 126).

Eleştirel bakış açısı, sosyal politika ve yaşlanma üzerindeki çatışan güç mücadelelerine dikkat çeker, çünkü bunlar "vatandaş" deneyimi üzerinde durmaktadır. Modern devletlerde her bir vatandaşa, yasalar önünde "eşit olarak" muamele edilmesi gerektiğine dair bir söylem bulunmaktadır. Ancak söz konusu vatandaşların yaşam deneyimine geldiğinde, değişen nitelikler, durumlar ve sosyal koşullar göz önünde bulundurularak herhangi bir asli "eşitlik" sağlanamayacağı kabul edilmektedir (Estes, 2001: 232). Oysaki burada devreye giren şey, geniş bir yelpazedeki kurumlar aracılığıyla oluşturulmuş devletle olan oldukça karmaşık ve tefrik edilmiş bir ilişkidir. Bahsedilen kurumlarda kaynaklar ve ihtiyaçlara göre, insanlar, aile durumu ve yaşam döngüsündeki bulunulan nokta ve iş dünyasına ilişkin hayat öyküsü arasındaki farklar kanun önünde eşitlik ve eşit siyasi haklar kadar önemlidir (Sassoon, 1991: 90).

Estes'e göre vatandaşlığı çevreleyen temel sorun, kapitalist demokrasilerde kapitalizm ve demokrasi arasındaki ikilemin gerilim ve çelişki üretmesidir (Estes, 2001: 10). Çoğunluğun yönetimi anlamına gelen siyasi demokrasilerde, devletin mülkiyeti koruması, sermaye sahipleri için tehdit oluşturur. Zira gücü ve zenginliği sosyal adaleti gözeterek dağıtmak demek, zenginlerin de servetlerini, büyük çoğunluğun çıkarına kullanmaları için baskı yapmak demektir. Devlet ve kapitalist

sermaye arasındaki bu gerilimde emekçi, sıradan vatandaşın etkisi ve gücü vergilendirme ve kamu harcamalarının önceliklerini belirleme yetkilerindedir. Bu yetkinin kullanılmasındaki zorluk ise, insanları düzenli olarak elitlerin neleri önemsemeleri gerektiğini düşünmeye ve önemsemeye teşvik eden seçkinler tarafından yönlendirilmeden, vergilerin nasıl artırılacağını ve harcanacağını yönetme gücü olarak kullanabilmektir (Plotkin & Scheuerman, 1994: 29).

Vatandaşlık, kamu politikalarının üretilmesi noktasında büyük öneme sahiptir. Zira bu politikalar, etki edeceği kitleleri oluşturan vatandaşların haklarının nasıl tanımlandığına bağlı olarak geliştirilmektedir. Devletlerin vatandaşlarına sunacağı yaşam fırsatları, büyük ölçüde işgücüne katılım ve mülkiyete dayandığından, vatandaşlık politik olduğu kadar ekonomik de bir fenomendir. Bu nedenle “vatandaşlık hakkı” ile işaret edilen “büyük ölçüde bireyci ve bazen asosyal görüşlerin” aksine, karşılıklı bağımlılık ve dayanışma kavramlarını vurgulayan “sosyal haklar” kavramı politik ekonomi yaklaşımının eleştirel söylemiyle tutarlılık göstermektedir (Estes, 2001: 11).

Her ne kadar neo-liberal ideoloji, toplumdan bağımsız bireysel bir özgürlük kavramını desteklese de toplumsal gerçeklik tam olarak böyle değildir. Sosyal haklar kavramının bizatihi kendisi, bireylerin “karşılıklı bağımlılığının” kabulünün bir tezahürüdür. Söz konusu bağımlılığı kabul etmek, toplumsal aktörlerin bütününe ilerlemesindeki maliyetleri üstlenmek noktasında vatandaşlara ahlaki yükümlülükleri de beraberinde getirmektedir (Twine, 1994: 29-34). Bu durum yaşlılık döneminde bireylerin sosyal sınıf ve cinsiyetine göre değişkenlik gösteren yaşam kalitesinin sosyo-ekonomik maliyetlerini de güçlü bir şekilde yansıtmaktadır.

Toplumun maddi ve insani yeniden üretiminin karşılıklı bağımlılık ilişkilerini ve süreçlerini içerdiği varsayımına dayanan bu sosyal politika ve yaşlanmaya yönelik bakış, Estes’in modelinde vatandaşlığın konumu ve işlevini yansıtmak açısından tutarlıdır (Estes, 2001: 11-12).

2.7. Medikal Endüstri Kompleksi ve Yaşlı Bakımı

Girişimleri

“Medikal endüstri kompleksi” kavramı ilk olarak Barbara ve John Ehrenreich tarafından 1969 yılında yayımlanan "Medikal Endüstriyel Kompleks" başlıklı bir makalede kullanılmıştır (Ehrenreich & Ehrenreich, 1969). Daha sonra bu kavram yine Ehrenreich’ler tarafından hazırlanan “The American Health Empire: Power, Profits, and Politics” başlıklı raporda sunulmuş ve bu kavrama yönelik incelemeler 1970’ler boyunca, “New England Journal of Medicine”deki tartışmalarla birlikte sürmüştür. Önemli bir tıp profesörü olan Arnold S. Relman’ın 1980 yılında The New England Journal of Medicine dergisinin editörü olarak görev yaptığı sırada ise “medikal endüstri kompleksi” üzerine tartışmalar daha da popüler hale gelmiştir. Nitekim Relman da bizzat “medikal endüstri kompleksi” kavramını kullanmış ve ABD’de sağlık hizmetlerinin tıbbi ihtiyaca göre değil, hastanın ödeme kabiliyetine göre dağıtılan bir "piyasa malı" olarak sunulduğunu ifade etmiştir (Angell, 2014). Medikal endüstriyel kompleks, milyarlarca dolarlık işletmelerden oluşan oldukça katmanlı ve geniş bir sağlık sektöründen oluşmaktadır (Estes ve ark., 2001: 165-166).

Medikal endüstri kompleksi şu bileşenlerden oluşmaktadır: Hastaneler, bakımevleri, doktorlar (maaşlı ve hizmet başına ücret alanlar), evde sağlık kurumları, tedarik ve ekipman üreticileri, ilaç şirketleri, sigorta şirketleri, bakım kuruluşları, uzmanlaşmış merkezler (cerrahi ve diyaliz merkezleri gibi), darülacezeler, hemşireler ve diğer tüm sağlık çalışanları, sağlık sektörü yöneticileri, pazarlamacılar, avukatlar ve planlamacılar ve araştırma kuruluşları. Bu kuruluşlara ek olarak, binlerce başka kuruluş, uzun vadeli bakım (örneğin, vaka yönetimi, geçici bakım, ev kadını/ev işleri görevlisi, bağımsız yaşam merkezi) ve sağlığı da içine alan sosyal hizmetler de dahil olmak üzere engelliler ve yaşlanma için diğer hizmet veren kişi, kurum ve kuruluşlar (Estes ve ark., 2001: 168).

Yaşlanmayı ve sosyal politikaları anlamak için, birbiriyle örtüşen ve karşılıklı olarak birbirini güçlendiren iki yapısal düzenlemeye dikkat edilmesi gerekmektedir. Bunlar: Medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimleridir. Ancak sermaye sahipleri tarafından kendi çıkarları doğrultusunda desteklenen bir sağlık sisteminin

varlığına bakmak yeterli değildir. Devletin piyasaya dayalı dağıtım sistemlerini güçlendirme ve teşvik etmedeki rolü göz ardı edilemez. Sermaye ve devlet arasındaki karmaşık ve çelişkili ilişki, medikal endüstri kompleksinin ve yaşlı bakımı girişimlerinin dinamik doğasını yaratır (Estes ve ark., 2001: 165-166).

Medikal endüstri kompleksi üzerine yapılan bilimsel incelemelerde sağlık hizmetlerinin (a) işçilerin üretkenliğini (sağlığını) artırarak, (b) üretimi ve kârı desteklemek için gereken sosyal istikrarı ideolojik olarak sağlayarak ve (c) büyük yatırım fırsatları sağlayarak kâr elde etmeyi kolaylaştırdığı ileri sürülmüştür (C. L. Estes ve ark., 1984; Himmelstein & Woolhandler, 1986; J. B. McKinlay & Stoeckle, 1994; Navarro, 1976; Relman, 1980; Wohl, 1984). Söz konusu komplekslerin üretiminde, küreselleşme ve enformasyonun da etkisiyle sıralamada son işlev olan kâr, çok kısa bir süre içerisinde sağlık hizmetlerinin; üretilmesi, ticarileştirilmesi, şirketleştirilmesi ve mülkiyete geçirilmesinde, kapitalizmin doğasına uygun olarak, merkezdeki itici güç olarak işlev görmeye başlamıştır (Estes ve ark., 2001: 166).

"Yaşlı bakımı girişimi" (**aging enterprise**)², ilk olarak 1979'da Estes tarafından ortaya atılmış bir terimdir (Estes, 1979: 2):

"Terim, yaşlılara tek bir kapasitede hizmet eden programlar, organizasyonlar, bürokrasiler, çıkar grupları, ticaret birlikleri, sağlayıcılar, endüstriler ve profesyonellerden oluşan yığılı tanımlar. Başlıca bileşenler arasında doktorlar, hastaneler, Sosyal Güvenlik İdaresi, Yaşlanma İdaresi, yaşlanmayla ilgili eyalet ve bölge kurumları, yaşlanmayla ilgili kongre komiteleri ile huzurevi ve sigorta sektörleri yer alır."

Bu tanım kapsamında, yaşlı bakımı girişimlerinin sağlıkla ilgili bileşenleri, medikal endüstri kompleksin içinde yer almakla birlikte, yaşlı bakımı girişimi, sağlığın ötesine ve yaşlanmayla ilgili tüm faaliyet alanlarına uzanan devletin ve kurumsal eylemin rolünü de yapısına dahil etmektedir. Yaşlılık girişimleri kavramı genel anlamda, sosyal politika ile yaşlıların durumu ve ihtiyaçları arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır (Estes ve ark., 2001: 167).

² "Aging enterprise" kavramının daha önce Türkçe'ye çevrilmiş bir karşılığına literatürde rastlamadık. Bu nedenle, "Aging enterprise" kavramını, tanımını da göz önüne alarak "yaşlı bakımı girişimi" olarak Türkçe'ye çevirmeyi uygun bulduk.

Sağlık sektörünün gelişmesi, nüfusun sağlık durumunda iyileşme anlamına geldiği gibi özel sağlık sektörünün de gelişmesi ve güçlenmesi anlamına gelmektedir. Kapitalist toplumlarda, medikal endüstri komplekslerinin ekonomik olarak büyümesi, sermaye grupları için kar birikimi, yatırım fırsatı ve istihdam kaynağı olarak işlev görmektedir. Bununla birlikte özel sağlık sektörü, üretkenlik ve kar için ihtiyaç duyulan insan gücü sermayesini, ürettiği sağlık hizmetleriyle koruyarak genel işgücü sağlığına katkıda bulunmaktadır (Estes ve ark., 2001: 167).

1970'ler, 1980'ler ve 1990'lar, medikal endüstri kompleksinin, ABD başta olmak üzere, kapitalist toplumlarda, küreselleşmenin de etkisiyle, hastanenin çok ötesine ulaşan ve sağlık sektörünün neredeyse tamamına nüfuz eden büyük, karmaşık, bürokratik olarak birbirine bağlı birimlerin ve düzenlemelerin oluşmasında, sağlık hizmeti harcamalarında ve sunumunun rasyonelleştirilmesinde muazzam bir büyümenin yaşandığı yıllar olmuştur (Estes ve ark., 2001: 177). Bu süreç içerisinde, medikal endüstri kompleksine ek olarak, örneğin genetik araştırma merkezleri gibi yeni sektörler de ortaya çıkmıştır. Ancak söz konusu medikal organizasyonların ve endüstrilerin bu dikey ve yatay gelişimi, entegrasyonu, piyasa ideolojileri tarafından kuralsızlaştırmayı da talep ettiğinden, hükümet politikalarına da etki etmiştir. Bu nedenle sağlık hizmeti sunumunun çehresini derinden değiştiren sosyal politikalara imza atılmıştır. Örneğin, ABD'de 1960'ların ayırt edici özellikleri olan eşitlik, erişim ve hesap verebilirlik sağlık politikası hedefleri, başkan Reagan döneminde rafa kaldırılmıştır. Bu dönemde Amerika'nın büyükleri, devletin ve sermayenin ikili çıkarları arasında, her biri kendi maliyetlerini kısıtlamaya ve azaltmaya çalışan ve bunların hiçbirini bakıma erişimdeki eşitsizliklerle de ilgilenmeyen yalnızca garantili ve karlı bir pazarla ilgilenen bir sisteme teslim olmuştur. Bu durumun Amerikan vatandaşları için sonucu, maliyetli ve çok katmanlı bir sağlık sistemi olmuştur (Estes, 1991: 73). 21. yüzyıla gelindiğinde, küreselleşmenin de etkisiyle, sağlık hizmetlerinde yaşanan bu değişiklikler, Amerikan sağlık sektöründe temel bir toplumsal dönüşüme ve sistemin özel sermayenin kontrolü altında rasyonelleştirilmesine hızla devam etmektedir (Estes ve ark., 2001: 177-178).

Devlet, post-endüstriyel kapitalizm, cinsiyet/toplumsal cinsiyet sistemi ve halk/vatandaş arasındaki ilişkiler, medikal endüstri komplekslerinin (Ehrenreich &

Ehrenreich, 1969; Estes ve ark., 2001; Relman, 1980) ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yaşlı bakımı girişimlerinin (Estes, 1979) yaratılmasını ve büyümesini ateşlemiştir. Estes'e göre, hem medikal endüstri kompleksinin hem de yaşlı bakımı girişiminin merkezinde, sağlık hizmetlerini ve yaşlıların ve toplumdaki diğer kişilerin ihtiyaçlarını belirli ekonomik pazarlar için metalara dönüştüren sağlığın metalaştırılması vardır (Estes, 1979). Bu nedenle hem kapitalist sermaye hem de hükümetler, sağlık ve yaşlılık hizmetleri konusuna sosyal bir faydadan ziyade ekonomik bir ürün olarak bakmaktadır. Devlet teşvikleri, toplumsal sağlığı değil karı maksimize etmeye yöneliktir. Bu durumun yaşlılar (aynı zamanda kamu politikasına ve programlarına bağımlı tüm kişiler) için getirdiği sonuçlar, temel hakların, “sosyal haklara” dönüşmesi ve böylece sosyal ihtiyaçların da kar getiren metalara dönüşmesi olmuştur (Estes, 2001: 12).

Medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimleri, halihazırda sosyal politikalara bağımlı yaşlı bireyleri, yaşlılığı daha fazla tıbbileştiren tanımlamalara kapatarak bağımlılığı daha fazla pekiştirmektedirler (Estes, 2001: 12). Devletin ve sermayenin sırtında bir yük olarak görülen yaşlı hizmetlerinin maliyetlerini en aza indirmeye yönelik devletin uyguladığı kamu politikaları ile bakımın enformelleştirilmesi yoluyla aile sorumluluğunun tanımlanması ve bir işgücünün yeniden üretimi ve sürdürülmesi için gerekli olan ücretsiz kadın emeğinin sürekli arzı da pekiştirilen bağımlılığın bir diğer yönünü oluşturmaktadır (Estes, 1991: 77).

Yaşlılık döneminde karşılaşılan sorunlar, kamu politikaları tarafından sosyal veya yapısal düzeyden ziyade büyük ölçüde bireysel olarak "yaşlılığın sorunları" tanımlanmaktadır. Sorunun çözümüne yönelik yapılan politikalar ise yaşlı vatandaşların haklarını korumaktan ziyade, başarılı yaşlanmayı teşvik etmek için bir tıbbi hizmet endüstrisine ve bireysel davranış değişikliklerine olan ihtiyacı vurgulayacak şekilde inşa edilmiştir (Estes, 2001: 12).

Estes'in teorik modeline medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişiminin dahil edilmesi hem devlet hem sermaye hem de cinsiyet sistemi arasındaki ilişkilerin ürünleri olarak sağlık hizmetlerinin anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Zira yaşlı sağlık hizmetlerine yönelik modelde vurgulanan, özelleştirme,

piyasalaştırma, rasyonalizasyon, tıbbileştirme, kurumsallaştırma gibi kilit eğilimlerin her biri, yaşlılık politikası kapsamında mevcut kaynakları ve yaşlıların yaşam şanslarını hayati bir şekilde şekillendirmiştir (Estes, 2001: 13).



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİNEMADA YAŞLILIĞIN POLİTİK EKONOMİ YAKLAŞIMI ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

3.1. Araştırma Soruları

1. Sınıf, ırk/etnisite, cinsiyet ve yaş, filmlerde gösterilen yaşlı karakterlerin hayatlarında baskı oluşturmuyorlar mı?
2. Filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarında vatandaş olmak, devletle kurulan ilişkide, yaşlı birey için olumlu bir anlama ve lehte sonuçlara sahip mi?
3. Medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimleri, filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarına yasal yollarla ve bir tür zorunluluk olarak mı dahil olmaktadır?
4. Post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşme, filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarında olumlu bir etkiye sahip midir?
5. Filmlerdeki yaşlı karakterler, yaşadıkları olumsuzluklar karşısında marjinal direniş yöntemleri sergiliyorlar mı?

3.2. Filmler

Bu bölümde, kuramsal çerçeve olarak belirlediğimiz politik ekonomi yaklaşımının Carroll Estes modeline ilişkin hazırladığımız araştırma sorularına cevap aramak üzere seçtiğimiz filmler hakkında kısa bilgilere ve filmlerin konularına yer vereceğiz.

I Care A Lot (2020)

J Blakeson'ın yazıp yönettiği, ilk gösterimini 12 Eylül 2020'de, Toronto Film Festivali'nde yapan "*I Care a Lot*" filmi, 19 Şubat 2021 tarihinden itibaren Netflix ve Prime Video dijital yayın platformları aracılığıyla izleyicisiyle buluşmuş ve çeşitli sinema ödülleri toplam 1 ödül ve 5 adaylık almıştır (Blakeson, 2020).

Komedi, gerilim ve suç türündeki film, son derece başarılı bir yasal vasi olan Marla Grayson'ın (Rosamund Pike) hikayesini anlatmaktadır. İnsanları, "kapanlar ve

kapılanlar”, “avcılar ve avlar” ile “aslanlar ve kuzular” şeklinde sınıflandıran Grayson Vesayet Şirketi’nin sahibi Marla Grayson, kendisini de yenilgiyi asla kabul etmeyen bir “dişi aslan” olarak tanımlamaktadır. Onu, arzuladığı başarıya götüren yol ise kanunları kendi çıkarına olacak şekilde kullanarak zengin yaşlıların “koruyucu meleği” olmaktır. Ancak Marla’nın seçtiği bir sonraki kurban, diğer yaşlılar gibi “savunmasız” değildir ve olaylar hiç beklenmedik şekilde bir kara mizaha dönüşür.

I, Daniel Blake (2016)

Senaryosunu Paul Laverty’nin yazdığı, yönetmen koltuğunda Ken Loach’un olduğu, ilk gösterimini 13 Mayıs 2016’da Cannes Film Festivali’nde yapan ve festivalden Altın Palmiye ödülü ile dönen “*I, Daniel Blake*” filmi, çeşitli sinema ödülleri toplam 31 ödül ve 38 adaylık almıştır (Loach, 2016).

Dram türündeki film, kalp krizinden kurtulan 59 yaşındaki marangoz Daniel Blake’in (Dave Johns) İstihdam ve Destek Ödeneği almak için bürokratik yapı içerisindeki mücadelesine odaklanmaktadır. Yaşlı bir vatandaş olarak hayatta kalmaya çalışırken, bekar bir anne ve iki çocuğu ile yolları kesişir. Artık Daniel, kendisi için bir umut ararken bu insanlar için de umut olmaya çalışacaktır.

Lun Lok Yan (Still Human) (2018)

Oliver Siu Kuen Chan’ın yazıp yönettiği, ilk gösterimini 6 Kasım 2018’de Hong Kong Asya Film Festivali’nde yapan “*Lun Lok Yan*” diğer bir adıyla “*Still Human*” filmi, çeşitli sinema ödülleri toplam 13 ödül ve 12 adaylık almıştır (Chan, 2018).

Dram türündeki film, felçli, umutsuz ve yaşlı bir Hong Konglu adam olan Leung Cheong-wing (Anthony Chau-Sang Wong) ile geçimini sağlamak için Cheong-wing’in bakıcılık ve hizmetçiliğini yapan Filipinli Evelyn Santos’un (Crisel Consunji) ilişkisine odaklanmaktadır. Aynı çatı altında yaşayan bu iki yabancı, onları bir araya getiren koşulların acımasızlığının gölgesinde kendilerinin ve birbirlerinin hayatlarına yeni anlamlar katmaya çalışırlar.

Bizi Hatırla (2016)

Çağan Irmak'ın yazıp yönettiği, ilk gösterimini 22 Kasım 2018'de yapan “Bizi Hatırla” filmi, Sadri Alışık Tiyatro ve Sinema ödülleriinde bir adaylık almıştır (Irmak, 2018).

Dram türündeki film, küçük bir sahil kasabasında yaşlı bir terzi olan Eşref'in (Altan Erkekli) hastalanması nedeniyle oğlu Kaan'ın (Tolga Tekin) yanına gidişine odaklanmaktadır. Metropolde yaşayan ve kariyerinde daha üst basamaklara çıkmaya hazırlanan Kaan, babasının bakım yükümlülüğünü üzerine almasıyla birlikte eşiyile sorunlar yaşamaya başlar. Ayrıca babasıyla ilgilendiği takdirde işiyile ilgili karşısına çıkan fırsatları kaçıracığını düşünmektedir.

3.3. Bulgular

Seçtiğimiz filmleri incelerken, bu filmlerde yer alan karakterlerin yaşlılık dönemine odaklanmış olmasına özen gösterdik. Kendisi de en nihayetinde bir kurgu olan bu hikayelerde, karakterlerin belli bir zamanda ve mekânda başlarından geçenlere tanık olmaktadır. Dolayısıyla söz konusu karakterler, büyük resim hakkında bir fikri olmayan, birdenbire kendilerini bir durumun ortasında bulan ve ellerinden geleni yapmak zorunda kalan kimseler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Filmlerde görünmeyen nedenlerin, “bilişsel haritalama” eksikliği olduğunu kabul etmekteyiz (Diken & Laustsen, 2019: 13). Nitekim Slavoj Žižek'in ifadeleriyle:

“Bir film asla “yalnızca bir film” ya da bizi eğlendirmeyi ve dolayısıyla dikkatimizi dağıtarak bizi asıl sorunlardan ve toplumsal gerçekliğimiz içindeki mücadelelerimizden uzaklaştırmayı amaçlayan hafif bir kurgu değildir. Filmler yalan söylerken bile toplumsal yapımızın can evindeki yalanı anlatırlar.” (Diken & Laustsen, 2019: 15).

Bu nedenle filmlerde aktarılan hikâyede verili olan sonuçlar kadar görülmeyen nedenlerle de ilgileneceğiz. Fakat bunu yaparken, filmlere, onların anlamlarını değiştirecek bir şeyler eklemeye çalışmıyoruz. Bunun yerine filmleri alegorik olarak, ya da diğer bir deyişle diyalektik imgeler olarak, muğlaklık üzerinden okuyoruz. *“Filmlerdeki temaları, kişileri ve nesneleri, karşılıklı etkileşimleriyle toplumsal teoriyle ilgili anlamlar üreten amblemler olarak ele alıyoruz,”* diyebiliriz (Diken & Laustsen, 2019: 34). Bu bağlamda kuramsal çerçeve olarak belirlediğimiz politik

ekonomi yaklaşımında Carroll Estes modeline uygun olarak hazırladığımız başlıklar üzerinden seçtiğimiz filmleri inceleyeceğiz.

3.3.1. Yaşlılık Döneminde Kesişen, Birbirine Kenetlenmiş Baskı Sistemleri: Sınıf, Irk/Etnisite, Cinsiyet ve Yaş

Bu bölümde, “*Sınıf, ırk/etnisite, cinsiyet ve yaş, filmlerde gösterilen yaşlı karakterlerin hayatlarında baskı oluşturuyorlar mı?*” şeklindeki araştırma sorusuna cevap bulmak için *I Care A Lot*, *I, Daniel Blake*, *Lun Lok Yan* ve *Bizi Hatırla* filmleri incelenmiştir. Elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

I Care a Lot

I Care a Lot filminde, ana karakter Marla Granson, yaşlı kişilerin yasal vasisi olma işini yapmaktadır. Marla, mahkemece yasal vasisi olarak atandığı kimselerin para ve mülkiyetlerini idare etme hak ve yetkisine sahiptir. Bu nedenle Marla zengin yaşlıları kendisi için hedef olarak belirlemektedir. Bu bağlamda “av” bulmadaki işbirlikçisi olan doktor, Marla’nın bir sonraki avı olacak Jennifer Peterson isimli yaşlı kadını gerçek bir “ganimet” olarak tanımlamaktadır (Blakeson, 2020):

“Doktor: Onu inceliyordum ve bence o, bunun için... Söylemek istemiyorum.

Fran: Bir ganimet mi?

Doktor: Evet, sanırım öyle. (...) Makul derecede sağlıklı, ama son zamanlarda hafıza kaybı ve kafa karışıklığı belirtileri var. (...) Çocuğu yok, kocası yok, hiçbir ailesi, akrabası yok. Çok iyi bir sigortası var. Eskiden Chicago’da finans işi yapıyormuş ve emekliliği için buraya gelmiş.”

Bir insanın yaşlı, kadın, bekar, kimsesiz ve sınıfsal olarak zengin olması onu potansiyel bir “ganimet”e dönüştürmektedir. Bu özelliklerinden dolayı yaşlı kadının dosyasını alan Marla, işbirlikçisi ve kız arkadaşı olan Fran aracılığıyla kadın hakkında araştırma yapmaya başlar ve şu bilgileri elde eder (Blakeson, 2020):

“Jennifer Peterson, 15 Nisan 1949 doğumlu. 41 Williams Sokağı, Shallcross’ta yaşıyor. Çok güzel bir mahalle. Pahalı. Evi yedi yıl önce peşin almış. Kredi sorgulamasını yaptık. 41. Tertemiz. Borcu yok, sabıkası yok, hiç evlenmemiş. 40 yıl aynı şirkette çalışmış. Emekli olunca küçülmeye gitmiş, nakde çevirmiş. Şimdi ise yuvasında kuluçkaya yatmış. Altın yumurtlayan bir tavuk gibi. Vergi kayıtlarına göre üç farklı birikim hesabı var, hepsinden canavar gibi faiz alıyor. Gündüzleri sinemaya

gitmeyi seviyor. Çok okuyor, bahçe işlerini seviyor. Sıradan yaşlı bir kadın. Zengin, bağımsız, eğitilmiş.”

Sınıf, cinsiyet, ırk/etnisite ve yaş üzerine I Care a Lot filmi içerik analizi neticesinde ilgili sahnelerde yukarıdaki ifadelerle rastlanmıştır. Fran'nin saydığı bu özelliklerinden dolayı Jennifer Peterson “kurban” olarak seçilmektedir. Dolayısıyla yetişkinlik döneminde avantaj olarak görülebilecek “zengin, bağımsız, eğitilmiş ve iyi bir sigortaya sahip” olmak, yaşlılık döneminde bireyi “altın yumurtlayan tavuk” olarak hedef haline getirebilen birer dezavantaja dönüşebilmektedir.

Carroll Estes, yaşlı bireylerin yapısal bağımlılığını, sosyal sınıfını ve sermayesini belirleyen şeyin emeklilik yaşından önce oluşturulan bireysel koşullar ve işgücüne katılım olduğunu öne sürmektedir (Estes ve ark., 1984: 31-100). Bu bağlamda, I Care a Lot filminde, 40 yıl aynı şirkette çalışan, borçsuz, sabıkasız ve üç farklı birikim hesabı olan, çocuksuz ve dul bir kadın olan Jennifer Peterson karakteri üzerinden yaşlı bireylerin, sınıf, cinsiyet ve yaş faktörleri açısından baskı altında olduğu gösterilmiş ve politik ekonomi kuramı çerçevesinde Estes'in görüşlerini desteklemiştir.

Estes, ırk ve ırkçılığın, yaşlı bireyleri, sosyal yapılarda ve iktidar ilişkilerinde kurumsal olarak kuşattığını ve barınma, eğitime ulaşma gibi gündelik yaşam deneyimlerini baskıladığını öne sürmektedir (Estes, 2001: 15-16). Nitekim I Care a Lot filminde bu konuya da değinilmiştir. Yaşlı karakter Jennifer Peterson, Rus kökenli olmasına rağmen sahte kimlik kullanarak ırk baskısından kendisini korumaya çalışmıştır. Fakat Marla, bu hakikati öğrendiğinde, onun gerçek kimliğini bildiğini göstererek Jennifer üzerinde, ırk/etnisite faktörünün baskısını yeniden kurmaya çalışır. Dolayısıyla, I Care a Lot filminde, gerçek kökenini saklayan Jennifer Peterson karakteri üzerinden yaşlı bireylerin, birbirine kenetlenmiş baskı sistemlerinin bir parçası olan ırk faktörü açısından da baskı altında olduğu gösterilmiş ve politik ekonomi kuramı çerçevesinde Estes'in görüşlerini desteklemiştir.

Sonuç itibarıyla, “*Sınıf, ırk/etnisite, cinsiyet ve yaş, filmlerde gösterilen yaşlı karakterlerin hayatlarında baskı oluşturuyorlar mı?*” şeklindeki birinci araştırma sorusunu I Care a Lot filmi, tüm faktörler açısından olumlu yanıtlamaktadır.

I, Daniel Blake

I, *Daniel Blake* filminde, ana karakter olan Daniel, eşi vefat etmiş ve çocuksuz, İngiltere’de yalnız yaşayan yaşlı bir marangozdur. Geçirdiği kalp hastalığı nedeniyle çalışamaz duruma gelmiştir. Bu yüzden devletten yardım talebinde bulunmaya çalışır. Ancak ona yardım edecek kimsesinin olmayışı, gelir düzeyi ve eğitim seviyesinin düşük olması tüm bu süreçte ona baskı kurar. Özellikle film boyunca internet üzerinden hazırlaması gereken belgeleri bir türlü hazırlayamaz. Bu durumla ilgili görüştüğü görevliye şunları söyler (Loach, 2016):

“Daniel: Dinle, bilirsin, bana bir arazi parseli ver, sana bir ev yaparım. Fakat bilgisayardan anlamam.

Görevli: Biliyor musunuz, aslında Internet tabanlı çalışırız.

Daniel: Oh, yine başladık. Telefonda hep böyle dersiniz: "Internet tabanlı çalışırız." Ben de kâğıt kalem tabanlı çalışırım.”

Daniel yaşına, sosyal sınıfına rağmen işe yaramaz beceriksiz biri değil, kendine güvenen bir marangozdur. Ancak bu, onun hayatta kalması için yeterli değildir. Kalp hastalığı nedeniyle çalışmadığından geçimini sağlamak için yardıma muhtaçtır. Bu yüzden yardım alabilmek için elinden geleni yapar. Fakat yardım başvurusunun değerlendirilebilmesi için iş başvurusunda bulunup reddedildiğini ispatlaması gerekmektedir. İş başvurusu yapmak için ise nasıl yapıldığına dair hiçbir fikrinin olmadığı bir özgeçmiş hazırlaması... Bu konuyla ilgili kurum çalışanı ile arasında şöyle bir diyalog geçer (Loach, 2016):

“Görevli: Güncel bir özgeçmişiniz olmalı, böylece iş aramanıza yardım ederiz. Şimdi, biraz bekleyin. Bir tane, Özgeçmiş Çalıştayı var, katılmanızı tavsiye ederim. Bu cumartesi saat 9:00’da.

Daniel: Yok, teşekkürler, ben kendim hallederim.

Görevli: Hayır, Bay Blake. Bu resmi bir yönerge. İş Arama Yardımı işlemleri dursun istemiyorsanız buna katılmalısınız.

Daniel: Katılmazsam ne olacak?

Görevli: O zaman yaptırım süreci başlar.”

Sınıf, cinsiyet, ırk/etnisite ve yaş üzerine I, Daniel Blake filmi içerik analizi neticesinde ilgili sahnelerde yukarıdaki ifadelerle rastlanmıştır. Daniel, yaşı, sosyal sınıfı ve eğitim düzeyi nedeniyle zaten baskı altındayken yaşadığı sağlık sorunları onu

daha da sıkıştırmaktadır. Daniel’ın konuştuğu görevlinin anlayışsız bir tutumla ifade ettiği “yaptırım sürecinin başlaması” yaş ve sınıfa bağlı kurumsallaşmış baskının apaçık bir göstergesidir.

Carroll Estes, sosyal sınıfın, sosyal politikaların önemli bir ayağını oluşturan Sosyal Güvenlik konusuyla doğrudan ilişkili olduğunu belirtmektedir. Zira Sosyal Güvenlik bir hak olarak kabul edilmekle birlikte ve bu hak ancak işgücüne katılabilen kişilerin başarısı karşılığında verilmektedir. Çalışma hayatının dışında kalan ya da çalışma hayatının dışına itilen kişiler için konu, sürdürülebilir olmayan sosyal yardım programlarına evirilmektedir (Estes, 2001: 14). Bu bağlamda, I, Daniel Blake filminde, yalnız, dul ve çocuksuz, eğitim seviyesi düşük olması nedeniyle çağın gerektirdiği enformasyona ayak uydurmakta zorlanan, sağlık sorunları nedeniyle çalışamaz, yoksul ve yardıma muhtaç hale gelmiş yaşlı bir marangoz olan Daniel karakteri üzerinden yaşlı bireylerin, sınıf ve yaş faktörleri açısından baskı altında olduğu gösterilmiş ve politik ekonomi kuramı çerçevesinde Estes’in görüşlerini desteklemiştir.

I, Daniel Blake filminde, ırk ve cinsiyet faktörlerine bağlı doğrudan bir baskıya rastlanmamıştır. Bunda, Daniel’ın modern dünya için son derece makbul olan, beyaz ve erkek İngiliz vatandaşı olmasının etkili olduğu düşünülebilir. Ancak Daniel’ın karşılaştığı sorunlar ve muameleler göz önüne alındığında “beyaz” ve “erkek” olmanın, ırk ve cinsiyet faktörleri açısından ayırt edici avantajlar olmaktan çıktığını söylemek de mümkündür.

Sonuç itibariyle, “*Sınıf, ırk/etnisite, cinsiyet ve yaş, filmlerde gösterilen yaşlı karakterlerin hayatlarında baskı oluşturuyorlar mı?*” şeklindeki birinci araştırma sorusunu, I, Daniel Blake filmi, cinsiyet ve ırk faktörleri açısından yanıtsız bırakırken sınıf ve yaş faktörleri açısından olumlu yanıtlamaktadır.

Lun Lok Yan

Lun Lok Yan filminde, yaşlı karakter olan Leung Cheong-wing’e dair genel tanımlamaları, ona bakmak için Filipinler’den gelen Evelyn Santos’tan dinliyoruz. Evelyn, izin gününde, kendisi gibi bakıcılık yapmak için Hong Kong’a gelmiş olan

kadınlarla buluşur. Yıllardır orada yaşayan kadınlar, tecrübelerini Evelyn ile paylaşarak ona çeşitli taktikler verirler. Her biri sırayla bakımını üstlendiği kişiyi anlatırken bir tanesinin malikanede yaşayan yaşlı bir kadına baktığını ve bu yüzden aralarında en şanslı olanın o olduğunu söylerler. Sıra Evelyn'e geldiğinde ise aralarında şöyle bir konuşma geçer (Chan, 2018):

“Evelyn: Toplu konutta yaşıyor. Boşanmış, şimdi tek başına ve engelli. Çok da kötü değil.

Arkadaşları: Yeni gelenlerin ilk işverenleri genellikle bahsettiğin gibi oluyor. Tek bir insanla uğraşmak çok da zor olmamalı. Ama engelli dedin, engeli ne?

Evelyn: Boyundan aşağısı felç. Ellerini kullanabiliyor ancak o da kısıtlı.

Arkadaşları: E, o zaman, çişini de kakasını da temizliyorsun yani? Aman, hemen bir başkasını bul.

Evelyn: Aslında o kadar da kötü değil. Önceki işim de buna benzerdi.

Arkadaşları: Gerçekten başka bir patron bulmalısın. Bundan biraz iyisini bulmak çok da zor olmaz. Bu arada biz de kulaklarımızı açık tutarız. Ama şimdilik çok dikkatli olmalı ve kesinlikle kendini kovdurmamalıydın. Yoksa doğru Filipinler'e geri dönmek zorunda kalırsın.”

Sınıf, cinsiyet, ırk/etnisite ve yaş üzerine Lun Lok Yan filmi içerik analizi neticesinde ilgili sahnelerde yukarıdaki ifadelere rastlanmıştır. Evelyn'in ve diğer bakıcı kadınların bu ifadeleri üzerinden, bakıma ihtiyaç duyan birisinin yaşlı, dul, erkek, gelir düzeyi düşük ve engelli olmasının, onu bakıcıların gözünde de istenmeyen kişi yaptığı anlaşılmaktadır. Tüm bu özelliklerin yaşlı bir kişinin hayatını yeterince zorlaştırması yetmiyormuş gibi yine bu özelliklerden dolayı ihtiyaç duyduğu yardıma da erişmesi zorlaşmaktadır.

Lun Lok Yan filminde, ırk faktörüne bağlı yaşlı karakterin maruz kaldığı doğrudan bir baskıya rastlanmamıştır. Ancak küresel bakım zincirinin bir sonucu olarak bakım verenler ile bakım alanlar arasındaki köken farklılığı, başta iletişim olmak üzere çeşitli güven sorunlarına da neden olmaktadır.

Politik ekonomi yaklaşımı, ırk/etnisite ve yoksulluk arasındaki güçlü ilişkiye dikkat çekmektedir. Bununla birlikte Carroll Estes, birbirine kenetlenmiş baskı sistemleri arasındaki ilişkilerin, küreselleşmenin de etkisiyle medikal endüstri komplekslerinin yaratılmasında etkili olduğunu öne sürerek sağlık ve yaşlılık

hizmetleri konusuna, sosyal bir faydadan ziyade ekonomik bir ürün olarak bakmaktadır (Estes, 1979). Filmde de ırk/etnisite faktörü, bakım veren Evelyn'in "kendini kovdurmayıp, Filipinler'e geri dönmek zorunda kalmamak" şeklinde aldığı uyarılar ve Leung Cheong-wing'in bu güvensizliğe bağlı olarak kendini korumak için Evelyn'in pasaportuna el koyması gibi durumlarla yaşlıyı ve yaşlı bakımını metalaştıran yardımcı bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Lun Lok Yan filminde, Leung Cheong-wing'in karakteri üzerinden yaşlı bireylerin, ırk faktörü açısından da baskı altında olduğu gösterilmiş ve politik ekonomi kuramı çerçevesinde Estes'in görüşlerini desteklemiştir.

Sonuç itibariyle, "*Sınıf, ırk/etnisite, cinsiyet ve yaş, filmlerde gösterilen yaşlı karakterlerin hayatlarında baskı oluşturuyorlar mı?*" şeklindeki birinci araştırma sorusunu, Lun Lok Yan filmi, tüm faktörler açısından olumlu yanıtlamaktadır.

Bizi Hatırla

Bizi Hatırla filminde, yaşlı karakter olan Eşref Gönen, İzmir'de küçük bir sahil kasabasında saygın bir terzi olarak yaşayan, dul bir erkektir. Tek çocuğu olan oğlu Kaan, İstanbul'da büyük bir televizyon kanalında yöneticilik yapmaktadır. Kasabanın insanından başka kimsesi olmayan Eşref Bey'in en yakın arkadaşı ise kasabada küçük bir restoran işleten Leman Hanımdır. Son zamanlarda sağlığı bozulan ve git gide yaşlanan Eşref Bey ile Leman Hanım arasında şöyle bir diyalog geçer (Irmak, 2018):

"Leman Hanım: Bak yine... Senin paran burada geçmez Eşref Beyciğim, kaç kere söyliycem sana? Senin ayağın bana uğur zaten. Sen gelince bu dükkân dolup taşıyor.

Eşref Bey: Aman be Leman ne uğuru, kendimize hayrımız dokunaydı bir de.

Leman Hanım: Daha ne dokunmayacak? Sırf burada değil, bütün İzmir'in esvabını sen dikmedin mi? Köylüsü şehirlisi, düğün dernek sana koşmadı mı? Senin sanatının üstüne mi vardı? Şimdi bile bütün o hotkütürler³ senin eline su dökemez.

Eşref Bey: Aman be Leman, sanatım mı kaldı Allah'ını seversen.

Leman Hanım: Bre deli deli konuşma. Tembelim kıçım kayış atıyor demiyorsun da boşuna bahane!"

³ Haute couture demek istiyor.

Sınıf, cinsiyet, ırk/etnisite ve yaş üzerine Bizi Hatırla filmi içerik analizi neticesinde ilgili sahnelerde yukarıdaki ifadelere rastlanmıştır. Filmde yer alan yukarıdaki diyalogda sınıf ve yaşa ilişkin ipuçları bulunmaktadır. Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere, her ne kadar yaşlılık döneminde sağlığın bozulmasıyla birlikte kişilerde bir özgüven eksikliği hasıl olsa da kişinin sosyal sınıfı, bilgi ve becerisi, ona duyulan saygının devam etmesini sağlamaktadır. Ancak yalnız yaşayan ve sağlığı bozulan Eşref Bey için bu söylemler, kendisinden bir beklenti olduğu ve bu beklentileri karşılaması gerektiği yönünde bir baskıya da neden olmaktadır. Nitekim bu konuşmanın devamında Leman Hanım'ın, Eşref Bey'in kendisine dikmeye söz verdiği kıyafeti bir türlü dikmediğine dair tatlı bir sitemde bulunur. Eşref Bey de filmin sonunda sözünü tutmak adına hasta haliyle son gücünü kullanarak elbiseyi diker ve ardından hayata veda eder.

Politik ekonomi yaklaşımına göre, sınıf, eşitsizliğe bağlı olarak, yaşlılık döneminde bazı bireyler için kontrol ve güce dönüşürken, diğer bireyler için bağımlılık ve güçsüzlüğe yol açmaktadır (Phillipson, 2006: 43-46). Carroll Estes, söz konusu ayrımın, yaşlılık öncesi çalışma hayatında edinilen maddi ve manevi sermaye birikimine göre tezahür edeceğini ifade etmektedir (Estes ve ark., 1984: 31-100). Bu bağlamda, Bizi Hatırla filminde, terzilik sanatıyla bütün İzmir'in saygısını kazanmış ve hem iyi bir esnaf olarak kendi birikimi hem de oğlunun iyi bir işe sahip olması nedeniyle kültürel ve ekonomik sermayesi yüksek olan Eşref Bey karakteri üzerinden yaşlı bireylerin, sınıf faktörü açısından doğrudan bir baskıya uğramadığı gösterilmiştir.

Bizi Hatırla filminde, cinsiyete ilişkin baskı ise kendisini dede-torun ilişkisi üzerinden göstermektedir. Filmde Eşref Bey'in torunu olan İrem ailesiyle sık sık kavga etmekte ayrıca ailesinden gizli olarak zayıf olmak için yediklerini kusmaktadır. Eşref Bey, İrem'in bu yeme bozukluğunu öğrendiğinde yanına gidip onu teskin eder. İrem de bu kusma olayının aralarında bir sır olması için dedesinden söz alır. O esnada banyoda ikisini birlikte gören İrem'in annesi Eşref Bey hakkında kötü düşünür ve bu meseleyi kızıyla konuşmak ister. Aralarında şöyle bir diyalog geçer:

“Ece: Dün gece banyoda deden sana ne dedi? Hani ikiniz...Böyle omuzlarından tutmuştu.

İrem: Babamla tartıştığımız için beni teselli ediyordu.

Ece: *Başka bir şey olmadı değil mi?*

İrem: *Anne? Aslında ben bir şey anladım da sen esas ne diyeceğini açık açık söylesene bi! Okuduğun haberler, ülkenin son hali seni iyice paranoyak etmiş. Bence dedemin değil senin kafan gitmiş!*

Ece: *İrem, ne biçim konuşuyorsun benimle!*

İrem: *Ya sen böyle iğrenç bir şeyi nasıl düşünebilirsin! Senden nefret ediyorum! Sakın babam bunu bilmesin, sakın!*

Ece: *İrem, ne dedim ki ben şimdi? Tamam.*

İrem: *Senden nefret ediyorum, çık dışarı!”*

Eşref Bey’in gelini Ece’nin bu kaygısının İrem’in sözünü ettiği haberler ve ülke gündemiyle ilgisi kurulabilse de filmin ilerleyen dakikalarında Ece’nin üvey babası tarafından taciz edildiğini bu nedenle Eşref Bey hakkında da kötü düşündüğünü anlaşılmaktadır. Fakat yaşlı erkek bireyler için tıpkı bu örnekte olduğu gibi gerek kendi torunları gerekse başkalarının çocuklarına gösterdikleri ilginin taciz olarak algılanması ve bu bireylere pedofili imalarında bulunulması söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla Bizi Hatırla filminde, torunuyla son derece sağlıklı bir ilişkisi olan Eşref Bey karakteri üzerinden yaşlı bireylerin, cinsiyet faktörü açısından doğrudan bir baskıya uğradığı gösterilmiştir.

Sonuç itibarıyla, “*Sınıf, ırk/etnisite, cinsiyet ve yaş, filmlerde gösterilen yaşlı karakterlerin hayatlarında baskı oluşturunuyorlar mı?*” şeklindeki birinci araştırma sorusunu Bizi Hatırla filmi, sınıf faktörü açısından olumsuz yanıtlarken, ırk/etnisite faktörü açısından yanıtı bırakmakta, cinsiyet ve yaş faktörleri açısından ise olumlu yanıtlamaktadır.

3.3.2. Yaşlılık Döneminde Vatandaş-Devlet İlişkisi

Bu bölümde, “*Filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarında vatandaş olmak, devletle kurulan ilişkide, yaşlı birey için olumlu bir anlama ve lehte sonuçlara sahip mi?*” şeklindeki araştırma sorusuna cevap bulmak için I Care A Lot, I, Daniel Blake, Lun Lok Yan ve Bizi Hatırla filmleri incelenmiştir. Elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

I Care a Lot

I Care a Lot filminde, Marla, yasal vasisi olarak atandığı Jennifer Peterson'ı mahkeme kararı ile evinden çıkararak onu, anlaşmalı oldukları bakımevine gönderir. İşlem tamamlandıktan sonra Marla ve onun iş birliği yaptığı bakımevi müdürü Sam Rice arasında şöyle bir telefon konuşması geçer (Blakeson, 2020):

“Sam: Nasıl geçti Marla? Bacaklarından çekerek çıkarman gerekti mi?

Marla: Hayır, hazırlanıp çıktı. Neredeyse hiçbiri savaşmaz. Resmî belgeyi ve polisleri görünce hemen yola çıkarlar.

Sam: Ben olsam savaşırdım.

Marla: Öyle diyorsun ama içten içe çoğumuz zayıf, itaatkâr ve korku içindeyizdir.

Sam: Doğru. Milgram deneyini hiç duydun mu?

Marla: Şimdi olmaz Sam. Yola çıktık bile.”

Yaşlı bireylerin vatandaş-devlet ilişkisi üzerine *I Care a Lot* filmi içerik analizi neticesinde ilgili sahnelerde yukarıdaki ifadelere rastlanmıştır. Genel anlamda bireylerin çoğunun devletle kurdukları ilişki korku ve itaat üzerinedir. Resmî belgeler ve polis, vatandaşları korkutmakta ve onların itaat etmesini sağlamaktadır. Söz konusu kendi istek ve ihtiyaçları olsa dahi bu durum değişmemektedir. Yaşlılık gibi oldukça kırılgan bir dönemde ise emir ve kararlara itiraz etmek çok daha zor olmaktadır. Burada Sam'in bahsini açtığı Milgram deneyi de oldukça anlamlıdır. Yale Üniversitesi psikologlarından Stanley Milgram tarafından gerçekleştirilen bu deneyde, insanların otorite sahibi bir kişi veya kurumun isteklerine, kendi vicdani değerleriyle çelişmesine rağmen itaat etmeye ne ölçüde istekli oldukları ölçülmek istenmiş ve deneye katılanların %65'inin, ölümcül sonuçlar doğurabilecek emirlere dahi itaat ettikleri görülmüştür (Milgram, 1963). Milgram, otoriteye itaat konusunda yetişkin insanların, daha istekli olduğunu ve bu konunun, söz konusu deneyin acilen açıklama gerektiren en önemli bulgusu olduğunu belirtmiştir (Milgram, 1973). Filmin referans verdiği bu bilgilere de dayanarak, yaşlı bireylerin, kırılgan bir dönemde olmalarının da dezavantajıyla otoriteye itaat etme eğiliminde oldukları ve “vergisini veren vatandaşlar” olsalar dahi, devletin kendi aleyhlerine olan kararlarına itiraz edemediklerini söylemek mümkündür.

Carroll Estes, devletin yaşlılar için sosyal hizmet sağlamadaki rolüne ilişkin yaptığı değerlendirmelerde, devletin kamu harcamalarını azaltmak ve sermaye lehine sonuçlanacak şekilde üretici ve tüketici arasında arabuluculuk yaptığını ve bu yolla sosyal düzeni korumaya çalıştığını ifade etmektedir (Estes, 2001: 7). Dolayısıyla *I Care a Lot* filminde, mahkeme kararı ile evinden zorla çıkarılıp yine rızası olmadan zorla özel bir bakımevine yerleştirilen Jennifer Peterson karakteri üzerinden yaşlı bireylerin, vatandaş olarak devletle kurdukları ilişkinin olumlu bir anlama sahip olmadığı ve lehte sonuçlar doğurmadığı gösterilmiş ve politik ekonomi kuramı çerçevesinde Estes'in görüşlerini desteklemiştir.

Sonuç itibariyle, *“Filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarında vatandaş olmak, devletle kurulan ilişkide, yaşlı birey için olumlu bir anlama ve lehte sonuçlara sahip mi?”* şeklindeki araştırma sorusunu *I Care a Lot* filmi, olumsuz olarak yanıtlamaktadır.

I, Daniel Blake

I, Daniel Blake filminde, çalışma yardımı başvurusunda bulunan Daniel'in başvurusu onaylanmadığı için Daniel, saatlerce telefonda derdini anlatmaya çalışır ancak bir çözüm bulamaz. Kendisi hakkında verilen karara itiraz etmek ister. Ne yazık ki karara itiraz etmek bile o kadar kolay değildir. Telefonda görüştüğü operatör, karara itiraz edilebilmesi için karar vericiler tarafından aranması gerektiğini, o zamana kadar bir şey yapamayacağını, karar vericilerin ne zaman arayacağını ise bilemediğini söyler. Daniel tüm risklerle kendi başına mücadele etmek – buna hiçbir sonuca ulaşmayan telefon konuşmalarının faturasını ödemek de dahil- ve kendisinin yardım için “uygun” olduğunu -3 puan daha alarak- ispatlamak zorundadır. Bunun üzerine Daniel, doğrudan kuruma giderek işini halletmeye çalışır ancak orada da durum değişmez, başı döner ve soluklanmak için bir yere oturur. O esnada iki çocuklu bir kadın ile görevli arasında kavga çıktığını görür. Kadın, şehre yeni taşındığını, yolları bilmediğinden randevuya yalnızca beş dakika geciktiğini fakat buna rağmen işlem yaptıramadığını söylemektedir. Kurum çalışanları ise kuralların böyle olduğunu, kavga çıkarmadan binayı terk etmesi gerektiğini söylemektedir. Bu duruma kayıtsız kalamayan Daniel yerinden kalkar ve görevlilere yüksek sesle şöyle söyler (Loach, 2016):

“Daniel: Bu çok saçma! Tanrım! Sıranın başında kim var?

Sırada bekleyen kişi: Ben.

Daniel: Bu kız sizden önce kaydolsa sorun olur mu?

Sırada bekleyen kişi: Hayır, hayır, devam edin.

Daniel: Haydi bakalım. Şimdi masanıza dönüp onu çağıran düğmeye basabilirsiniz. Sonra da vergi ödeyenlerin parasıyla aldığımız maaşı hak edersiniz. Bu saygısızlık!

Görevli: Dinleyin, tamam mı, buna karışmak zorunda değilsiniz. Burada herkes işini yapmaya çalışıyor ve siz yine olay çıkarıyorsunuz.

Daniel: Ama, bak, kadını dinlemiyorsunuz. O konunun dışında. Kadın daha beş dakikadır... İzin verin kaydolsun? Kadının iki çocuğu var be adam! Sizin neyiniz var böyle?”

Görevli, bu konunun Daniel’i ilgilendirmedigini, sorun çıkardığı için onun da binayı terk etmesi gerektiğini aksi takdirde polis çağıracağını söyler. Bunun üzerine tek isteği yardım almak olan Daniel ve kadın, çocuklarla birlikte binayı terk ederler. Bu ifadelerden ve durumdan anlaşılıyor ki, yaşlı bir vatandaş devletle kurduğu ilişkide, bürokratik yapı içerisinde ezilmekte ve kendi lehine olacak sonuçlara ise bir türlü erişememektedir. Tıpkı *I Care a Lot* filminde olduğu gibi burada da kurallar ve polis, korku ve itaati pekiştiren unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Daniel’in açıkça söylediği “vergi ödeyenlerin parasıyla aldığımız maaş” ifadesi, vatandaşın “hakkı” olan yardıma ulaşması için ödediği bedelin nasıl işlevini yitirdiğini göstermektedir. Burada dikkat çeken bir diğer husus ise, dayatılan kuralların esnetilmesine vatandaşların bir itirazı olmazken, kurumun değişmeyen katı tavrıdır. Bu da filmde gösterilen vatandaş-devlet ilişkisinde gerçek söz sahibinin, devlet tarafından tayin edildiği belirtilen özel Amerikan firması olduğu görülmektedir.

Daniel’in kendisi hakkında verilen karara itiraz etmek için internet üzerinden bir form doldurması gerekmektedir. Ancak Daniel, bilgisayardan pek anlamadığı için formu dolduramadığını söyler. Bunun üzerine görevliyle aralarında şöyle bir diyalog gerçekleşir:

“Daniel: Bak, yani, peki Internet işinden anlamıyorsan ne olacak?

Görevli: Öğrenme güçlüğü gibi bir teşhisiniz varsa aramanız gereken bir numara var.

Daniel: Tamam, ver bakalım numarayı! Çünkü bilgisayar öğrenme güçlüğüm var!

Görevli: İnternet'ten bulabilirsiniz, bayım. Şimdi eğer randevunuz yoksa, kapatmak zorundayım."

Görevlinin son derece aşağılayıcı olan bu tavrı karşısında Daniel çaresiz kalır ve formu doldurabilmek için bir internet kafeye gider. Ancak bilgisayar kullanmayı hiç bilmediğinden bir türlü formu dolduramaz. Kuruma gidip oradaki bir çalışandan yardım ister. Kadın ona yardım ederken müdürü fark eder ve onu azarlayarak yardım etmesine engel olur. Günlerce uğraştıktan sonra Daniel, komşusu China'dan yardım ister ve birlikte formu doldururlar. Ardından aralarında şöyle bir diyalog geçer:

"China: Pekâlâ, İş Bulma Yardımı için itiraz formunu yazdırıyorum. Ama onlar zorunlu yeniden değerlendirmeyi yapana kadar itiraz edemezsin."

Daniel: Yazıyor mu şimdi bu? Yani, aynen bu şekil bana formu verebilirler miydi?

China: Dan, seni uğraştırırlar, bak demedi deme. Hayatını zehrederler. Kazara değil hem de. Amaçları bu. Pes eden düzinelerce insan tanıyorum."

Daniel: Pes edeceğimi sanıyorlarsa yanlış adamla dans ediyorlar demektir. Bende keçi inadı vardır, bana baksana evlat."

Devlet, çeşitli bürokratik yollarla yardım alma sürecini zorlaştırarak, vatandaşları yıldırarak taleplerinden vazgeçirmeye ve böylelikle hem kendisi hem de tayin ettiği özel sermaye üzerindeki mali yükü azaltmaya çalışmaktadır. Bu durum devletin ideolojisinin çok açık bir göstergesidir.

Filmin ilerleyen dakikalarında Daniel, bürokratik süreci tamamlamak için elinden geleni yapar, evindeki tüm eşyaları satarak süreç içerisinde hayatta kalmaya çalışır. Ancak ne yaparsa yapsın yeterli olmaz ve pes eder. Daha sonra arkadaş olduğu Katie ona destek olur ve bütün belgelerini eksiksiz tamamlayıp yetkililerle görüşmeye gider. Zaten kalp hastası olan Daniel, bu süreçte çok yorulmuştur ve görüşme öncesi oldukça gergindir. Zira görüşme olumsuz sonuçlanırsa sokağa düşecek, evsizlere katılacaktır. Bu yüzden kendini toparlamak için lavaboya gider ancak orada kalp krizi geçirerek hayatını kaybeder. Cenaze töreninde arkadaşı Katie, Daniel'in o gün görüşmede yetkililere okumak için yazdığı kâğıdı okur. Kâğıtta şunlar yazmaktadır:

"Ben bir müşteri, bir alıcı veya hizmet kullanıcısı değilim. Ben bir kaytarıcı, bir beleşçi, bir dilenci ya da bir hırsız değilim. Ben bir Sosyal Güvenlik Numarası ya da ekranda yanıp sönen bir iz değilim. Faturalarımı vergilerimi zamanında ve kuruşuna dek ödedim, bununla da gurur duyuyorum. Kimseye boyun eğmem, ama elimden gelirse komşumun gözünün içine bakar ona yardım ederim. Sadaka istemiyorum ve kabul de

etmiyorum. Benim adım Daniel Blake. Ben bir insanım, bir köpek değilim. Bu sıfatla, haklarımı talep ediyorum. Bana saygı duyarak yaklaşmanızı talep ediyorum. Ben, Daniel Blake, bir vatandaşım. Ne bir eksik ne bir fazlası.”

Burada yaşlı bir vatandaş olarak talep edilen şey, bir müşteri, yardım edilmiş bir zavallı ya da basit bir sosyal güvenlik numarası olarak değil, saygın bir insan olarak görülmek ve insan onuruna yakışır şekilde muamele görmektir. Vatandaşlık, tanımı gereği bireyin bağımlık borçlu olduğu ve karşılığında devlet tarafından korunmaya hak kazandığı bir ilişki olması gerekir. Ancak bu ilişki bağımlıktan bağımlılığa dönüştürülmüş, vatandaşlık hakkı olan şeyler ise sosyal haklara indirgenmiştir. Devlet, vatandaşını korumak yerine onu yoksulluğa ve ölüme sürükleyen bürokratik bir güç haline gelmiş ve bu yüzden de vatandaşın gözünde meşruiyetini yitirmiştir.

Carroll Estes, birbirine kenetlenmiş baskı sistemlerinin etkileşiminin etkisiyle herkes için eşit bir “vatandaşlık deneyimi” olmadığını ifade etmektedir. Bununla birlikte Estes, devletlerin vatandaşlarına sunacağı yaşam fırsatlarının büyük ölçüde işgücüne katılım ve mülkiyete dayandığını, dolayısıyla vatandaşlığın politik olduğu kadar ekonomik de bir fenomen olduğunun altını çizmektedir. Devletin kamu harcamalarından kaçınmasının bir tezahürü olarak yaşlı bireylere tanımlanan ve karşılıklı bağımlılık ve dayanışma kavramlarını vurgulayan “sosyal haklar” kavramı öne çıkmakta ve “vatandaşlık hakkı” ile işaret edilen “büyük ölçüde bireyci ve bazen asosyal görüşler” görünmez kılınmaktadır (Estes, 2001: 11). Dolayısıyla yaşlı bireylerin vatandaş-devlet ilişkisi üzerine yapılan I, Daniel Blake filmi içerik analizi neticesinde ilgili sahnelerde rastladığımız yukarıdaki tüm diyaloglar, bu bağlamda yaşlı bireyler için vatandaş-devlet ilişkisini son derece açık bir şekilde gözler önüne sermiş, filmde, Daniel Blake karakteri üzerinden yaşlı bireylerin, vatandaş olarak devletle kurdukları ilişkinin olumlu bir anlama sahip olmadığı ve lehte sonuçlar doğurmadığı gösterilmiş ve politik ekonomi kuramı çerçevesinde Estes’in görüşlerini desteklemiştir.

Sonuç itibariyle, “*Filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarında vatandaş olmak, devletle kurulan ilişkide, yaşlı birey için olumlu bir anlama ve lehte sonuçlara sahip mi?*” şeklindeki araştırma sorusunu I, Daniel Blake filmi, olumsuz olarak yanıtlamaktadır.

Lun Lok Yan

Lun Lok Yan filminde, vatandaş-devlet ilişkisini doğrudan gösteren bir bulguya rastlanmamıştır. Ancak Leung Cheong-wing'in, televizyonda izlediği hava durumu yayınında geçen şu ifadeler bizlere birtakım ipuçları vermektedir (Chan, 2018):

“Hava sıcaklığı bugün 1 dereceye kadar düşecek. Dün, soğuk hava nedeniyle 76 yaşlı hastaneye kaldırıldı. Yalnız yaşayan engelli yaşlılar, bu durumdan en çok etkilenen kısım. Bu durumdaki aile bireylerimize ve komşularımıza soğuk hava dalgası süresince daha da ilgi göstermeliyiz.”

Filmde yer verilen yukarıdaki hava durumu yayınında geçen ifadeler aracılığıyla çeşitli yorumlarda bulunmak mümkündür. Öyle ki, yaşlı ve engelli kişiler, sosyal politikalarının onların tanımladığı biçimiyle “dezavantajlı gruplar” oldukları halde, risklerle kendileri mücadele etmek zorunda kalmakta ve kendi kaderlerine terk edilmektedirler. Devlet, bu noktada kendisi rol üstlenmek yerine bu görevi aile bireyleri ve komşulara havale etmektedir. Nitekim neo-muhafazakâr ideolojinin bir göstergesi olan bu tavır, kamu politikalarının oluşturulmasında söz sahibi olan vatandaşlar ve özelde sosyal politikaların muhatabı olan yaşlıların, oy ve vergilerinin anlamını yitirdiğinin bir ifadesidir.

Carroll Estes, devletin sunduğu hizmetler ve desteklerin, temel hak olarak görülmekten uzaklaşarak ideolojik sınırlandırmalar yoluyla yeniden üretildiğini ve yaşlanmanın getirdiği riskleri paylaşma fikri ile inşa edilen kuşaklar arası dayanışma teklifi ile yaşlı bakım ve sorumluluğunun, yaşlı bireyin yakınlarına havale edildiğini ifade etmektedir (Estes & Phillipson, 2002: 280-281). *Lun Lok Yan* filminde, Leung Cheong-wing karakteri üzerinden yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını karşılamada herhangi bir etkisi olmadığı ve yapılan hava durumu yayınında geçen “...aile bireylerimize ve komşularımıza soğuk hava dalgası süresince daha da ilgi göstermeliyiz,” ifadeleri ile devletin bu bağlamda bir sorumluluk üstlenmediği, dolayısıyla yaşlı bireylerin vatandaş olarak devletle kurdukları ilişkinin olumlu bir anlama sahip olmadığı ve lehte sonuçlar doğurmadığı gösterilmiş ve politik ekonomi kuramı çerçevesinde Estes'in görüşlerini desteklemiştir.

Bu bağlamda, ifade etmek isteriz ki, araştırmamız için taradığımız onlarca yaşlılık temalı filmde de vatandaş-devlet ilişkisinin doğrudan gösterilmediği, yaşlıların

dünyasında devletin neredeyse hiç yerinin olmadığı görülmüştür. Bu temsil eksikliği de bizlere önemli bilgiler sunmaktadır.

Sonuç itibariyle, “*Filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarında vatandaş olmak, devletle kurulan ilişkide, yaşlı birey için olumlu bir anlama ve lehte sonuçlara sahip mi?*” şeklindeki araştırma sorusunu Lun Lok Yan filmi, olumsuz olarak yanıtlamaktadır.

Bizi Hatırla

Bizi Hatırla (Irmak, 2018) filminde de vatandaş-devlet ilişkisini doğrudan gösteren bir bulguya rastlanmamıştır. Ancak Eşref Bey’in fenalaştıktan sonra götürüldüğü devlet hastanesindeki doktorun tavrı, bizlere birtakım ipuçları vermektedir. Babasının fenalaştığını öğrenen Kaan, ilk uçakla İzmir’e gider ve babasının doktorundan bilgi almaya çalışır. Doktor ve Kaan arasında şöyle bir diyalog geçer:

“Doktor: Hastalar üstünde yaptırımımız olamıyor maalesef, biliyorsunuz. Eh babanız da malum, dünya şekeri ama biraz enteresan yani siz daha iyi bilirsiniz tabii. Ne karakterine ne hastalığına teşhis koyamadım ben, Kaan Bey. Serum bile zor taktırdı o gün. Almış başını gitmiş. Size biraz iş düşüyor bu konuda. Hani birkaç gün işten izin alıp burada kalmaz mısınız?”

Kaan: Yok, o mümkün değil.”

Küçük bir kasabada, bir devlet hastanesinde görev yapan doktorun, söz konusu yerleşim yerinde nüfusun az olmasına rağmen yaşlı bir hastanın teşhis ve takibini yapamıyor olması aslında devletin bu sorumluluğu üstlenmek istemeyişinin göstergesidir. Zira doktor, hastalığın tanı ve tedavisi için başka doktor ya da hastanelere sevk etmek yerine, yaşlı adamla ilgilenmesi için oğlundan kasabada birkaç gün kalmasını istemektedir. Böylelikle yaşlı bakımı sorumluluğu aile bireylerine devredilerek devletin neo-muhafazakâr ideolojisi kendisini açık etmektedir. Yoğun işinden izin almak istemeyen Kaan ise çözümü, babasını İstanbul’a götürmekte bulur. Meseleyi babasına açtığında ise aralarında şöyle bir diyalog geçer:

“Eşref Bey: Olmaz oğlum.

Kaan: Ne demek olmaz? Orası senin de evin.

Eşref Bey: Oğlum sizin kurulu bir düzeniniz var. Karın var çocuklar var. Ben yük olurum orada size.

Kaan: Allah Allah baba o nasıl lafya?

Eşref Bey: Ya ben bırakmam buraları. Burada benim işim var, evin işleri var, Dudu⁴ var, sen varsın⁵.

Kaan: Ben mi? Baba ben kalamıycam. Zaten o yüzden götürüyorum ya seni.

Eşref Bey: Ben onu demedim.

Kaan: Neyi dedin?

Leman Hanım: Duduyu sen merak etme Eşref. Gözüm gibi bakarım ben ona. Hem dükkânda bana da yoldaş olur. Hem temelli kalmıycan ya bu ne gam, dönücen elbet.

Kaan: Baba, torunların... Bak Uraz büyüdü, en son bebekken görmüştün. Hiç mi özlemedin?

Eşref Bey: Özlenmez mi be... Hani geçen yaz getirecektin? Burnumda tütüyorlar.

Kaan: Eee o zaman?

Eşref Bey: Oğlum, ben orada sizin elinize dolanırım, sıkıntı veririm. Evlatçığım, insan eti ağırdır.

Kaan: Baba ben gerekirse seni sırtımda taşıyım. Tamam mı? Oldu mu? Ok, bitti. Hadi kalk bavulunu yapalım.”

Bu ifadelerden anlıyoruz ki, yaşlı kişiler bir “bakım sorunu” olarak görülmektedir. Kaan, babasının ihtiyaçlarını tıbbileştiren sistemin bakış açısıyla hareket etmektedir. Eşref Bey’in sağlık sorunları olduğu ve bunun için sağlık hizmeti alması gerektiği bir gerçektir. Ancak yalnızca bu ihtiyacıyla tanımlanmak onu metalaştırmakta, kendi ifadesiyle taşınması oldukça zor, ağır bir insan etine dönüştürmektedir. Nitekim filmin ilerleyen dakikalarında da Kaan’ın babasıyla yalnızca sağlık sorunları aracılığıyla iletişim kurduğunu, diğer zamanlarda yalnızca işine odaklandığını görüyoruz. Gün içerisinde Eşref Bey’le ilgilenme işi ise büyük oranda evin yardımcısı Fatoş ve Eşref Bey’in gelini Ece’ye düşmektedir. Ancak Ece bu “bakım yükü”nden pek memnun değildir ve filmde zaman zaman bu konuyla ilgili Kaan’la tartışmalarına şahit oluruz.

Carroll Estes, sosyal politikaların oluşturulmasında neo-muhafazakâr ideolojinin etkisinin altını çizmektedir. Estes’e göre devletin benimsediği bu ideoloji, özellikle sosyo-kültürel sistem üzerinde etkili olmakta ve toplumsal cinsiyet savaşını alevlendirmek ve aileye düşen sorumluluk üzerinde duygusal baskı yaratmak gibi motivasyon krizlerinin temelini oluşturmaktadır (Estes, 2001: 102). Ayrıca devletin ve sermayenin sırtında bir yük olarak görülen yaşlı hizmetlerinin maliyetlerini en aza indirmeye yönelik devletin uyguladığı kamu politikaları ile bakımın

⁴ Dudu, Eşref Bey’in kuşudur.

⁵ Eşref Bey burada sen varsın diyerek Kaan’ın küçüklüğünü kastetmektedir. Hastalığından dolayı sık sık Kaan’ın küçüklüğünün onunla konuştuğu halüsinasyonlar görmektedir.

enformelleştirilmesi yoluyla aile sorumluluğunun tanımlanması ve ücretsiz kadın emeğinin sürekli arzı da pekiştirilen yapısal bağımlılığın bir diğer yönünü oluşturmaktadır (Estes, 1991: 77).

Dolayısıyla Bizi Hatırla filminde, devlet hastanesinde sağlık durumunun takibi yapılmayıp bakım sorumluluğunun da neo-muhafazakâr ideoloji yoluyla aileye devredildiği Eşref Bey karakteri üzerinden, yaşlı bireylerin vatandaş olarak devletle kurdukları ilişkinin olumlu bir anlama sahip olmadığı ve lehte sonuçlar doğurmadığı gösterilmiş ve politik ekonomi kuramı çerçevesinde Estes'in görüşlerini desteklemiştir.

Sonuç itibarıyla, “*Filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarında vatandaş olmak, devletle kurulan ilişkide, yaşlı birey için olumlu bir anlama ve lehte sonuçlara sahip mi?*” şeklindeki araştırma sorusunu Bizi Hatırla filmi, olumsuz olarak yanıtlamaktadır.

3.3.3. Yaşlı Sağlık Hizmetleri Olarak Medikal Endüstri Kompleksleri ve Yaşlı Bakımı Girişimleri

Bu bölümde, “*Medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimleri, filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarına yasal yollarla ve bir tür zorunluluk olarak mı dahil olmaktadır?*” şeklindeki araştırma yanıtlamak üzere I Care A Lot, I, Daniel Blake, Lun Lok Yan ve Bizi Hatırla filmleri incelenmiştir. Elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

I Care a Lot

I Care a Lot filminde, Marla, vesayetini aldığı yaşlıları önceden anlaştığı oldukça konforlu görünen Berkshire Oaks isimli bakımevine “kapatmaktadır”. Dışarıdan bakıldığında son derece güzel görünen bu bakımevi, özel güvenli ve güler yüzlü bir profesyonel ekibe sahiptir. Ancak yaşlı kişiler içeriye girdikleri andan itibaren dış dünya ile iletişimleri kesilmekte, yakınlarının ziyaretine izin verilmemekte ve medikal ilaçlarla sürekli sakinleştirilmektedirler. Bu şekilde oluşabilecek tüm sorunların önüne geçilmektedir. Ancak Marla'nın son kurbanı olan Jennifer Peterson'ın oğlu, mafya lideri olduğu için işler yolunda gitmez. Bir süre birbirine zarar

vermeyi deneyen bu iki taraf, daha sonra mafya patronun aşağıda verdiğimiz iş birliği anlaşması ile ortaklık kurarlar (Blakeson, 2020):

“Roman Lunyov: Sen nadide bir insansın Marla. Senin bu kararlılığın açıkçası korkutucu ama bu vesayet işinden iyi para çıkar. Fakat şu anda komik paralar alıyorsun. Bir canavar yaratalım diyorum. Ülke geneline yayılmış bir vesayet şirketi. Sen şirketin CEO’su ve kurucu ortağı olursun. Benim paramı ve senin becerilerini kullanırsın. Rakiplerini yok edersin. Piyasanın kontrolünü alırsın.

Marla: Benimle şirket mi kurmak istiyorsun?

Roman Lunyov: Tek bir şirket değil. Birbirine fatura kesip kar gizleyen yurt dışına kayıtlı 80 firmadan oluşan bir anonim şirket. Bir emlak kolu, hukuk kolu, eğitim kolu, tıp kolu ve eczacılık kolu olur.

Marla: Kendi bakımevi zincirimiz olur.

Roman Lunyov: Evet. Binlerce vasi bizim için çalışır ve vesayetimizde yüz binlerce kişi olur. Böylece sen kazanırsın ama ben de kazanırım. İkimiz de milyarlarca dolar kazanırız. Yasal yollardan. Kısmen.”

Yaşlı sağlık hizmetleri olarak medikal endüstri kompleksleri ve yaşlı bakımı girişimleri üzerine yaptığımız I Care a Lot filmi içerik analizi neticesinde ilgili sahnelerde yukarıdaki ifadelere rastlanmıştır. Yaşlı bakımı, çok katmanlı ve küresel boyutlarda işleyen ve yasal olan büyük bir endüstridir. Bu sistemin içerisinde yaşlı kişiler gerek kendileri gerekse yakınları üzerinden para kazanılabilecek birer metadırlar. İhtiyaçları medikalize edilmiştir ve ihtiyaçlarının belirlenmesi, tanımlanması ve karşılanmasında pek fazla söz hakkına sahip değildirler. Medikal endüstri kompleksi, yukarıdaki diyalogda da bahsedildiği gibi onu oluşturan doktorlar, hemşireler, bakımevleri, bakıcılar, avukatlar, sigorta şirketleri, yöneticiler vs. gibi tüm personel ihtiyacını da yine kendisi içerisinde yer alan eğitim kurumları aracılığıyla karşılayabilecek bir yapıya sahiptir.

Carroll Estes, yaşlanmayı ve sosyal politikaları anlamak için, sermaye ve devlet arasındaki karmaşık fakat birbiriyle örtüşen ve karşılıklı olarak birbirini güçlendiren ilişkiye dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü bu iki dinamik medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimlerinin oluşturulması, güçlendirilmesi ve teşvik edilmesinde birlikte çalışmaktadırlar (Estes ve ark., 2001: 165-166). Dolayısıyla I Care a Lot filminde, sermayenin kurmak istediği medikal endüstri kompleksinin, devletin de teşviki ve sunduğu yasal zeminle bir yaşlı bakımı

girişimine nasıl dönüştüğü gösterilmiş ve politik ekonomi kuramı çerçevesinde Estes'in görüşlerini desteklemiştir.

Sonuç itibariyle, “*Medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimleri, filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarına yasal yollarla ve bir tür zorunluluk olarak mı dahil olmaktadır?*” şeklindeki araştırma sorusunu I Care a Lot filmi, olumlu olarak yanıtlamaktadır.

I, Daniel Blake

I, Daniel Blake filminde ise Daniel Blake, çalışma yardımı almak için başvuru yaptığı esnada kendisiyle ilgilenen ve ona sağlığıyla ilgili sorular yönelten kişiye (Amanda) şöyle bir soru sormaktadır (Loach, 2016):

“Daniel: Ben size bir soru sorabilir miyim? Sizin tıp diplomanız var mı?

Amanda: Ben bir sağlık bakımı uzmanıyım. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından atandım. Çalışma ve destek ödenekleri değerlendirmesi yaparım.

Daniel: Ama bekleme odasında herifin teki vardı, sizin bir Amerikan firması adına çalıştığınızı söylüyor.

Amanda: Şirketimiz de devlet tarafından bu işe tayin edildi.

Daniel: Sen hemşire misin? Doktor musun?

Amanda: Ben bir sağlık bakımı uzmanıyım.”

Filmin ilerleyen dakikalarında ise, çalışma yardımı başvurusunda bulunan Daniel'in başvurusunun onaylanmadığına dair bir posta gelir. Bu konu hakkında konuşmak için kurumu arayan Daniel'ı telesekreter karşılar. Bütün operatörlerin meşgul olduğunu, beklemesi gerektiğini söyleyen otomatik bir kayıtle birlikte, bir saat kırk sekiz dakika boyunca telefonun başında bekler. Nihayet operatöre bağlandığında ise aralarında şöyle bir diyalog geçer:

“Daniel: Bir saat kırk sekiz dakika. Ulu Tanrım, bu bir futbol maçından bile uzun. Bir servete mal olacak.

Operatör: Üzgünüm efendim, fakat biraz yoğunuz.

Daniel: Bir hata olmuş olmalı. Ciddi bir kalp rahatsızlığım var. Tedavideyim ve doktorlar işe dönebilirsin diyorlar. Şimdi, şu aptal değerlendirmeye kadar yardım parası alıyordum.

Operatör: Sadece 12 puanınızın olduğunu görüyorum, şey, ama yardım parası için 15 puanınız olmalı.

Daniel: Oh, puanlar, oyun bu mu yani?

Operatör: Üzgünüm, bayım, ama bizim sağlık şeyine, hmm, sağlık bakımı uzmanına göre, çalışmaya uygun sayılırsınız.

Daniel: Yani o benim doktorumdan iyi mi biliyor? Heyet raporum var. Pekâlâ, itiraz etmek istiyorum.”

Yaşlı sağlık hizmetleri olarak medikal endüstri kompleksleri ve yaşlı bakımı girişimleri üzerine yaptığımız I, Daniel Blake filmi içerik analizi neticesinde ilgili sahnelerde yukarıdaki ifadelerle rastlanmıştır. Yaşlıların talep ve ihtiyaçlarını karşılamada karşılaştıkları kişi ve kurumlar, devlet destekli, yasal medikal endüstri komplekslerinin birer parçasıdır. Yaşlılar bu kişi ve kurumlarla zorunlu olarak karşılaşmakta ve süreçten olumsuz etkilenmektedirler. Çünkü, bu yapılar yaşlıların gerçek ihtiyaçlarıyla ilgilenmek yerine kendi çıkarlarını korumaya odaklanmış durumdadırlar. Ayrıca Daniel’in muhatap olduğu “karar vericiler”, “sağlık bakımı uzmanı” olarak tanımlanmaktadır. Herhangi bir tıp eğitimi alıp almadıkları şüpheli olan bu otoriteler, medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimlerinin, eğitim kolu üzerinden kendi içerisinde yetiştirilmiş kimselerdir. Dolayısıyla verilen yetki de talep edilen yetki de sistemin içerisinde, sisteme bağımlıdır.

Carroll Estes, devletin sırtında bir yük olarak görülen yaşlı hizmetlerinin maliyetlerini, uyguladığı kamu politikaları ve bürokratik manevralarla en aza indirmeye çalıştığını ayrıca medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimlerinin, halihazırda bağımlı yaşlı bireyleri, yaşlılığı daha fazla tıbbileştiren tanımlamalara kapatarak bağımlılığı daha fazla pekiştirdiklerini ifade etmektedir (Estes, 1991: 77, 2001: 12). Medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimleri üzerine yapılan I, Daniel Blake filmi içerik analizi neticesinde ilgili sahnelerde rastladığımız diyaloglar, bu bağlamda yaşlı bireyler için bir tür yasal zorunluluk olarak karşımıza çıkmakta, devletin bürokratik yollarla yaşlı sağlık hizmetlerinin sorumluluğundan kaçtığı ve bu hizmetleri söz konusu endüstrinin organları olan “karar vericilere” devredildiği gözler önüne serilmektedir. Filmde, Daniel Blake karakteri üzerinden yaşlı bireylerin, yaşlı sağlık hizmetlerine erişimlerinin medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı

girişimleri ile kurdukları yasal ve zorunlu ilişki üzerinden gösterilmiş ve politik ekonomi kuramı çerçevesinde Estes'in görüşlerini desteklemiştir.

Sonuç itibariyle, “*Medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimleri, filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarına yasal yollarla ve bir tür zorunluluk olarak mı dahil olmaktadır?*” şeklindeki araştırma sorusunu I, Daniel Blake filmi, olumlu olarak yanıtlamaktadır.

Lun Lok Yan

Lun lok yan filminde, yürüme engelli yaşlı bir erkek olan Leung Cheong-wing, kendisine bakması için yurtdışından bakıcı getirmektedir. Ancak gelen bakıcılar uzun süre kalmayıp onu yarı yolda bıraktıkları için zor durumda kalır. Bu nedenle yeni gelen bakıcısını otobüs durağında karşıladıktan sonra yolda hemen kendisine şöyle bir konuşma yapar (Chan, 2018):

“Açık konuşacağım. Birçok bakıcı çalıştırdım. Sizleri iyi tanıyorum. Çoğu bu işe sadece tatil gözüyle bakıyor. Sen böyle yapmazsan iyi edersin. Eğer bir iki ay içinde çekip gidersen tekrar birini bulmak ve uçak bileti parasını ödemek zorunda kalırım. Bu hiç doğru değil. Eğer bir gün Mary gibi daha iyi bir patron bulursan aferin sana... Ama böyle bir durumda bir iyilik yap, bana da haber ver iyi mi. Geçen ay bakıcı yoktu ve oldukça zor geçti. Eğer Fai gelmeseydi, tekerlekli sandalyede uyumak zorunda kalacaktım.”

Yaşlı sağlık hizmetleri olarak medikal endüstri kompleksleri ve yaşlı bakımı girişimleri üzerine yaptığımız Lun Lok Yan filmi içerik analizi neticesinde ilgili sahnelerde yukarıdaki ifadelerle rastlanmıştır. Bakımı talep edenler için yaşlı bakımı, zorunlu ve hayati olduğu gibi karşılaşılabilecek tüm risklerle de onlar mücadele etmektedirler. Nitekim filmdeki bu konuşmanın ilerleyen dakikalarında, bakıcının Leung Cheong-wing'in konuştuğu dil olan Kantonca'yı bilmediği anlaşılır. Durumu bakıcının patronuna şikâyet eden Leung Cheong-wing, bu işe bir tek o kadının talip olduğu, aynı zamanda hemşire olduğu ve anlaşmanın da yapıldığı cevabını alır. Patronun yaşlı adama tavsiyesi: “*Altı üstü İngilizce, ne kadar zor olabilir. Öğren gitsin işte,*” olur. Dolayısıyla bu bağlamda bakım verenlerin, işlerini yaparken daha esnek ve ciddiyetsiz davranabildiğini söylemek mümkündür.

Carroll Estes, yaşlanma için, birbiriyle örtüşen ve karşılıklı olarak birbirini güçlendiren iki yapısal düzenleme olan medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı

girişimlerine dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Sermaye sahipleri tarafından kendi çıkarları doğrultusunda oluşturulan ve devlet tarafından desteklenen bir sağlık sisteminde yaşlı bireylerin gerçek ihtiyaçları gözetilmediği gibi risklerle de onların kendi başlarına mücadele etmeleri beklenmektedir (Estes ve ark., 2001: 165-166). Bu bağlamda Lun Lok Yan filminde, Leung Cheong-wing karakteri üzerinden yaşlı bireylerin, yaşlı sağlık hizmetlerine erişimlerinin medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimleri ile kurdukları yasal ve zorunlu ilişki üzerinden gösterilmiş ve politik ekonomi kuramı çerçevesinde Estes'in görüşlerini desteklemiştir.

Sonuç itibarıyla, “*Medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimleri, filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarına yasal yollarla ve bir tür zorunluluk olarak mı dahil olmaktadır?*” şeklindeki araştırma sorusunu Lun Lok Yan filmi, olumlu olarak yanıtlamaktadır.

Bizi Hatırla

Bizi Hatırla (İrmak, 2018) filminde, medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimleri, onların gerçek müşterileri olan “faturayı ödeyen” kişilerin dünyasında varlık göstermektedirler. Öyle ki, kasabada karşılaştığımız yetkinliği şüpheli olan devlet hastanesi doktorundan sonra Kaan babasını, gelir seviyesine uygun olarak oldukça lüks bir hastaneye götürür. Doktorla bir otel lobisine benzer bir yerde otururlar ve aralarında şöyle bir diyalog geçer:

Doktor: Korkuya, endişeye mahal yok.

Eşref Bey: Allah Allah herkes de bir korkmayın der durur. Kusura bakmayın ama bir can borcum var Allah’a. Feda olsun ondan mı korkçem. Sen de, buyur hele. Ne buldun bende, maraz nedir? Bunama mı?

Doktor: Bu ne acele? Böyle hemen teşhis koyamayız. Önce bir filmi görelim.

Eşref Bey: Herkes de ne kadar meraklıymış benim filmimi çekmeye. Bileydim artist olurdum, üstüne para verirlerdi.

Doktor: Kaan Bey, sizi hemen yakınımızdaki bir merkeze yönlendireceğim. Hatta yürüme mesafesi. Bir tomografi ve emar alacaklar. Sonuçlar bana ulaştırılacak. Bugün inanılmaz yoğun bir gün. Gün içerisinde iki ameliyatım var. Ben size en geç yarın dönücem. Bu süreci olabildiğinde hızlı halledicez, hiç merak etmeyin.”

Bu sahnede doktorun, beyaz önlük giymeyişi ve bulunulan mekânın özellikleri, verilecek olan sağlık hizmetinin adeta bir işletme mantığıyla nasıl endüstrileştiğini bize hissettirmektedir. Doktor adeta bir iş insanı gibi tavırlar sergilemekte ve söylemlerde bulunmaktadır. Kaan'ın tam teşekküllü bir hastaneyi tercih etmesine rağmen doktorun tomografi ve emar için ayrı bir merkeze yönlendirmesi ise ayrı bir ipucudur. Bu konuşma gerçekleşirken doktorun sözünü ettiği merkezden görüntüler ekrana gelir. Yine oldukça lüks görünen bu tıbbi merkez, hastane ve doktorların da içerisinde yer aldığı büyük bir medikal endüstri kompleksinin bir parçasıdır.

Eşref Bey'e yapılan tetkiklerden sonra kendisinde beyin tümörü olduğu anlaşılır ve hemen ameliyata alınması gerektiği söylenir. Ameliyattan bir gün önce hastaneye gelen Eşref Bey etrafa karşı ilgisiz kalırken bu hizmetin esas müşterisi olan Kaan, *“Baba nasıl buldun? Güzel değil mi? Bak, bahçeye falan da bakıyor,”* diyerek hastane hakkında çeşitli olumlu yorumlarda bulunur. Ardından içeriye doktor girerek şunları söyler:

“Doktor: Efendim hoş geldiniz. Önce hızla gerekli tetkikleri yapalım sonra da bol bol muhabbet sohbet, kabul mü? Bugün sizi misafir edeceğiz. Biz de bu arada işte klasik, değerlerinize bakacağız vs. Sabaha da güzel bir saç tıraşımız olacak. Sonra da sizi hızla iyileştireceğiz.”

Hayati risk taşıyan bir beyin ameliyatı öncesinde doktorun, hastayı ve yakınlarını tıbbi açıdan bilgilendiren bir konuşma yapmak yerine çok da önemli olmayan saç tıraşı gibi şeylerden söz etmesi bizlere bu tıbbi merkezlerin yaklaşımındaki endüstriyel bakış açısını daha derinden hissettirmektedir. Hastayı rahatlatmak adına bu tarz bir konuşmanın yapılmak istendiği düşünülebilir ancak doktorun sahnelerdeki genel tavrı ve lakaytlığı bizi ilk düşüncenin daha tutarlı olduğu görüşüne sevk etmektedir.

Yaşlı sağlık hizmetleri olarak medikal endüstri kompleksleri ve yaşlı bakımı girişimleri üzerine yaptığımız Bizi Hatırla filmi içerik analizi neticesinde ilgili sahnelerde yukarıdaki ifadelere rastlanmıştır. Carroll Estes, hem medikal endüstri kompleksinin hem de yaşlı bakımı girişiminin merkezinde, sağlık hizmetlerini ve yaşlıların ve toplumdaki diğer kişilerin ihtiyaçlarını belirli ekonomik pazarlar için metalara dönüştüren sağlığın metalaştırılması olduğunu ifade etmektedir (Estes,

1979). Bu nedenle hem kapitalist sermaye hem de hükümetler, sağlık ve yaşlılık hizmetleri konusuna sosyal bir faydadan ziyade ekonomik bir ürün olarak bakılmaktadırlar. Bu bağlamda Bizi Hatırla filminde, Eşref Bey karakteri üzerinden yaşlılığın medikalize edildiği ve yaşlanmanın metalaştırıldığı gözler önüne serilmiş ayrıca yaşlı sağlık hizmetlerine erişimlerinin medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimleri ile kurdukları yasal ve zorunlu ilişki üzerinden gösterilmiş ve politik ekonomi kuramı çerçevesinde Estes'in görüşlerini desteklemiştir.

Sonuç itibariyle, “*Medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimleri, filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarına yasal yollarla ve bir tür zorunluluk olarak mı dahil olmaktadır?*” şeklindeki araştırma sorusunu Bizi Hatırla filmi, olumlu olarak yanıtlamaktadır.

3.3.4. Yaşlıları Kuşatan Post-endüstriyel Kapitalizm ve Küreselleşme

Bu bölümde, “*Post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşme, filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarında olumlu bir etkiye sahip midir?*” şeklindeki araştırma sorusunu cevaplamak için I Care A Lot, I, Daniel Blake, Lun Lok Yan ve Bizi Hatırla filmleri incelenmiştir. Elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

I Care a Lot

I Care a Lot (Blakeson, 2020) filminde, Marla'nın vesayetini aldığı Jennifer Paterson'ı kapatıldığı bakımeviden çıkarmak için avukat Dean Ericson devreye girer. Marla'ya, Jennifer'ı bırakması karşılığında ciddi miktarda para teklif eder. Ancak Marla, Jennifer'ın vasisi olduğu için onun özel kasasına erişmiş ve bu kasada kayıt dışı olarak saklı olan elmasları görmüştür. Bu nedenle parayı kabul etmez ve sıradan yaşlı bir kadının elde edemeyeceği bu elmaslar hakkında bilgi almak için Jennifer'a gider. Avukat aracılığıyla mafya lideri oğlunun kendisine ulaşmaya çalıştığını anlayan Jennifer ile Marla arasında şöyle diyalog geçer:

“Marla: Jennifer sen kimsin?

Jennifer: Çok fazla ilaç...Düşünemiyorum.

Marla: Kim olduğunu söyle. Söyle bana. Kiralık kasana erişimim var, biliyorsun. İçinde ne olduğunu biliyorum. Bir kitabın içinde bir zarf var... Kim olduğunu söyle.

Jennifer: Sen bir soyguncusun.

Marla: Hayır, ben vasinim.

Jennifer: Hırsız vasimsin.

Marla: Kim olduğunu söyle Jennifer.

Jennifer: Yapacağın en feci hatayım.”

Bu olaydan anlaşıldığı üzere Jennifer’ın oğlu, küresel çapta yaptığı kirli işlerini kamufle etmek için yaşlı annesini kullanmaktadır. Sözde onun sağlığından ve güvenliğinden emin olacak kişi olan vasisi Marla da Jennifer’ı yalnızca ganimet olarak görmektedir. Jennifer’ın oğlu ve Marla arasında çıkan çıkar çatışmasında, Jennifer’ın yaşlı bir kadın olarak hiçbir çıkarı gözetilmez. Ancak Jennifer, duygusal olarak bağlı olduğu oğlunun işlerine ses çıkaramadığından onun safında yer alır ve Marla’yı tehdit eder.

Yaşlıları kuşatan post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşme üzerine yaptığımız I Care a Lot filmi içerik analizi neticesinde ilgili sahnelerde yukarıdaki ifadeler rastlanmıştır. Yaşlılık dönemi, bireylerin karşı karşıya kaldığı fiziksel, ruhsal, sosyal ve ekonomik sorunlardan dolayı kırılgan bir dönemdir. Bu kırılganlıktan faydalanılarak yaşlı bireylerin ihmal ve istismarı söz konusudur. Bu bağlamda finansal/maddi istismar olarak tanımlanan, yasa dışı veya uygunsuz suiistimal ve/veya fonların veya kaynakların kullanımı; izinsiz olarak malların, paranın ve diğer eşyaların kullanımı, post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşmenin yaşlı bireyleri kuşattığı en öne çıkan durumdur. I Care a Lot filminde, Jennifer’ın, oğlu tarafından yasal olmayan, küresel çaplı ticari işleri için paravan olarak kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşme olgusu, yaşlı bireylerin hayatlarında finansal/maddi bir istismar olarak kendisini göstermiş, politik ekonomi kuramı çerçevesinde Estes’in görüşlerini desteklemiştir.

Sonuç itibarıyla, “Post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşme, filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarında olumlu bir etkiye sahip midir?” şeklindeki araştırma sorusunu I Care a Lot filmi, olumsuz olarak yanıtlamaktadır.

I, Daniel Blake

I, *Daniel Blake* (Loach, 2016) filminde, Daniel’ın kapı komşusu siyahi genç bir erkektir. Çin’den ürün getirip sattığı için Daniel ona China (Çin) diye hitap etmektedir. China, yeni gelecek olan siparişini ise Daniel’ın ev adresine yönlendirmiştir. Kargoyu alan Daniel, bu duruma sinirlenerek China’nın kapısını çalar ve gelen kutuyu açmasını ister. Kutudan bir sürü spor ayakkabı çıkar. Daniel tedirgin ve sinirli bir halde China’ya şunları söyler:

“Daniel: Ucuz taklitler mi, hem de benim adresime? Kapıma Çin Mafyası veya kahrolası gümrükçüler gelebilirdi. Sizi gidi yüzünüz saygısızlar!”

China: Dan, bunlar taklit değil. Onlar bunlarla aynı fabrikadan. Tam olarak aynı kalite. Aynı üretimin devamı.-Bize inanmıyor musun?

Daniel: Peki nasıl becerdiniz bunu?

China: Guangzhou'daki herifi tanıyorum, fabrikada çalışıyor. Futbol hastası. Takımlar, oyuncular filan filan her şeyi biliyor. Yani işte e-mail ile anlaşıyoruz. PayPal ile ödemeyi yapıyorum, sonra da postayla bana paketi gönderiyor.

Daniel: Bana, demek istedin.

China: Harbiden, Dan, şunu demek istedim, yani farklı arkadaşlara göndertiyorum. Anla işte, çok fazla dikkat çekmemek için. Genellikle hallediyorlar.

Daniel: Siz ikiniz tutuklanmadan önce bütün arkadaşlarıma ikinizi de tanıdığımı söyleyebilirim.

China: Bu spor ayakkabılarını görüyor musun, Dan, bunlar gelecek.”

Hemen yanı başında gerçekleşen bu küresel ticarete Daniel da dikkat çekmeyeceği düşüncesiyle “kullanılır”. Ancak kendisi de yaşam mücadelesi veren China’yı sevdiği için sesini çıkarmaz. Onu bu hikâyede tedirgin eden tek şey, yasal olmayan bir işe bulaşmak dolayısıyla devletle karşı karşıya gelmektir.

Yaşlıları kuşatan post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşme üzerine yaptığımız I, Daniel Blake filmi içerik analizi neticesinde ilgili sahnelerde yukarıdaki ifadeler rastlanmıştır. I, Daniel Blake filminde de Daniel’ın, komşusu China tarafından yasal olmayan, küresel çaplı ticari işleri için paravan olarak kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşme olgusu, Daniel karakteri üzerinden, yaşlı bireylerin hayatlarında finansal/maddi bir istismar olarak

kendisini göstermiş, politik ekonomi kuramı çerçevesinde Estes'in görüşlerini desteklemiştir.

Sonuç itibariyle, “*Post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşme, filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarında olumlu bir etkiye sahip midir?*” şeklindeki araştırma sorusunu I, Daniel Blake filmi, olumsuz olarak yanıtlamaktadır.

Lun Lok Yan

Lun lok yan (Chan, 2018) filminde, post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşmenin etkileri, küresel bakım zinciri üzerinden kendisini göstermektedir. Filipin, en fazla göçmen bakıcı hizmeti sağlayan ülkeler arasında yer almaktadır (Cangiano & Shutes, 2010: 48; Huang ve ark., 2012: 200). Nitekim filmde de Evelyn'in görüştüğü bakıcı arkadaşları on yılı aşkın süredir bu işi yaptıklarını ifade etmektedirler. Ancak gelişmiş ülkelerdeki ucuz kadın emeği arzının bu denli fazla oluşu, kadınları kendilerini korumak adına birtakım yollar bulmaya itmiştir. Bu konuyla ilgili Evelyn'in arkadaşı Loma şunları söylemektedir:

“Loma: Angarya ya da fazladan iş mi var, hemen salağa yat. Diyelim ki, ofise ya da arkadaşlarına bir şey götürmeni istiyorlar bu tip durumlarda hemen salağa yatıp ama efendim ben metroyu kullanamıyorum ya da yolları tam bilmiyorum diyeceksin. Aksi durumda, hem bir ton angarya iş yaparsın üstüne bir de günlük işlerin kalır.

Evelyn: Anladım.

Loma: Filipinliler hakkında ne diyorlar biliyor musun? Bizim aptal olduğumuz zannediyorlar! Bana uyar, daha az çalışırım. Ha bir de hiçbir zaman Kantonca öğrenme. Öğrensen bile, bildiğini belli etme.

Evelyn: O neden? Haaa.. Tamam böylece salağı oynayabiliriz.

Loma: Memleketi özliyor musun? Zamanla alışırsın. Şimdi memlekete gittiğimde, buraları özliyorum.”

Loma, tüm bunları aşırı iş yükünün altında ezildiği zamanların tecrübesine dayanarak söylemektedir. Bakım işi, sadece bakım olmaktan çıkıp ayak işleri dahil her türlü işe dönüşmektedir. Patronları, pasaportlarını ellerinden alarak adeta onları mahkûm etmekte ve köle gibi çalıştırmaktadırlar. Yaptıkları küçük hatalardan dolayı azarlanmakta, hor görülmektedirler. Loma da her ne kadar bu ezilmişliğin yüküyle tepkisel bir biçimde konuşsa da filmin ilerleyen dakikalarında bakıcısı olduğu kadının ölümüyle hüngür hüngür ağlayacaktır. Dolayısıyla memleketinden uzakta, küresel bir

bakım zincirinin parçası olan bu yersiz yurtsuz kadınlar bakım verdikleri kişilere, emekleri sömürülse dahi vicdanlarıyla muamele etmektedirler.

Yaşlıları kuşatan post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşme üzerine yaptığımız Lun Lok Yan filmi içerik analizi neticesinde ilgili sahnelerde yukarıdaki ifadelere rastlanmıştır. Carroll Estes, yaşlanma ve post-endüstriyel kapitalizm/küreselleşme arasında güçlü bir ilişki olduğunu, post-endüstriyel sermayenin gücü ve küreselleşmenin etkisiyle özelleştirme, rekabet, rasyonalizasyon süreçleri yaşanırken toplumun tüm yapılarında işin esnekleştirilmesi ve kuralsızlaştırılmasının söz konusu olduğunu ifade etmektedir (Estes, 2001: 4). Nitekim yaşlı bakımı da bu ilişkiden payını almakta ve “küresel bakım zinciri” denilen makro yapılar oluşmaktadır. Yaşlı bakımının en önemli ayağını göçmenler -özellikle bakım hizmetlerinde Filipinli kadınlar- oluşturmaktadır. Göçmen bakım hizmetiyle ilgili yapılan çalışmalarda Filipinli kadınların özel bir bağ kurduğu ve aile sıcaklığında bu işi yaptıkları görülmüştür (Spencer et al., 2012: 41). Bu bağlamda Lun Lok Yan filmi, Filipinli kadınlardan bakım hizmeti alan Leung Cheong-wing karakteri üzerinden yaşlı bireylerin post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşme tarafından nasıl kuşatıldığını göstermekte ve bakıma muhtaç olan yaşlı karakterlerin hayatlarındaki etkiyi gözler önüne sermiş, politik ekonomi kuramı çerçevesinde Estes’in görüşlerini desteklemiştir. Ancak diğer filmlerde söz konusu etki, ekrana olumsuz yansırken Lun Lok Yan filminde hem Leung Cheong-wing’in bakım ihtiyacının bu küresel zincir sayesinde karşılanması hem de Leung Cheong-wing ve Evelyn arasında kurulan sıcak ilişki nedeniyle ekrana olumlu yansımıştır.

Sonuç itibariyle, “*Post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşme, filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarında olumlu bir etkiye sahip midir?*” şeklindeki araştırma sorusunu Lun Lok Yan filmi, olumlu olarak yanıtlamaktadır.

Bizi Hatırla

Bizi Hatırla (Irmak, 2018) filminde, post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşmenin etkilerini, tıpkı diğer filmlerde olduğu gibi yaşlı karakterin duygusal olarak bağlı olduğu kişiler üzerinden görmekteyiz. Kaan, çalıştığı televizyon kanalının genel yayın yönetmenliğine terfi edilir. Yaptıkları dizileri diğer ülkelere pazarlamak

için de Amerika'ya gitmesi gerekmektedir. Babasının ameliyatı ile aynı zamana denk gelen bu iş seyahati Kaan'ı tüm hayatını ve değerlerini sorgulamaya iter. Ameliyat için gittikleri hastanenin bahçesinde düşünceli bir şekilde oturan Kaan ve babası arasında şöyle bir diyalog geçer:

Eşref Bey: Ee ama asma gari suratını. O kadar gorkcak bir şey yok be oğlum.

Kaan: Ben iyi değilim baba ya.

Eşref Bey: Ne oldu be bu kadar karalar bağlayacak bir şey yok ki. Geldik işte burdayız yarına Allah kerim.

Kaan: Nasıl söyleyeceğimi bilmiyorum. Öyle bir yerdeyim ki ben şu an baba. Sanki böyle, böyle incecik bir köprü gibi. Uçsuz bucaksız, incecik bir duvarın tam tepesindeyim. İki yanım uçurum. Ama ben doğru bir adım atsam düşücem biliyor musun baba. Çünkü köprüünün kendi yanlış zaten. Öyle bir köprü yapmışlar ki hep başkalarının hatalarıyla hep insafsızlıkla hep acımasızlıkla dolu. Her yerini, her tuğlasını günahla örmüşler sanki. Üzerinde durmak için ruhunu şeytana satman lazım. Başka yolu yok. Çünkü insanca bir adım attığında arkadan gelen biri senin zayıflığını görüp seni itiverecek o uçuruma. Ben her şeyi kazandığımı sanırken kaybetmişim be baba.

Eşref Bey: Delirdin mi oğlum neyi kaybettin? Baksan ya ailen, karın, çocukların, işin her şeyin tamam. İftihar ediyorum ben seninle.

Kaan: İşte ben de bunu söylüyorum ya. Bu kadar bedel ödemek zorunda mıyız be baba? Artık duramıyorum. Bir an olsun duramıyorum. Çocuklar hep en iyi okula gitmek zorundalar, çok iyi bir evimiz olmalı, hiçbir eksikimiz olmamalı, her davette her gecede başka bir takım elbise giymeliyim, Ece de öyle. İnsanlar bizden bunu istiyorlar ve biz bunlar için başka şeylerden vazgeçiyoruz. Ben hep koşmak zorundayım hep daha çok koşmak zorundayım. Çünkü bir an olsun durursam arkamdan gelen biri beni itecek diye korkuyorum. Biliyor musun, şimdiki genel yayın yönetmenimiz haftaya kovulacak çünkü yerine ben geçicem ve adamın bundan haberi bile yok. Ve ben her sabah bu adama gülümseyerek günaydın diyorum. Bu nasıl bir sahtekarlık be baba? Ben senin oğlunum. Vazifenin ne kadar kutsal bir şey olduğunu bana sen öğrettin. Bayramda seyranda mahalleliye takım elbise yetiştirmek için günlerce uyumadığını ben biliyorum. Gördüm, oradaydım. Ben senden gördüm her şeyi baba. Çalıştım, dört elle sarıldım her şeye. Her şeyi sığdırmaya çalıştım şu ellere, her şeyi... Ama geçmiş? Geçmiş... İşte o sığmadı. Ben de çıkardım attım avuçlarımdan. İşin tuhafı bunu ne ara yaptım bilmiyorum, hatırlamıyorum. Daha doğrusu bunu ben mi yaptım yoksa başkaları mı aldı gitti elimden onu da anlayamadım zaten. Baba ben yarın ameliyatında yanında olamıycam. Benim bu gece Amerika'ya gitmem gerekiyor. Her şey çok önceden programlandı. Eğer senin yanında kalırsam patronumun güvenini kaybedicem. Evet, başta herkes hak verirmiş gibi davranacak bana biliyorum. Hatta birkaç övgüyle bahsedecekler benden. Bak işte insanlığını kaybetmemiş, bak işini elinin tersiyle itip de babasının yanında kaldı diyecekler. Ama işte bu tam da onların kazdığı tuzak olacak baba. Çünkü birkaç gün sonra beni insan tarafımdan vuracaklar. Çünkü yerime başkası gidecek ve güç ona geçecek. Bak şimdi merdivenleri çıkıyorum. Ama eğer gitmezsem durucam ve bir anda inmeye başlayıcam. Şimdi ne olur söyle bana. Sen olsan ne yapardın?

Eşref Bey: Sen haklısın evladım. Ben de aynı şeyi yapardım.

Kaan: Hayır, yapmazdın. Sen gitmezdin. Ben gidiyorum. Çok çaresizim baba, çok çaresizim...”

Kaan’ın bu ifadeleri, kapitalizmin yapısını özetler niteliktedir. Sürekli telkin edilen “daha iyisine ve daha fazlasına sahip ol” ideolojisi, onu sürekli hareket halinde olmaya itmekte, dolayısıyla da kendi hayatının seyircisinin bir seyircisi haline getirmektedir. Bu süreçte babasının ihtiyacı olan ilgi ve sevgiyi veremeyeceğini acı içinde itiraf etmektedir. Eşref Bey de bu durumu, tıpkı diğer filmlerde de karşılaştığımız gibi, duygusal olarak bağlı olduğu oğlu mevzu bahis olduğundan alttan almaya çalışmaktadır. “Babasına/annesine bakmak” ve “başarılı bir iş insanı olmak” arasındaki ideolojik çatışmada kalan aile bireylerinin çaresizliği nedeniyle yaşlı bireyler kimsesizleşmektedirler.

Yaşlıları kuşatan post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşme üzerine yaptığımız Bizi Hatırla filmi içerik analizi neticesinde ilgili sahnelerde yukarıdaki ifadelere rastlanmıştır. Carroll Estes, post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşmenin önünü açmada etkili olan neo-liberal ve neo-muhafazakâr ideolojilerin sosyo-kültürel sistem üzerindeki etkisine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Estes, post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşmenin, enformasyonizmle birlikte nasıl çalıştığını yaşlı bireylerin hayatına olan izdüşümleri üzerinden değerlendirmekte ve böylelikle makro yapılar ile mikro yapılar arasında bir ilişki kurmaktadır. Estes’e göre neo-muhafazakar ideoloji yaşlılık için aileye düşen sorumluluk üzerinde duygusal baskı yaratarak motivasyon krizlerine neden olduğunu ifade etmektedir (Estes, 2001: 102). Bu noktada sosyal politikalar açısından sorunun çözümü ise aileye merkezi bir öneme atfedilerek yaşanan durum bir "aile krizi" olarak kabul edilip geleneksel aile yapılarını ve normlarını güçlendirmeyi amaçlayan yeni politikaların benimsenmesi haklı kılınmaktadır. Ancak bu süreçte inşa edilen krizlerin açığa çıkardığı korkular, beklentileri azaltmış ve sınırlı kaynaklar için birbirleriyle rekabet halinde olan kuşakları doğurmuştur. Kuşaklar arası ilişkilerde menfaatin olumlu tarafına yönelik dikkat ve söylem eksikliği, bir kuşağı kendisini diğerinden "korumaya" teşvik etmektedir (Estes, 2001: 103). Bu bağlamda Bizi Hatırla filminde, iki ideolojinin kıskacında kalan Eşref Bey karakteri üzerinden yaşlı bireylerin, post-endüstriyel

kapitalizm ve küreselleşme tarafından nasıl kuşatıldığı gösterilmiş ve bakıma muhtaç olan yaşlı karakterlerin hayatlarındaki etkiyi gözler önüne sermiş, politik ekonomi kuramı çerçevesinde Estes'in görüşlerini desteklemiştir.

Sonuç itibariyle, “*Post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşme, filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarında olumlu bir etkiye sahip midir?*” şeklindeki araştırma sorusunu Bizi Hatırla filmi, olumsuz olarak yanıtlamaktadır.

3.3.5. Yaşlılıkta, Yaşanılan Olumsuzluklara Karşı Olası Direniş Yöntemleri

Araştırmamızın teorik modelinde direniş yöntemleri olgusuna doğrudan yer verilmemiş olsa da, Carroll Estes, yaşlı insanlarda ve onların organizasyonlarında ortaya çıkabilecek, küreselleşmeye karşı olası direniş modellerinin değerlendirilmesini önemli ve gerekli bulmaktadır (Estes & Phillipson, 2002: 280). Bu nedenle bu bölümde, “*Filmlerdeki yaşlı karakterler, yaşadıkları olumsuzluklar karşısında marjinal direniş yöntemleri sergiliyorlar mı?*” şeklindeki beşinci ve son araştırma sorusunu yanıtlamak için I Care A Lot, I, Daniel Blake, Lun Lok Yan ve Bizi Hatırla filmleri incelenmiştir. Elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

I Care a Lot

I Care a Lot filminde, Marla ve Jennifer’in oğlu arasında ciddi bir çatışma başlar. Rus mafyasının lideri olan Jennifer’in oğlu, annesini tutsak olduğu bakımevinden çıkarabilmek için Marla’ya para teklif etmek, bakımevine silahla girip annesini kaçırmak gibi çeşitli yollar dener fakat başarısız olur. Bu noktadan sonra işler daha çok kirlenir ve mafya lideri Marla’nın iş birliği yaptığı doktoru öldürür. Bu durum üzerine Marla, ne olursa olsun vazgeçmeyeceğini söylemek ve onu tuzağa çekmek için Jennifer’in yanına gidip ona şunları söyler (Blakeson, 2020):

“Artık hayatın bu, Jennifer. Bakım evinde yaşayan, bunamış, artiritli ve çişini tutamayan pek çok yaşlı kadından birisin sadece. Benim dışımda kimsen yok. Jennifer veya her kimsen, burada öleceksin, yalnız başına, acı içinde.”

Bu sözler üzerine çileden çıkan Jennifer, Marla’nın arkasından boğazına sarılır ve onu öldürmeye çalışır. Bu konuşmayı Marla, özellikle güvenlik kameralarının

olduğu bir yerde yapar ve beklediği tepki geldiğinde amacına ulaşmıştır. Jennifer’ın bu marjinal direnişi, mahkemede onun aleyhine kullanılır. Yargıç kamera görüntülerini izledikten sonra, Jennifer’ın akıl sağlığını yitirmeye ve zararlı birine dönüşmeye başladığı, dolayısıyla bakımevinde kalması ve vesayetini de Marla’nın yürütmeye devam etmesi kararına varır. Bu durum, yaşlı bireylerin yaşadıkları olumsuzluklar karşısında marjinal direniş yöntemlerine başvurdıkları ancak bununla da kendi lehlerine bir sonuç elde edemediklerini göstermektedir.

Sonuç itibariyle, “*Filmlerdeki yaşlı karakterler, yaşadıkları olumsuzluklar karşısında marjinal direniş yöntemleri sergiliyorlar mı?*” şeklindeki araştırma sorusunu I Care a Lot filmi, olumlu olarak yanıtlamaktadır.

I, Daniel Blake

I, Daniel Blake filminde, Daniel, adeta çözümsüzlük üzerine kurulmuş sistemde, yardım başvurusu için bir türlü randevu alamamaktadır. Artık durumdan o kadar çok sıkılır ki Sosyal Güvenlik Kurumunun duvarına spreyle boyayla şöyle yazar (Loach, 2016):

“Ben, Daniel Blake

Açlıktan ölmekten önce temyiz tarihimi talep edin ve telefonlardaki boktan müziği değiştirin!”

Daniel, bu cümleleri yazdıktan sonra duvar dibine oturup beklemeye başlar. Etraftaki insanlar ona alkışlarla eşlik ederler. O sırada kurum yetkilileri gelerek Daniel’a öfkelenirler. Daniel ise alaycı bir tavırla bunun artık yeni hobisi olduğunu söyler ve özgeçmişine eklemesini isteyip istemediklerini sorar. Görevli, Daniel’a yaptıklarının sonuçlarını hiç düşünüp düşünmediğini sorduğunda ise Daniel, tek bildiği şeyin, başvuru tarihi almadığı takdirde her gün oraya gelerek aynı yazıyı yazacağı olduğunu söyler. Bunun üzerine görevliler polis çağıracaklarını söylerler. Daniel ise eğer onlar görevlerini yerine getirmiş olsalardı kendisinin böyle şeylere girişmesine gerek kalmayacağını belirtir. Etrafta bulunan kişiler onun bu tavrını coşkuyla karşılarlar. Ancak kısa sürede polis gelir ve Daniel’ı kamu düzenini bozmada açıkça suça teşebbüsten karakola götürülür. Sicili temiz olduğu için yalnızca uyarı kâğıdı alır ancak aynı fiili tekrarlırsa onun için daha kötü olacağı söylenir. Bu nedenle

Daniel bir daha duvara yazı yazmaz. Yaşadığı tüm olumsuzluklara karşı bulduğu bu marjinal çözüm de onun aleyhine olmuştur ve buradan da bir sonuç elde edememiştir.

Sonuç itibariyle, “*Filmlerdeki yaşlı karakterler, yaşadıkları olumsuzluklar karşısında marjinal direniş yöntemleri sergiliyorlar mı?*” şeklindeki araştırma sorusunu I, Daniel Blake filmi, olumlu olarak yanıtlamaktadır.

Lun Lok Yan

Lun lok yan (Chan, 2018) filminde, Leung Cheong-wing, geçirdiği kaza neticesinde belden aşağısı felç kalmıştır, ellerini bile sınırlı kullanmaktadır. Onun bu durumundan dolayı eşi kendisinden boşanmış ve başkasıyla tekrar evlenip oğlunu da yanına alarak Amerika’da yeni bir hayat kurmuştur. İnternet üzerinden oğluyla görüşen Leung Cheong-wing oğluna ve eski eşine belli etmemeye çalışsa da bu duruma içten içe çok üzülmemekte ve kendisini işe yaramaz hissetmektedir. Yine oğluyla yaptığı bir görüşme sonrasında onun üzüntüsünü fark eden bakıcısı Evelyn, neşelenmesi için bir şeyler söyler ancak Leung Cheong-wing ona tepki gösterip kalbini kırar. Bu olayın gecesinde yatağından düşen Leung Cheong-wing, Evelyn’e seslenip yardım istemeyi gururuna yediremez. Boylu boyunca yerde uzanırken ise hayal kurmaya başlar. Hayalinde, balkonun korkuluklarından aşağıya bakmaktadır. Bir süre boşluğa baktıktan sonra bütün gücüyle korkuluklara tutunarak kendisini boşluğa bırakır. Ancak kamera, Leung Cheong-wing aşağıya düşerken tersi istikamette gökyüzüne yaklaşır. Zira bu, Leung Cheong-wing’i mahkûm olduğu yaşlılık ve engellilikten onu özgürlüğe taşıyacak, tüm sorunları çözecek bir intihar hayalidir. Yaşlı ve engelli bir kişinin tek başına yapmayı hayal ettiği marjinal bir yöntem...Neyse ki, bu yalnızca bir hayaldir ve o günün sabahında Evelyn Leung Cheong-wing’i bulur ve ona yardımcı olmaya devam eder.

Sonuç itibariyle, “*Filmlerdeki yaşlı karakterler, yaşadıkları olumsuzluklar karşısında marjinal direniş yöntemleri sergiliyorlar mı?*” şeklindeki araştırma sorusunu Lun Lok Yan filmi, olumlu olarak yanıtlamaktadır.

Bizi Hatırla

Bizi Hatırla filminde, beyninde tümör tespit edilen Eşref Bey, ameliyata alınacaktır. Ancak ameliyat öncesinde oğlu Kaan'ın, iş için Amerika'ya gideceği ve bu riskli ameliyatta yanında olamayacağına dair yaptığı konuşma Eşref Bey'i ameliyat olmaktan vazgeçirir. Bu yüzden hastaneden kaçmaya karar verir. Kendisine refakat eden Kaan'ın evdeki yardımcısı Fatoş ile aralarında şöyle bir diyalog geçer (Irmak, 2018):

“Eşref Bey: Ben şimdi memlekete, eve dönüyom. Meraklanma kızım, aklımda başımda. Bak, bugün Kaan perişan oldu çocuk. Garibim kahretti kendini, baba senin yanında galamiycem diye. O doktor da zebellak gibi başımızda. Şimdi ben buradaki evrağı İzmir'deki bir hastaneye istetcem. Kaan gelince orda ameliyat olcem. Sen şimdi hiçbir şeyden haberin yokmuş gibi uyumuş ol. Sabah uyanınca da geçmiş getmiş dersin gelinime.

Fatoş: Eşref Abi, al bıçağı vur kalbime daha iyi, ölem ben daha iyi.

Eşref Bey: Bak kızım, Kaan'ın mutluluğu mevzu bahis. Sonunda o masadan kalkmamak da var ya.

Fatoş: Allah korusun.

Eşref Bey: Ee ya. Bin pişman mı olsun ömrü billah çocuk. Bir daha affetmez kendini. Dönünce beni sağ bulsun şurada, ötesi onun bileceği iş. Kızım, ben evladıma bu eziyeti çektiremem.”

Bu konuşmadan sonra Eşref Bey, Fatoş'u ikna eder ve plan yapıp hastaneden kaçarak İzmir'e döner. Bu kaçış bize bir tür kural ihlali gibi gösterilir. Özel bir hastanenin lüks odasında ameliyat sırasını bekleyen bir adam olarak mecbur bırakıldığı hikâyenin bir parçası olmaktan kaçmaya çalışır Eşref Bey. Bu kaçışta ona yardımcı olacak şey ise, torununa da daha önce anlattığı, yıllar önce bir konser için İzmir'e gelen Nazan Öncel'e diktiği elbisenin hatırıdır. Eşref Bey bu hatıra binaen Nazan Öncel'den eve dönebilmek için yardım ister ve o da bu isteğini yerine getirir. Dolayısıyla bu hikâye örgüsünde de karşılaşılan sorunların üstesinden gelinmesinde marjinal bir yöntem başvurulur.

Sonuç itibariyle, “*Filmlerdeki yaşlı karakterler, yaşadıkları olumsuzluklar karşısında marjinal direniş yöntemleri sergiliyorlar mı?*” şeklindeki araştırma sorusunu *Bizi Hatırla* filmi, olumlu olarak yanıtlamaktadır.

3.4. Tartışma

Bu bölümde, daha önce ayrı ayrı olarak incelediğimiz I Care a Lot, I, Daniel Blake, Lun Lok Yan ve Bizi Hatırla filmlerini birlikte değerlendirip elde ettiğimiz aşağıdaki tabloyu kuramsal çerçeve içerisinde tartışacağız.

Araştırma Soruları / Filmler		I Care a Lot	I, Daniel Blake	Lun Lok Yan	Bizi Hatırla
Soru 1: Sınıf, ırk/etnisite, cinsiyet ve yaş, filmlerde gösterilen yaşlı karakterlerin hayatlarında baskı oluşturuyorlar mı?	Sınıf	✓	✓	✓	✗
	İrk	✓	-	✓	-
	Cinsiyet	✓	-	✓	✓
	Yaş	✓	✓	✓	✓
Soru 2: Filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarında vatandaş olmak, devletle kurulan ilişkide, yaşlı birey için olumlu bir anlama ve lehte sonuçlara sahip mi?		✗	✗	✗	✗
Soru 3: Medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimleri, filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarına yasal yollarla ve bir tür zorunluluk olarak mı dahil olmaktadır?		✓	✓	✓	✓
Soru 4: Post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşme, filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarında olumlu bir etkiye sahip midir?		✗	✗	✓	✗
Soru 5: Filmlerdeki yaşlı karakterler, yaşadıkları olumsuzluklar karşısında marjinal direniş yöntemleri sergiliyorlar mı?		✓	✓	✓	✓

Tablo 0-1 Sinema Filmlerinin Karşılaştırmalı Analizi

Teorik modelde yer alan sınıf, ırk/etnisite, cinsiyet temalarını analiz etmek için oluşturduğumuz araştırma sorularımızdan ilki olan “Sınıf, ırk/etnisite, cinsiyet ve yaş,

filmlerde gösterilen yaşlı karakterlerin hayatlarında baskı oluşturmuyorlar mı?” şeklindeki soruya cevap bulmak için *I Care A Lot*, *I, Daniel Blake*, *Lun Lok Yan* ve *Bizi Hatırla* filmlerini analiz ettik. Bu bağlamda *Bizi Hatırla* filmi dışında kalan üç film “sınıf” olgusunun yaşlı bireylerin hayatlarında bir baskı oluşturduğunu göstermiştir. Bilindiği üzere sınıf, herhangi bir topluluğu değil, bir grup insanın ortak olarak “yaşam şanslarının” temsil edildiği toplumsal yapıyı ifade etmektedir. Bu bağlamda sınıf, sosyo-ekonomik durum, yoksulluk ve sağlık üzerinde güçlü bir göstergedir. Nitekim yapılan birçok çalışmada, sosyal eşitsizlikler, gelir ve servetteki artan eşitsizliklerle birleştiğinde, tıbbi bakıma erişim de güçleşmekte ve buna bağlı hastalık ve ölüm oranlarının arttığı görülmüştür (Adler ve ark, 1994; Adler & Ostrove, 1999; Jones, 2018; Laaksonen ve ark., 2011; Moody-Ayers ve ark., 2007; Sulaman ve ark., 2020; Wang ve ark., 2018). Bu bağlamda filmlerdeki yaşlı karakterlerin yoksulluk ve sağlık durumlarına baktığımızda şunu görmekteyiz: Jennifer (*I Care a Lot*) zengin ve sağlıklı, Daniel (*I, Daniel Blake*) yoksul ve sağlıksız –kalp hastası-, Leung Cheong-wing (*Lun Lok Yan*) yoksul ve sağlıksız -yürüme engelli-, Eşref Bey (*Bizi Hatırla*) orta sınıf, sağlıksız -beyin tümörüne sahip-. Bu karakterlerden Jennifer, Leung Cheong-wing ve Eşref Bey tıbbi bakıma erişebilirken Daniel bu bakıma erişememektedir. Yaşam şanslarının zengin ve sağlıklı bir yaşlıya göre daha az olması gerçeğinin bir yansıması olarak filmlerin sonunda Daniel ve Eşref Bey hayatlarını kaybetmektedirler. *Bizi Hatırla* filminde sınıf olgusunun yoksulluk ve sağlık açısından bir baskıya dönüşmemesinin nedeni, Eşref Bey’in bulunduğu muhitte sayılıp sevilen iyi bir esnaf olması ve bu anlamda gözetilmesi ayrıca oğlunun oldukça yüksek gelirli bir işte çalışmasıdır. Eşref Bey karşılaşacağı her türlü maddi sıkıntıda bu iki güçten destek alabilmektedir. Nitekim kendisinin tıbbi bakıma erişimi de yine bu kanallarla olmaktadır. Dolayısıyla sinema perdesine yansımaya sınıf baskısı diğer tampon mekanizmalar tarafından absorbe edilmektedir.

İrk/etnisite durumu açısından bakıldığında ise filmlerdeki karakterler şu şekilde karşımıza çıkmaktadırlar: Jennifer (*I Care a Lot*) Rus asıllı, sahte kimlikli Amerikan vatandaşı, Daniel (*I, Daniel Blake*) İngiltere’de yaşayan bir İngiliz, Leung Cheong-wing (*Lun Lok Yan*) Hong Kong’da yaşayan bir Hong Konglu, Eşref Bey (*Bizi Hatıra*) Türkiye’de yaşayan bir Türk. Filmler içerisinde etnik kimliğini saklayan

tek kişi Jennifer olarak karşımıza çıkıyor. Leung Cheong-wing ise kendi ülkesinde yaşayan meşru bir vatandaş olmasına raşmen tıbbi bakım hizmetini Filipinli bir kadından almaktadır. Bu nedenle aralarında başta dil olmak üzere çeşitli bariyer söz konusudur. Dolayısıyla iki filmde – I Care a Lot & Lun Lok Yan- ırk/etnisitenin yaşlı bireyleri kuşattığı ve baskıladığı görölürken diğer iki filmde -I, Daniel Blake & Bizi Hatırla- bu anlamda bir bulguya rastlanılmamıştır. Carroll Estes, ırk/etnisite konusunu, bireyleri, sosyal yapılar ve iktidar ilişkilerindeki kurumsal ırkçılık olarak kuşatan bir olgu olarak ele almaktadır (Estes, 2001: 15-16). Filmlerde bu anlamda bir “kurumsal ırkçılık” ile karşılaşılmamıştır. Ancak Estes’in referans verdiğı olgu daha çok siyahilerin maruz kaldığı kurumsal ırkçılıktır. Örneğın Black Lives Matter hareketi ile tüm dünyanın bir kez daha ilgisini çeken siyahilere karşı yapılan polis zorbalığı gibi. Seçilen filmlerde bu temsile doğrudan rastlanılmasa da gerçek hayatta karşılığı olan ırk/etnisite baskısı toplumdan topluma değışerek varlığını hissettirmektedir, Amerika’da siyahiler, Almanya’da Türkler, Türkiye’de Kürtler gibi. Bunun yanı sıra ırk ve etnisitenin, her birey için temel ihtiyaçlar olan barınmada konut edinim sürecinde, eğitime ulaşma sürecinde ve iş bulmada avantaj ve dezavantajlara neden olduğı bilinmektedir (Y. Paradies ve ark., 2015).

Cinsiyet açasından değerlendirildiğinde I, Daniel Blake filmi hariç üç filmde de -I Care a Lot, Lun Lok Yan, Bizi Hatırla- cinsiyet olgusu, yaşlı bireyleri kuşatan bir baskı aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. I, Daniel Blake filminde ikincil karakter olan iki çocuklu yalnız bir kadının dramatik öyküsü bize onu kuşatan cinsiyet baskısını gösterse de analizimizin odağını yaşlı bireyler oluşturduğından söz konusu verileri sınırlılıklar sebebiyle burada aktarmıyoruz. Diğer üç filmde ise Jennifer (I Care a Lot) yaşlı bir kadın olduğı için güçsüz, savunmasız, kolay lokma görölerek “altın yumurtlayan tavuk” benzetmesine maruz kalırken, Leung Cheong-wing (Lun Lok Yan) engelli bir erkek olduğı için bakıcılar tarafından sorumluluğı alınmak istenmeyen kişi haline gelmekte, Eşref Bey (Bizi Hatırla) ise yine yaşlı bir erkek olması sebebiyle kız torunuyla kurduğı ilişkide pedofili imalarına maruz kalmaktadır. Dolayısıyla cinsiyet, farklı açalardan yaşlı bireylerin hayatlarında baskı kurabilmektedir. Ancak Carroll Estes’in cinsiyet olgusuna yaptığı vurgu daha çok kadınlar üzerinde oluşturulan baskıya yöneliktir. Gerek bakıma muhtaç yaşlılar gerek

bakım veren kişilerin çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Nüfusun kadınlaşması olarak da tarif edilen, kadın nüfusunun giderek artması söz konusudur. Öyle ki 2050 yılına gelindiğinde, 60 yaş üstü kadın nüfusunun %53.2 oranla erkeklerden çok daha fazla olacağı tahmin edilmektedir (United Nations, 2019a). Buna rağmen yaşlı kadınlar, yaşlı erkeklere kıyasla daha fazla risk barındıran koşullar altında yaşamaktadırlar. Nitekim Dünya Sağlık Örgütü'nün paylaştığı verilere göre de yaşlı kadınlar, her türlü fiziksel, mental rahatsızlıklardan, erkeklere oranla daha fazla mustarip durumdadırlar (WHO, 2020b). Kadınlara verilen farklı toplumsal cinsiyet rolleri kadınların sağlıklarını ve ekonomik refahlarını da doğrudan etkilemektedir. Genel olarak, yaşlı kadınlar için yoksulluk, güvenli bir emekliliğe erişememe, sağlık harcamalarını gelirlerinin daha yüksek bir yüzdesini kullanarak ödeme olasılıkları erkeklerden daha fazladır (Estes, 2001: 17). Yapılan film analizlerinde ana karakterin yaşlı bir kadın olduğu tek film I Care a Lot olsa da tüm filmlerde kadınlar, bakım veren kişiler olarak yaşlı karakterlerin hemen yanı başında bulunmaktadır. Biz erkek yaşlıların deneyimleri üzerine kurulan anlatıyı da analiz etmeyi tercih ederek cinsiyet olgusunun onlar için ne gibi baskılar oluşturabildiğini göstermek istedik. Nitekim elde ettiğimiz bulgular ışığında cinsiyetin, Estes'in öne sürdüğü gibi kadınlar açısından büyük baskılar kurduğunu doğrulamakla birlikte söz konusu olgunun erkekler için de farklı biçimlerde baskıya dönüşebildiğini anlamış olduk.

Yaş kapsamında ise bütün filmler yaşlılığın farklı anlamlarına temas ederek söz konusu baskıyı gözler önüne sermişlerdir. Bu bağlamda yaşlılık: I Care a Lot filminde kendisinden kazanç sağlanabilecek potansiyel kurban olma özelliği, I, Daniel Blake filminde teknolojiye ve küreselleşmeye ayak uyduramayan, işe yaramaz insan olma, Lun Lok Yan filminde, istenmeyen fakat kendisine mecbur olunan küresel bakım zincirinin bir parçası, Bizi Hatırla filminde ise bakım yükü olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla yaşlılığın tüm filmler için olumsuz bir anlama sahip olduğu, yaşlı bireyi kuşatan ve onu baskılayan bir olgu olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Teorik modelde yer alan vatandaşlık ve devlet temalarını analiz etmek üzere oluşturduğumuz ikinci araştırma sorusu olan, *“Filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarında vatandaş olmak, devletle kurulan ilişkide, yaşlı birey için olumlu bir anlama ve lehte sonuçlara sahip mi?”* şeklindeki soruya cevap bulmak için I Care A

Lot, I, Daniel Blake, Lun Lok Yan ve Bizi Hatırla filmleri üzerine yaptığımız analizde ise tüm filmlerin bu soruyu olumsuz yanıtladığı görülmüştür. Araştırmamız için film seçmek üzere yaptığımız taramalarda, yaşlılık temalı filmlerde devlet-vatandaş ilişkisine neredeyse hiç değinilmediğini fark etmiştik. Sinemanın, devletin ve sermayenin ideolojik bir aygıtı olduğu düşünüldüğünde bu ilişkinin -devlet-vatandaş-örtülü kalması elbette bizlere bir şeyler anlatmaktadır. Yaşlı bireyler, emeklilikle birlikte çalışan iş gücünden ayrıldıkları andan itibaren bir bakım yükü olarak görülmektedirler. Devlet, bu bağlamda sorumluluk almak istemediği için söz konusu bakım işini, parası olanlar için medikal endüstri kompleksleri ve yaşlı bakımı girişimlerine devrederken maddi yeterli olmayanların bakımını ise ailelere, hakikatte kadınlara, havale etmektedir. Politikacılar, yaşlıların bir vatandaşlık hakkı olarak talep ettikleri sağlık hizmetlerini medya aracılığıyla ideolojik saldırılara dönüştürerek nesiller arası çatışmayı ve toplumsal cinsiyet ateşini körüklemektedirler (Estes, 1991: 77). Dolayısıyla Estes'in de ifade ettiği gibi, yaşlanma ve sosyal politika, devlet, kapitalizm ve demokrasi arasındaki gerilimlerin ve ideolojik mücadelelerin olduğu bir "savaş alanının" ortasında şekillenmektedir. Bu mücadelenin neticesinde ise "demografik zorunluluk" olan yaşlıların çok uzun yaşadığı, üretime katılmazken çok fazla toplumsal kaynağı tükettiği ve gençlerin omuzlarında bir yük olduğu şeklindeki kestirme bir sonuca varılmıştır. Bu nedenle neredeyse "devleti iflas ettirecek" olan yaşlılar, onlara bakamayacak olan devlet annenin kucağından ayrılarak, sermayenin ve kadınların ücretsiz emeğinin kollarına terk edilmektedir (Estes, 1991: 76-77).

Teorik modelimizin en önemli ve özgün ayağını oluşturan medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimi temalarını analiz etmek üzere oluşturduğumuz üçüncü araştırma sorusu olan, "*Medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimleri, filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarına yasal yollarla ve bir tür zorunluluk olarak mı dahil olmaktadır?*" şeklindeki soruya cevap bulmak için I Care A Lot, I, Daniel Blake, Lun Lok Yan ve Bizi Hatırla filmleri üzerine yaptığımız analizde tüm filmlerin bu soruyu olumlu yanıtladığı görülmüştür. Yaşlı bakım hizmetlerinin sağlandığı bu komplekslerin yaşlılık döneminde bireylerin hayatlarına girmeleri beklenen bir durumdur. Zira dünya çapında en az 142 milyon yaşlı insanın, kendi kendilerine yiyip içmek, giyinmek, kendi ilaçlarını almak ve kendi paralarını yönetmek gibi temel

ihtiyaçlarını karşılayamadığı bilinmektedir (WHO, 2021a: 8). Bu sebeple biz sorumuzu, söz konusu hizmetlerin yaşlıların hayatlarına neden dahil oldukları yerine daha çok nasıl dahil olduklarını gözlemlemeye çalıştık. Bu bağlamda incelediğimiz filmlerin hepsinde özel sermayeye ait olan medikal endüstri kompleksleri ve yaşlı bakımı girişimlerinin “yasal” yollarla ve bir tür “zorunluluk” olarak dahil olduğunu gördük. Söz konusu kompleksler, Jennifer’ın (I Care a Lot) hayatına mahkeme kararı ile dahil olurken, Daniel (I, Daniel Blake), bu komplekslerle, devletin sosyal güvenlik sisteminin anlaşmalı bir parçası olması nedeniyle karşı karşıya gelir. Leung Cheong-wing (Lun Lok Yan) bütçesine ve durumuna uygun başka seçeneği olmadığından bu yaşlı bakımı girişimlerinin bir parçasına dahil olurken ve Eşref Bey (Bizi Hatırla) ise oğlunun sınıfsal konumu itibarıyla yaptığı tercihler doğrultusunda hareket etmek zorunda kalarak bir medikal komplekste tedavi olmayı kabul eder. Dolayısıyla tüm karakterler üzerinden oluşturulan anlatıda yaşlı bireylerin, medikal endüstri kompleksleri ve yaşlı bakımı girişimleri karşısında bir seçim haklarının olmadığı bununla birlikte söz konusu yapıların onların hayatlarına “yasal” ve “zorunlu” olarak dahil oldukları anlaşılmaktadır. “Yasallık” ve “zorunluluk” bu bağlamda bizlere devlet ve sermaye arasındaki, birbiriyle örtüşen ve karşılıklı olarak birbirini güçlendiren iki yapısal düzeni anlamamızda önemli ipuçları sağlamaktadır. Nitekim Carroll Estes de bu iki yapıya dikkat çekmekte ve yalnızca sermaye sahipleri tarafından kendi çıkarları doğrultusunda desteklenen bir sağlık sisteminin varlığına bakmak yeterli olmadığını, devletin piyasaya dayalı dağıtım sistemlerini güçlendirme ve teşvik etmedeki rolünün göz ardı edilemeyeceğini ifade etmektedir. Zira Estes’e göre sermaye ve devlet arasındaki karmaşık ve çelişkili ilişki, medikal endüstri kompleksinin ve yaşlı bakımı girişimlerinin dinamik doğasını yaratmaktadır (Estes ve ark., 2001: 165-166). Tüm bu ilişkilerin merkezinde ve neticesinde ise sağlık hizmetlerinin ve yaşlıların ihtiyaçlarını belirli ekonomik pazarlar için metalara dönüştüren sağlığın metalaştırılması vardır (Estes, 1979).

Teorik modelimizin makro boyutları olan post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşme temalarını analiz etmek için oluşturduğumuz “*Post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşme, filmlerdeki yaşlı karakterlerin hayatlarında olumlu bir etkiye sahip midir?*” şeklindeki araştırma sorusunu cevaplamak için I Care A Lot, I,

Daniel Blake, Lun Lok Yan ve Bizi Hatırla filmleri incelenmiştir. Bu soruyu Lun Lok Yan filmi olumlu yanıtlarken diğer filmlerin hepsi olumsuz yanıtlamıştır. Post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşmenin filmlerdeki karakterlerin hayatlarına yansımaları şu şekildedir: Jennifer (I Care a Lot) oğlu tarafından, yasal olmayan, küresel çaplı ticari işleri için paravan olarak kullanılırken benzer şekilde Daniel (I, Daniel Blake) da komşusu China tarafından yasal olmayan, küresel çaplı ticari işleri için yaşlı bir adamın dikkat çekmeyeceği düşüncesiyle paravan olarak kullanılmaktadır. Eşref Bey ise post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşmenin etkileriyle, ameliyat olmak üzereyken oğlu Kaan'ın kariyerini korumak için Amerika'ya gitmeyi tercih etmesiyle yüzleşmektedir. Her üç karakter de kendilerine en yakın olan kişilerin duygusal ve ekonomik istismarı ile bu etkileri hissetmektedirler. Duygusal olarak bağlı oldukları bu kişilere itiraz edemeseler de devletle başlarının belaya girmesinden endişe etmektedirler. Yaşlıların finansal istismarına ilişkin yapılan araştırmalarda topluluk ortamlarında yaşlı finansal istismarı oranının %7 olduğu; kurumsal ortamlardaki yaşlı finansal istismar oranının ise personel tarafından rapor edilenler hakkında yeterli veri bulunmazken yaşlılar ve onların vekilleri tarafından rapor edilenlerin oranının %13,8 olduğu belirtilmiştir (Yon ve ark., 2017: 154 ; Yon ve ark., 2019: 61). Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir çalışmaya göre küresel bir salgın olan COVID-19 pandemisinde yaşlı finansal ihmal ve istismarının %114.3'e kadar artmış olabileceği öne sürülmektedir (Chang & BLevy, 2021). Dolayısıyla post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşme yaşlı bireyler için ihmal ve istismar anlamı taşımaktadır. Fakat Lun Lok Yan filminde küreselleşme ve post-endüstriyel kapitalizm ana karakterin kendisi için bakım sağladığı bir zinciri gösterdiğinden ekrana olumlu yansımıştır.

Son olarak, teorik modelde yer almayan ancak Carroll Estes'in , yaşlı insanlarda ve onların organizasyonlarında ortaya çıkabilecek, küreselleşmeye karşı olası direniş modellerinin değerlendirilmesini önemi ve gerekliliğine yaptığı vurgu nedeniyle marjinal direniş yöntemleri temasını da seçili filmlerde incelemek istedik (Estes & Phillipson, 2002: 280). Bu nedenle, *"Filmlerdeki yaşlı karakterler, yaşadıkları olumsuzluklar karşısında marjinal direniş yöntemleri sergiliyorlar mı?"* şeklindeki beşinci ve son araştırma sorusunu yanıtlamak için I Care A Lot, I, Daniel

Blake, Lun Lok Yan ve Bizi Hatırla filmlerini analiz edilmiş ve tüm filmlerin bu soruyu olumlu yanıtladığı görülmüştür. Söz konusu marjinal direniş modelleri karşımıza şu şekilde çıkmaktadır: Jennifer (I Care a Lot) kendisini tehdit eden ve zorla bakım evine kapatan vasisini öldürmeye çalışır, o anların güvenlik kameraları tarafından kaydedilmesi ise yine mahkemede Jennifer'ın aleyhine kullanılır. Daniel (I, Daniel Blake) bir türlü bürokratik süreci tamamlayıp istediği yardımı alamadığı için sosyal güvenlik merkezinin duvarına spreyle boyayla yazılar yazar ancak beklediği etkiyi uyandırmak yerine polisler tarafından tutuklanır sabıka kaydı olmadığı için yalnızca uyarı verilerek serbest bırakılır. Leung Cheong-wing (Lun Lok Yan) bakıcısıyla yaşadığı tartışmalar ve ailesinden uzak olması sebebiyle intihar etme hayalleri kurar. Eşref Bey (Bizi Hatırla) ise hayati bir ameliyata girmesi gerekirken iş için yurt dışına gitmeyi tercih eden oğluna manevi yük olmamak için gizlice hastaneden kaçır ancak hayatta kalmayı başaramaz. Dolayısıyla tüm filmlerde temsil edilen marjinal direniş yöntemlerinin örgütlü olmayıp bireysel çabalardan oluştuğu ve söz konusu direnişlerin neticelerinin ise kendi aleyhlerine olduğu görülmektedir. Yaşlı bireylerin marjinalleşmeleri ve toplumdan dışlanmalarında devletin sosyal politikaları ile doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili olduğu ifade edilmektedir. (Victor, 2005: 27). Gelir kaynakları için refah ve emekli maaşlarına güvenmelerinin bir sonucu olarak, yaşlı insanlar yoksulluk, azaltılmış sosyal hayata katılım ve marjinalleşme gibi daha geniş sosyal dışlanma yaşamaktadırlar. Kendilerini bu durumdan kurtaracak herhangi bir yapı olmadığından bireysel olarak harekete geçmektedirler. Ancak dünyayı bekleyen demografik gerçekler göz önüne alındığında, söz konusu küreselleşme ve post-endüstriyel kapitalizme karşı yaşlı insanlardan ve onların kuruluşlarından kaynaklanabilecek olası örgütlü direniş kalıplarının değerlendirmesi gereklidir.

Farklı coğrafyalarda üretilmiş, seçtiğimiz dört film de hemen hemen bütün araştırma sorularına aynı cevapları vermişlerdir. Yaşlılık deneyiminin söz konusu filmlerin geçtiği ülkelerde ve haliyle dünya genelinde benzer olduğuna yönelik kesin bir yorum yapmak elbette doğru olmayacaktır. Ancak elde ettiğimiz bulgular ve teorinin bize aktardıkları göz önüne alındığında küresel bir yaşlılık deneyiminden bahsetmenin de akıl dışı olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla yaşlılık, yerel sosyal politikaların olduğu kadar küresel sosyal politikaların da gündeminde tutulmalıdır.

SONUÇ

Giderek artan ve aynı zamanda yaşlanan nüfus gerçeği, günümüzde gerek politikacılar gerek bilim insanlarının temel gündemlerinden biri haline gelmiştir. Yaşlıların, sosyal politikaların odağında yer alan dezavantajlı gruplar içerisinde bulunmaları nedeniyle politikacılar bu gruplarla ilgilenmiş, yaşlıların ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı konusu ise bu bağlamdaki temel problemi oluşturmuştur. Bilim insanları ise yaşlanan nüfus demografik gerçeğini de göz önüne alarak yaşlılık çalışmalarındaki geleneksel tıbbi yaklaşımın genişletilmesi gerektiğine inanmış ve yaşlılığın biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik yönlerinin de incelenerek disiplinler arası araştırmaların yapılması gerektiğine inanmışlardır. Dolayısıyla yaşlılıkla ilgili literatür, son dönemlerde tüm dünyada zenginleşmiş ve genişlemiştir.

Post-endüstriyel kapitalizm, küreselleşme ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak refah devleti anlayışının içine girdiği kriz, yaşlılığın da kamu harcamaları üzerinde bir yük olarak algılanmasına neden olmuştur. Yaşlılığın bir bakım sorunu olarak ele alınmasıyla birlikte yaşlanan nüfusa yönelik “emeklilik yaşını uzatma” ve “aktif yaşlanma” gibi çözüm teklifleri ileri sürülse de bunlar meselenin hem anlaşılmasında hem de kesin bir çözüme kavuşmasında yeterli olmamıştır. Bu durum ise eleştirel teoriye olan ilgiyi artırmış ve böylece yaşlılık, politik ekonomik kuramın araştırma nesnelerinden biri haline gelmiştir.

Türkiye’de lisansüstü düzeyde yaşlılık çalışmalarının sayısı oldukça azdır. Yapılan çalışmalar ise büyük ölçüde işlevselci yaklaşıma sahiptir. Eleştirel söylemin neredeyse kendisine hiç yer bulamadığı bu çalışmalarda, çalışmamızın temel kuramsal çerçevesini oluşturan politik ekonomi kuramına nadiren değinilmekte ancak bu kurama bağlı olarak geliştirilen Carroll Estes modelinden hiç söz edilmemektedir. Bu durum, sadece lisansüstü çalışmalarda değil, genel anlamda yaşlılıkla ilgili literatürün genelinde söz konusudur. Bu bağlamda yapmış olduğumuz araştırmada, son derece güncel ve önemli bir fenomen olan yaşlılığı incelemek istedik. Bunun için, yaşlılık dönemindeki kayıp ve kazanımlarına ilişkin söz konusu dengenin hangi unsurların etkisi ve gölgesinde şekillendiğini, politik ekonomik kuram çerçevesinde ele aldık. Carroll Estes’in geliştirdiği teorik modeli kullanarak, modern toplumun temel mesaj

araçlarından biri olduğu ve yaşlıların hayatını kurmaca yanıyla birlikte gözlemleme imkânı tanıdığı için, yaşlılığı sinema filmleri üzerinden açıkladık.

Sinemada yaşlılık olgusunun, politik ekonomi kuramı üzerinden incelenmesinin amaçlandığı nitel araştırmamızda, araştırmanın desenini, durum/vaka çalışması olarak belirledik. Bu bağlamda veri toplama aracı olarak merkezi fenomeni yaşlılık olan dört farklı sinema filmini seçtik. *I Care a Lot*, *I, Daniel Blake*, *Lun Lok Yan* ve *Bizi Hatırla* adlı filmler, araştırmamızda bize kaynaklık ettiler. Sinema filmlerini, araştırmada kullandığımız Carroll Estes'in modelindeki başlıklara göre oluşturduğumuz araştırma soruları çerçevesinde, tematik içerik analizi ile analiz ettik.

Sonuç itibariyle araştırmada, teorik modelde bulunan temaların analizinde sorulan sorulara hemen hemen tüm filmlerde benzer cevaplar verildiği görülmüştür. Dolayısıyla tüm seçili filmler, yaşlılık deneyimi üzerine kurdukları anlatılar bağlamında, yaşlılığın hangi kavram ve süreçler ışığında üretilip şekillendirildiğini göstermiş ve politik ekonomi kuramı çerçevesinde Estes'in görüşlerini desteklemiştir. Politik ekonomi kuramı, yaşlılığın yalnızca toplumsal koşullar ve daha geniş toplumsal düzen sorunları bağlamında anlaşılabileceği varsayımına dayanan sistematik bir görüştür ve sosyal politikanın yanı sıra yaşlılık ve yaşlanmanın inşasına katkıda bulunan yapısal güçlerin ve süreçlerin geniş etkilerini vurgulamaktadır. Bu sebeple politik ekonomi perspektifi, ekonomi, siyaset bilimi, sosyoloji ve gerontoloji yaklaşımlarını bütünleştirerek sağlık ve yaşlanma konularının daha sağlam bir şekilde anlaşılmasını sağlamıştır (Estes, 1979, 2001: 1). Nitekim yaptığımız araştırmada da Estes'in teorik modelinin, diğer kuramlardan çok daha kapsayıcı ve detaylı olduğu görülmüştür. Özellikle toplumsal cinsiyet, neredeyse tüm yaşlılık teorilerinde ihmal edilmiştir.

Araştırmanın bulguları ışığında, teorik modele ilişkin bir ilavede bulunmak istiyoruz. Estes'in teorisinin toplumsal cinsiyet noktasında kadınlar üzerine yoğunlaşması anlaşılabilir, gerçekçi ve sağlam nedenlere dayanmakla birlikte araştırmamızda da görüldüğü gibi meselenin yaşlı erkeklere bakan farklı yönleri, baskı alanları da bulunduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda teorisinin yaşlı erkekler açısından daha detaylı incelenmesi, araştırmacıların ilgisine muhtaçtır.

Araştırmanın literatür taraması sürecinde, eleştirel teoriye olan ilginin azlığı dikkatimizi çeken bir diğer nokta olmuştur. Politik ekonomi kuramının, aktivite kuramı gibi hızlı sonuçlar vadetmemesinin, sosyal politikalar ve sosyal hizmetler alanlarında bu teoriye mesafeli durulmasına neden olduğunu düşünmekteyiz. Ancak biliyoruz ki, bir insanın hayatını değiştiren şey ona balık vermek değil, balık tutmayı öğretmektir. Dolayısıyla yaşlılıkla ilgili sorunlara, aktif yaşlanma teorisinde olduğu gibi günü kurtaracak, geçirilmiş çözüm teklifleri yerine daha sistematik, yapısal çözüm teklifleriyle yaklaşılması gerekmektedir. Bu sebeple, dünyamızı bekleyen demografik gerçeklere hazırlıklı olmak ve yarının yaşlıları için sürdürülebilir sosyal politikalar geliştirmek adına bu uzun, zorlu fakat son derece anlamlı yolculuğa çıkılması için ilgili araştırmacılara şevk ve destek verilmesi gerektiğine inanıyoruz. Yaptığımız bu araştırmanın, akademik yazının daha önce yürünmemiş karanlık yollarında çabalayan bir ışık olarak varlık göstermesini temenni ediyoruz.

KAYNAKÇA

- Acker, J.: (1988) Class, Gender, and the Relations of Distribution, **Signs**, 13(3), 473–497. <http://www.jstor.org/stable/3174169>
- Acker, J.: (1992) From Sex Roles to Gendered Institutions, **Contemporary Sociology**, 21(5), 565–569. <https://doi.org/10.2307/2075528>
- Adler, N. E.,
Boyce, T.,
Chesney, M. A.,
Cohen, S.,
Folkman, S., Kahn,
R. L., & Syme, S.
L.: (1994) Socioeconomic Status and Health: The Challenge of the Gradient, **American Psychologist**, 49(1), 15–24. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.49.1.15>
- Adler, N. E., &
Ostrove, J. M.:
(1999) Socioeconomic Status and Health: What We Know and What We Don't, **Annals of the New York Academy of Sciences**, 896(1), 3–15.
- Akın, G.: (2006) **Gerontoloji Her Yönüyle Yaşlılık**, Palme Yayıncılık.
- Angel, J. L.: (1947) The Length of Life in Ancient Greece, **Journal of Gerontology**, 2(1), 18–24. <https://doi.org/10.1093/geronj/2.1.18>
- Angel, J. L.: (1969) The Bases of Paleodemography, **American Journal of Physical Anthropology**, 30(3), 427–437.

- Angell, M.: (2014) On Arnold Relman (1923–2014) : A Towering Figure in American Medicine, **New York Review of Books**, 14 Ağustos 2014.
- Arpacı, F.: (2005) **Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık**, Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları.
- Atchley, R. C.: (1989) A Continuity Theory of Normal Aging, **The Gerontologist**, 29(2), 183–190.
<https://doi.org/10.1093/geront/29.2.183>
- Avicenna, & Shah, M. H.: (1966) **The General Principles of Avicenna's Canon of Medicine** (Mazhar H. Shah (ed. & çev.); Issue 1. c.), Naveed Clinic.
<https://books.google.com.tr/books?id=NgzPAAAAMAAJ>
- Baker, A.: (1975) Granny Battering, **Modern Geriatric**, 20–24.
- Bilgin, N.: (2014) **Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi: Teknikler ve Örnek Çalışmalar** (3. ed.), Siyasal Kitabevi.
- Blakeson, J.: (2020) **I Care A Lot**, Netflix.
- Bogdan, R. C., & Biklen, S. K.: (2011) **Qualitative Research for Education: An Introduction to Theories and Methods** (5. ed.), Pearson Education.
- Bourdieu, P.: (2016) **Eril Tahakküm** (B. Yılmaz (çev.); 3.), Bağlam Yayıncılık.

- Britannica, T. E. of
E.: (1998) **Gerontology and Geriatrics**, Encyclopedia Britannica.
<https://www.britannica.com/science/gerontology>
- Britannica, T. E. of
E.: (2020) State, In **Encyclopedia Britannica**.
<https://www.britannica.com/topic/state-sovereign-political-entity>
- Butler, J.: (2006) **Gender Trouble** (1. ed.). Routledge Classics.
- Cacioppo, J. T.,
Cacioppo, S., &
Boomsma, D. I.:
(2014) Evolutionary Mechanisms for Loneliness, **Cognition and Emotion**, 28(1), 3–21.
<https://doi.org/10.1080/02699931.2013.837379>
- Cacioppo, J. T.,
Hawkley, L. C., &
Thisted, R. A.:
(2010) Perceived Social Isolation Makes Me Sad: 5-year Cross-lagged Analyses of Loneliness and Depressive Symptomatology in the Chicago Health, Aging, and Social Relations Study, **Psychology and Aging**, 25(2), 453–463. <https://doi.org/10.1037/a0017216>
- Çamurcu, H.:
(2005) Dünya Nüfus Artışı ve Getirdiği Sorunlar, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 8(13), 87–105.
- Cangiano, A., &
Shutes, I.: (2010) Ageing, Demand for Care and the Role of Migrant Care Workers in the UK, **Journal of Population Ageing**, 3(1), 39–57.
<https://doi.org/10.1007/s12062-010-9031-3>

- Castells, M.:
(1989) **The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring, and the Urban-regional Process**, Basil Blackweil.
- Ceylan, H.: (2015) **Yaşlılık ve Refah Devleti Bakım Hizmeti Alan Yaşlılar Üzerine Nicel Bir Araştırma -İsveç Örneği-**, Açılım Kitap.
- Chan, O. S. K.:
(2018) **Lun Lok Yan**, Golden Scene.
- Chang, E. S., &
BLevy, B. R.:
(2021) High Prevalence of Elder Abuse During the COVID-19 Pandemic: Risk and Resilience Factors, **The American Journal of Geriatric Psychiatry : Official Journal of the American Association for Geriatric Psychiatry**, 1–8. <https://doi.org/10.1016/J.JAGP.2021.01.007>
- Cicero.: (2018) **Yaşlı Cato veya Yaşlılık Üzerine** (K. Karasulu (ed.); C. C. Çevik (çev.); 2. ed.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Cipolla, C. M.:
(2015) **Dünya Nüfusunun İktisat Tarihi** (M. S. Gezgin (çev.); 5.), Ötüken Neşriyat.
- Collins, P. H.:
(1990) **Black Feminist Thought : Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment**, Boston : Unwin Hyman, 1990. <https://search.library.wisc.edu/catalog/9996213460021>

- Collins, P. H.: (2000) **Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment** (2.), Routledge.
- Cowgill, D. O., & Holmes, L. D.: (1972) **Aging and Modernisation**, Appleton-Century-Crofts.
- Coyle, C. E., & Dugan, E.: (2012) Social Isolation, Loneliness and Health Among Older Adults, **Journal of Aging and Health**, 24(8), 1346–1363. <https://doi.org/10.1177/0898264312460275>
- Cranston, M.: (2020) Ideology, In **Encyclopedia Britannica**. <https://www.britannica.com/topic/ideology-society>
- Creswell, J. W.: (2012) **Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research** (4.), Pearson Education.
- Cumming, E., & Henry, W. E.: (1961) **Growing Old: The Process of Disengagement**, Basic Books.
- Dagger, R., & Ball, T.: (2016) Neoconservatism, In **Encyclopedia Britannica**. <https://www.britannica.com/topic/neoconservatism>
- Dias, R., Simões-Neto, J. P., Santos, R. L., Sousa, M. F. B. de, Baptista, M. A. T., Lacerda, I. Caregivers' Resilience is Independent from the Clinical Symptoms of Dementia, **Arquivos de Neuro-Psiquiatria**, 74(12), 967–973. <https://doi.org/10.1590/0004-282X20160162>

B., Kimura, N. R.
S., & Dourado, M.
C. N.: (2016)

Diken, B., &
Laustsen, C. B.:
(2019)

Filmlerle Sosyoloji (S. Ertekin (çev.); 5.), Metis
Yayınları.

Doğruyol, H.:
(2000)

İbnü'l-Cezzar, Ebû Ca'fer, TDV İslâm Araştırmaları
Merkezi. [https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnul-cezzar-
ebu-cafer](https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnul-cezzar-ebu-cafer)

Dong, X. Q.:
(2015)

Elder Abuse: Systematic Review and Implications for
Practice, **J Am Geriatr Soc**, 63, 1214–1238.
<https://doi.org/10.1111/jgs.13454>

Dressel, P.,
Minkler, M., &
Yen, I.: (1997)

Gender, Race, Class, and Aging: Advances and
Opportunities, **International Journal of Health
Services : Planning, Administration, Evaluation**,
27(4), 579–600.
<https://doi.org/10.2190/7XAY-PYBN-AA5L-3DRC>

Ehrenreich, B., &
Ehrenreich, J.:
(1969)

The Medical Industrial Complex, In **Health - PAC**.
Health Policy Advisory Center.

Erikson, E. H.:
(2019)

İnsanın 8 Evresi (G. Akkaya (çev.); 4. ed.). Okuyan Us
Yayınları.

- Erol, S. I.: (2016) Küresel Bir Sorun Olarak Demografik Dönüşüm: Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Önlemler, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, 37, 75–123.
- Estes, C. L., Gerard, L., Zones, J. S., & Swan, J.: (1984) **Political Economy, Health, and Aging**, Little Brown.
- Estes, Carroll L.: (1979) **The Aging Enterprise**, Jossey-Bass.
- Estes, Carroll L.: (1991) The Reagan Legacy: Privatization, the Welfare State, and Aging in the 1990s. In J. Myles & J. Quadagno (Eds.), **States, Labor Markets and the Future of Old Age Policy** (1., pp. 59–83), Temple University Press.
- Estes, Carroll L.: (2001) **Social Policy and Aging: A Critical Perspective** (1.), SAGE Publications Inc.
- Estes, Carroll L., Harrington, C., & Pellow, D. N.: (2001) The Medical-Industrial Complex and the Aging Enterprise, In **Social Policy and Aging: A Critical Perspective** (1., pp. 165–187), Sage Publications, Inc.
- Estes, Carroll L., & Phillipson, C.: (2002) The Globalization of Capital, the Welfare State, and Old Age Policy, **International Journal of Health Services : Planning, Administration, Evaluation**, 32(2), 279–297. <https://doi.org/10.2190/5TY7-PD68-QLD1-V4TY>

Gao, Q., Prina, A. M., Prince, M., Acosta, D., Luisa Sosa, A., Guerra, M., Huang, Y., Jimenez-Velazquez, I. Z., Llibre Rodriguez, J. J., Salas, A., Williams, J. D., Liu, Z., Acosta Castillo, I., & Mayston, R.: (2021)

Giddens, A.: (2013)

Gierveld, J. de J., Tilburg, T. G. van, & Dykstra, P. A.: (2018)

Goedemé, T., & Marchal, S.: (2016)

Loneliness Among Older Adults in Latin America, China, and India: Prevalence, Correlates and Association With Mortality, **International Journal of Public Health**, 0, 14. <https://doi.org/10.3389/IJPH.2021.604449>

Toplumsallaşma, Yaşam Akışı ve Yaşlanma, In H. Özel (Çev.), **Sosyoloji** (pp. 218–240), Kırmızı Yayınları.

New Ways of Theorizing and Conducting Research in the Field of Loneliness and Social Isolation. In A. L. Vangelisti & D. Perlman (Eds.), **The Cambridge Handbook of Personal Relationships** (2. ed., pp. 391–404), Cambridge University Press. <https://doi.org/DOI:10.1017/9781316417867.031>

Exploring a Blind Spot in Comparative Pension Reform Research: Long-term Trends in Non-contributory Pensions in Europe, **International Journal of Social Welfare**, 25(2), 161–175. <https://doi.org/10.1111/IJSW.12189>

- Goffman, E.: **The Presentation of Self in Everyday Life** (1.), Doubleday. (1959)
- Gubrium, J. F., & Holstein, J. A.: **Aging and Everyday Life**, Blackwell Publishing Inc. (2000)
- Güler, Ç., & Çobanoğlu, Z.: Yaşlı ve Çevre, In **Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi** (Vol. 24), T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü. (1994)
- Gvili, R. L., & Bodner, E.: (2021) Ageist Attitudes Are Associated with Will-to-Live and Moderated by Age, Medical Conditions and Attitudes toward Aging, In **International Journal of Environmental Research and Public Health** (Vol. 18, Issue 13). <https://doi.org/10.3390/ijerph18136736>
- Habermas, J.: **Legitimation Crisis** (T. McCarthy (çev.); 1.), Polity Press. (1988)
- Habermas, J.: **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Geleceği** (M. Beyaztaş (trans.); 2.), Yarın Yayınları. (2018)
- Hall, G. S.: (1922) **Senescence: The Last Half of Life**, D. Appleton and Company.
- Hassan, F. A.: **Demographic Archaeology**, Academic Press. (1981)
- Havighurst, R. J.: Successful Aging, **The Gerontologist**, 1(1), 8–13. (1961) <https://doi.org/10.1093/geront/1.1.8>

- Himmelstein, D. U., & Woolhandler, S.: (1986) Cost without Benefit: Administrative Waste in the U.S., **New England Journal of Medicine**, 314(7), 441–445. <https://doi.org/10.1056/NEJM198602133140710>
- Hippokrates.: (2016) **Aforizmalar** (A. A. İnal (ed.); E. Çoraklı (çev.); 1. ed.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hofman, P.: (2012) **Yeni Bir Başlangıç: Emeklilik Keşifler, İmkânlar, Fırsatlar** (Z. Önen (çev.)), İletişim Yayınları.
- Hooyman, N. R., Kawamoto, K., & Kiyak, H. A.: (2015) **Aging Matters : An Introduction to Social Gerontology**, Pearson.
- Hopkinson, M. D., Reavell, J., Lane, D. A., & Mallikarjun, P.: (2019) Cognitive Behavioral Therapy for Depression, Anxiety, and Stress in Caregivers of Dementia Patients: A Systematic Review and Meta-Analysis, **The Gerontologist**, 59(4), e343–e362. <https://doi.org/10.1093/GERONT/GNX217>
- Huang, S., Yeoh, B. S. A., & Toyota, M.: (2012) Caring for the Elderly: The Embodied Labour of Migrant Care Workers in Singapore, **Global Networks**, 12(2), 195–215.
- Hwang, T.-J., Rabheru, K., Peisah, C., Loneliness and Social Isolation During the COVID-19 Pandemic, **International Psychogeriatrics**, 32(10), 1217–1220. <https://doi.org/10.1017/S1041610220000988>

Reichman, W., &
Ikeda, M.: (2020)

Irmak, Ç.: (2018)

Bizi Hatırla, CJ Entertainment.

Jee-Lyn García, J.,
& Sharif, M. Z.:
(2015)

Black Lives Matter: A Commentary on Racism and
Public Health, **American Journal of Public Health**,
105(8), e27–e30.
<https://doi.org/10.2105/AJPH.2015.302706>

Jones, A.: (2018)

Race, Socioeconomic Status, and Health during
Childhood: A Longitudinal Examination of
Racial/Ethnic Differences in Parental Socioeconomic
Timing and Child Obesity Risk, **International Journal
of Environmental Research and Public Health**,
15(4), 728. <https://doi.org/10.3390/IJERPH15040728>

Kalinkara, V.:
(2016)

Temel Gerontoloji: Yaşlılık Bilimi (3. ed.). Nobel
Yayıncılık.

Knuttila, M.:
(1996)

Introducing Sociology: A Critical Perspective,
Oxford University Press.

Koç, M.: (2002)

Yaşlılık Psikolojisi ile İlgili Yapılan Bilimsel
Çalışmaların Tarihi ve Literatürü Üzerine Bir
Araştırma, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat
Fakültesi Dergisi**, 6(2), 289–308.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuifd/issue/4305/256665>

- Koyama, A.,
Matsushita, M.,
Hashimoto, M.,
Fujise, N.,
Ishikawa, T.,
Tanaka, H.,
Hatada, Y.,
Miyagawa, Y.,
Hotta, M., & Ikeda,
M.: (2017) Mental Health Among Younger and Older Caregivers of Dementia Patients, **Psychogeriatrics**, 17(2), 108–114. <https://doi.org/10.1111/PSYG.12200>
- Krippendorff, K.
H.: (2013) **Content Analysis: An Introduction to Its Methodology**, SAGE Publications Inc.
- Kršíková, T., &
Zeleníková, R.: (2018) Association Between Burden and Depression in Caregivers of Dementia Patients, **Central European Journal of Nursing and Midwifery**, 9(3), 866–872. <https://doi.org/10.15452/CEJNM.2018.09.0017>
- Kumari, S.: (2014) Social Position and Deprivation among Elderly Widows: A Study of Rural Jharkhand, **Indian Journal of Gerontology**, 28(1), 112–125.
- Kushwah, A., &
Singh Bhadauria,
S.: (2021) Study on Adjustment Problems of Elderly living in Old Age Home and Within Family set up in Gwalior City, **Indian Journal of Extension Education**, 57(2), 128–130. <https://www.agewellfoundation.org/pdf/HumanRights>
- Laaksonen, M.,
Rahkonen, O., Socioeconomic Position and Self-Rated Health: The Contribution of Childhood Socioeconomic

- Martikainen, P., & Lahelma, E.: (2011) Circumstances, Adult Socioeconomic Status, and Material Resources, **American Journal of Public Health**, 95(8), 1403–1409.
<https://doi.org/10.2105/AJPH.2004.047969>
- Larson, A., Gillies, M., Howard, P. J., & Coffin, J.: (2007) It's Enough to Make You Sick: The Impact of Racism on the Health of Aboriginal Australians, **Australian and New Zealand Journal of Public Health**, 31(4), 322–329.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.17536405.2007.00079.x>
- Lee, R. M.: (2000) **Unobtrusive Methods in Social Research**, Open University.
- Li, Y., Hu, L., Mao, X., Shen, Y., Xue, H., Hou, P., & Liu, Y.: (2020) Health Literacy, Social Support, and Care Ability for Caregivers of Dementia Patients: Structural Equation Modeling, **Geriatric Nursing**, 41(5), 600–607.
<https://doi.org/10.1016/J.GERINURSE.2020.03.014>
- Loach, K.: (2016) **I, Daniel Blake**, Filmarti.
- Mauss, M.: (1954) **The Gift: The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies**, Free Press.
- McFerson, H. M.: (2010) Poverty Among Women in Sub-Saharan Africa: A Review of Selected Issues, **Journal of International Women's Studies**, 11(4), 50–72.
<http://vc.bridgew.edu/jiws/vol11/iss4/4>

- McKinlay, J. B., & Stoeckle, J. D.: (1994) **Corporatization and the Social Transformation of Doctoring.** In P. Conrad & R. Kern (Eds.), **The Sociology of Health and Illness: Critical Perspectives** (pp. 182–193). St. Martin's.
- McKinlay, John B.: (1985) **Issues in the Political Economy of Health Care,** Tavistock Publications.
- Merriam, S. B.: (1988) **Case Study Research in Education: A Qualitative Approach,** Jossey-Bass
- Merriam, Sharan B., & Tisdell, E. J.: (2015) **Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation** (4. ed.), Jossey-Bass.
- Metchnikoff, É.: (1903) **The Nature of Man: Studies in Optimistic Philosophy** (P. C. Mitchell (çev.)), G.P. Putnam's Sons.
- Milgram, S.: (1963) Behavioral Study of Obedience, **Journal of Abnormal Psychology**, 67(4), 371–378.
<https://doi.org/10.1037/H0040525>
- Milgram, S.: (1973) The Perils of Obedience, **Harper's Magazine**, 247(1483), 62–78.
- Moody-Ayers, S., Lindquist, K., Sen, S., & Covinsky, K. E.: (2007) Childhood Social and Economic Well-Being and Health in Older Age, **American Journal of Epidemiology**, 166(9), 1059–1067.
<https://doi.org/10.1093/AJE/KWM185>

- Myles, J.: (1984) **Old Age in the Welfare State: The Political Economy of Public Pensions**, Little Brown.
- Navarro, V.: (1976) **Medicine Under Capitalism**, Prodist.
- Nemeskeri, J., & Acsadi, G.: (2021) History of Human Life Span and Mortality, **Current Anthropology**, 15(4), 495–507. <http://www.jstor.org/stable/2740808>
- O'Connor, J.: (2009) **The Fiscal Crisis of the State** (4.), Transaction Publishers.
- Offe, C., & Ronge, V.: (1982) Theses on the Theory of the State. In A. Giddens & D. Held (Eds.), **Classes, Power, and Conflict: Classical and Contemporary Debates** (1., pp. 249–257). The Macmillan Press.
- Okazaki, S.: (2009) Impact of Racism on Ethnic Minority Mental Health, **Perspectives on Psychological Science**, 4(1), 103–107. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2009.01099.x>
- Ong, A. D., Uchino, B. N., & Wethington, E.: (2016) Loneliness and Health in Older Adults: A Mini-Review and Synthesis, **Gerontology**, 62(4), 443–449. <https://doi.org/10.1159/000441651>
- Onur, B.: (1997) **Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik Yaşlılık Ölüm**, İmge Kitabevi.

- Otrar, M., & Kurtkapan, H.: (2015) Nicel Araştırma: İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu. In M. Şentürk & H. Ceylan (Eds.), **İstanbul'da Yaşlanmak: İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması** (1., pp. 129–229). AçılımKitap.
- P, S., E, B., & H, E.: (2014) An Exploratory Study of Grief and Health-Related Quality of Life for Caregivers of People with Dementia, **American Journal of Alzheimer's Disease and Other Dementias**, 29(4), 379–385.
<https://doi.org/10.1177/1533317513517034>
- Paradies, Y., Ben, J., Denson, N., Elias, A., Priest, N., Pieterse, A., Gupta, A., Kelaher, M., & Gee, G.: (2015) Racism as a Determinant of Health: A Systematic Review and Meta-Analysis, **PLOS ONE**, 10(9), e0138511.
<https://doi.org/10.1371/JOURNAL.PONE.0138511>
- Paradies, Y. C.: (2006) Defining, Conceptualizing and Characterizing Racism in Health Research, **Critical Public Health**, 16(2), 143–157. <https://doi.org/10.1080/09581590600828881>
- Peterson, P. G.: (1999) How Will America Pay for the Retirement of the Baby Boom Generation? In J. B. Williamson, D. M. Watts-Roy, & E. R. Kingston (Eds.), **The Generational Equity Debate** (pp. 41–57), Columbia University Press.

- Phillipson, C.:
(2006) **Aging and Globalization: Issues for Critical Gerontology and Political Economy**, In J. Baars, D. Dannefer, C. Phillipson, & A. Walker (Eds.), **Aging, Globalization and Inequality** (1. ed., pp. 43–58). Routledge.
- Plotkin, S., &
Scheuerman, W.
E.: (1994) **Private Interest, Public Spending: Balanced Budget Conservatism and the Fiscal Crisis**, MA: South End.
- Postman, N.:
(2020) **Televizyon: Öldüren Eğlence** (O. Akınhay (Çev.)).
- Prohaska, T.,
Burholt, V., Burns,
A., Golden, J.,
Hawkey, L.,
Lawlor, B.,
Leavey, G.,
Lubben, J.,
Sullivan, R.,
Perissinotto, C.,
van Tilburg, T.,
Tully, M., Victor,
C., & Fried, L.:
(2020) **Consensus Statement: Loneliness in Older Adults, the 21st Century Social Determinant of Health? *BMJ Open*,10(8),e034967.**
<https://doi.org/10.1136/bmjopen-2019-034967>
- Quadagno, J.:
(1994) **The Color of Welfare: How Racism Undermined the War on Poverty**, Oxford University Press.

- Quadagno, J.:
(2014) **Aging and the Life Course: An Introduction to Social Gerontology** (6.), McGraw-Hill Education.
- Relman, A. S.:
(1980) The New Medical-Industrial Complex, **New England Journal of Medicine**, 303(17), 963–970.
<https://doi.org/10.1056/NEJM198010233031703>
- Riley, M. W.:
(1971) Social Gerontology and the Age Stratification of Society, **The Gerontologist**, 11(1), 79–87.
https://doi.org/10.1093/geront/11.1_part_1.79
- Ritner, R. K.,
Simpson, W. K.,
Tobin, V. A., &
Wente, E. F.:
(2003) The Maxims of Ptahhotep. In W. K. Simpson (Ed.), **The Literature of Ancient Egypt** (pp. 129–148), Yale University Press.
<http://www.jstor.org/stable/j.ctt5vm2m5.20>
- Sassoon, A. S.:
(1991) Equality and Difference: The Emergence of a New Concept of Citizenship. In D. McLellan & S. Sayers (Eds.), **Socialism and Democracy** (1., pp. 87–105), Macmillan.
- Şentürk, M., &
Altan, R. B.:
(2015) Giriş: İstanbul’da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması, In M. Şentürk & H. Ceylan (Eds.), **İstanbul’da Yaşlanmak İstanbul’da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması** (1. ed., pp. 13–35), Açılım Kitap.
- Şentürk, Ü.: (2018) **Yaşlılık Sosyolojisi: Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri** (1. ed.), DORA Yayıncılık.

- Shock, N. W.,
Greulich, R. C.,
Costa, Paul T, J.,
Andres, R.,
Lakatta, E. G.,
Arenberg, D., &
Tobin, J. D.:
(1984) **Normal Human Aging: The Baltimore Longitudinal Study on Aging**, NIH Publication.
- Simmons, L. W.:
(1946) Attitudes Toward Aging and the Aged: Primitive-Societies, **Journal of Gerontology**, 1(1_Part_1), 72–95. https://doi.org/10.1093/geronj/1.1_Part_1.72
- Simmons, L. W.:
(1962) Aging in Primitive Societies: A Comparative Survey of Family Life and Relationships, **Law and Contemporary Problems**, 27, 36–51.
- Sînâ, İ.: (2018) **Tahbizü'l-Mathun: El-Kanun Fi't-Tıb Tercümesi** (M. Koç & E. Tanrıverdi (Eds.); T. M. Efendi (Çev.); 1. ed., Vol. 1), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları. http://ekitap.yek.gov.tr/urun/el-kanun-fi-t-tib-tercumesi_632.aspx
- Smith Blau, Z.:
(1973) **Old Age in a Changing Society**, New Viewpoints.
- Snelson, C.: (2015) Vlogging About School on YouTube: An Exploratory Study, **New Media and Society**, 17(3), 321–339.
- Spencer, S.,
Martin, S., Relationship Between Older Adults and Their Migrant Care Workers, In **The Role of Migrant Care Workers**

- Bourgeault, I. L., & O'Shea, E.: (2012) **in Ageing Societies** (pp. 41–46), United Nations. <https://doi.org/10.18356/9ab56f14-en>
- Stake, R. E.: (1988) Case Study Methods in Educational Research: Seeking Sweet Water. In R. M. Jaeger (Ed.), **Complementary Methods for Research in Education** (pp. 253–278), American Educational Research Association.
- Sulaman, Z., Khan, A., & Munir, S.: (2020) Sociological Study of Socio-economic and Psychological Problems of Old Age People in Basti Ram Kali Multan, Pakistan, **Statistics, Computing and Interdisciplinary Research**, 2(1), 41–49. <https://doi.org/10.52700/SCIR.V2I1.9>
- T. C. Avrupa Birliği Bakanlığı.: (2011) **2012 Avrupa Aktif Yaşlanma ve Nesillerarası Dayanışma Yılı Hakkında Bilgi Notu**, https://www.ab.gov.tr/files/SBYPB/Sosyal Politika ve İstihdam/aktif_yaslanma_bilgi_notu.pdf
- Tanskanen, J., & Anttila, T.: (2016) A Prospective Study of Social Isolation, Loneliness, and Mortality in Finland, **American Journal of Public Health**, 106(11), 2042–2048. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2016.303431>
- The Editors of Encyclopaedia Britannica.: (2020) Citizenship, In **Encyclopedia Britannica**. <https://www.britannica.com/topic/citizenship>
- Therborn, G.: (1980) **The Ideology of Power and the Power of Ideology** (1.), NLB.

- Thompson, K.: (1986) **Beliefs and Ideology**, Tavistock Publications.
- Townsend, P.: (1981) The Structured Dependency of the Elderly: A Creation of Social Policy in the Twentieth Century, **Ageing and Society**,1(1),5–28.
<https://doi.org/10.1017/S0144686X81000020>
- Trent, M., Dooley, D. G., & Dougé, J.: (2019) The Impact of Racism on Child and Adolescent Health, **Pediatrics**,144(2),e20191765.
<https://doi.org/10.1542/peds.2019-1765>
- Tufan, İ.: (2016) **Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık** (2. ed.), Nobel Akademik Yayıncılık.
- Twine, F.: (1994) **Citizenship and Social Rights: The Interdependence of Self and Society**, SAGE Publications Inc.
- UNFPA.: (2019) Unfinished Business: The Pursuit of Rights and Choices For All, In **State of the World Population 2019**.
- United Nations.: (2019a) Profiles of Ageing 2019, In **United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division (POP/DB/PD/WPA/2019)**.
- United Nations.: (2019b) World Population Ageing 2019: Highlights, In **Department of Economic and Social Affairs, Population Division**.

- United Nations.: (2019c) **World Population Prospects 2019, In United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division** (Vol. 2), United Nations.
- Victor, C.: (2005) **The Social Context of Ageing: A Textbook of Gerontology**, Routledge Publication.
- Vincent, J.: (2003) **Old Age**, Routledge.
- Walker, A.: (1980) The Social Creation of Poverty and Dependency in Old Age, **Journal of Social Policy**, 9(1), 49–75.
<https://doi.org/DOI:10.1017/S0047279400009545>
- Walker, A.: (1981) Towards a Political Economy of Old Age, **Ageing and Society**, 1(1), 73–94.
<https://doi.org/DOI:10.1017/S0144686X81000056>
- Wang, F., Zhen, Q., Li, K., & Wen, X.: (2018) Association of Socioeconomic Status and Health-related Behavior with Elderly Health in China, **PLOS ONE**, 13(9), e0204237.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0204237>
- Webb, E., Campbell, D. T., Schwartz, R. D., & Sechrest, L.: (2000) **Unobtrusive Measures: Nonreactive Research in the Social Sciences** (revised ed), SAGE Publications Inc.
- Weber, M.: (1946) **From Max Weber: Essays in Sociology** (H. H. Gerth & C. W. Mills (Eds. & Trans.); 1.), Oxford University Press.

- Weiss, R. S.: (1973) Loneliness: The Experience of Emotional and Social Isolation, In **Loneliness: The Experience of Emotional and Social Isolation**, The MIT Press.
- Weitz, T., & Estes, C. L.: (2001) Adding Aging and Gender to the Women's Health Agenda, **Journal of Women & Aging**, 13(2), 3–20. https://doi.org/10.1300/J074v13n02_02
- Welford, A. T.: (1958) **Aging and Human Skill**, Oxford University Press.
- WHO.: (2008) Global Report on Falls Prevention in Older Age. In **World Health Organization**.
- WHO.: (2017) Global Action Plan on the Public Health Response to Dementia 2017–2025, In **World Health Organization**.
- WHO.: (2020a) **Basic Documents, Forty-ninth edition**. <http://apps.who.int/bookorders>.
- WHO.: (2020b) Deaths by Cause, Age, Sex, by Country and by Region, 2000-2019, In **Global Health Estimates 2020**.
- WHO.: (2021a) Decade of Healthy Ageing: Baseline Report – Summary, In **World Health Organization**, World Health Organization.
- WHO.: (2021b) **Elder Abuse**, World Health Organization. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/elder-abuse>

- WHO.: (2021c) Social Isolation and Loneliness Among Older People: Advocacy Brief, In **World Health Organization**.
- WHO, & INPEA.: (2002) **Missing Voices : Views of Older Persons on Elder Abuse**, World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/67371>
- Wohl, S.: (1984) **The Medical Industrial Complex**, Harmony Books.
- World Health Organization, Université de Genève. Centre interfacultaire de, & G rontologie.: (2008) A Global Response to Elder Abuse and Neglect : Building Primary Health Care Capacity to Deal with the Problem World-wide : Main Report, In **World Health Organization**. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/43869>
- Wright, E. O.: (1997) **Class Counts: Comparative Studies in Class Analysis** (1.), Cambridge University Press.
- Yang, K., & Victor, C.: (2011) Age and Loneliness in 25 European Nations, **Ageing and Society**, 31, 1368–1388. <https://doi.org/10.1017/S0144686X1000139X>
- Yazıcı, S.: (2014) Gerontoloji ve Gelişim Süreci, In **Küreselleşme ve Yaşlılık Eleştirel Gerontolojiye Giriş** (pp. 21–38),  topya Yayınevi.
- Yin, R. K.: (1984) **Case Study Research: Design and Methods**, SAGE Publications Inc.

- Yıldırım, C.: (2016) Neoliberal Dönemde Türkiye’de Sosyal Sınıflar ve Değişen Orta Sınıf. In L. Sunar (Ed.), **Türkiye’de Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik** (1., pp. 89–114), Matbu Kitap.
- Yon, Y., Mikton, C. R., ZD, G., & KH, W.: (2017) Elder Abuse Prevalence in Community Settings: A Systematic Review and Meta-analysis, **The Lancet. Global Health**, 5(2), e147–e156. [https://doi.org/10.1016/S2214-109X\(17\)30006-2](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(17)30006-2)
- Yon, Y., Ramiro-Gonzalez, M., Mikton, C. R., Huber, M., & Sethi, D.: (2019) The Prevalence of Elder Abuse in Institutional Settings: A Systematic Review and Meta-analysis. **European Journal of Public Health**, 29(1), 58–67. <https://doi.org/10.1093/EURPUB/CKY093>
- Zastrow, C.: (1993) **Introduction to Social Work and Social Welfare** (5. ed.). Brooks-Cole.
- Zizek, S.: (2001) **The Fright of Real Tears: Krzysztof Kieslowski Between Theory and Post-theory** (1.), British Film Institute.